

Studier och debatt

Skolreformen
och näringslivet
Diskussioner i
SNS
arbetsgrupper
1952—1955

Skola, yrke,
samhälle i USA,

av

Gunnar Helén

Skola och näringsliv i Sverige och USA

SNS vill

genom

- vetenskaplig forskning
  - studier och debatt i lokala grupper
  - centrala konferenser och kurser
  - publicering av resultaten från dessa verksamhetsfält
- sprida kunskap om ekonomiska och sociala förhållanden, stimulera till positiva insatser i arbets- och samhällsliv och till ett individuellt ställningstagande i den allmänna debatten.

SNS är en ideell sammanslutning av enskilda personer inom svenskt näringsliv.

SNS är fristående från politiska partier och intresseorganisationer.

SNS bildades den 5 juni 1948, och dess arbete finansieras genom bidrag från näringslivet.

Skola och näringsliv i Sverige och USA

Skolreformen och näringslivet
Diskussioner i SNS arbetsgrupper 1952—1955

Skola, yrke, samhälle i USA
av Gunnar Helén

Studier och debatt

utges av

Studieförbundet Näringsliv och Samhälle
Sköldungagatan 2, Stockholm Ö.
Tel. 23 25 20. Postgiro 35 62 60.

Redaktionsråd:

Tore Ericsson
Erik Huss
Axel Iveroth
Carl J. Kjellberg
Arne Lundmark
Måns Nerman
Börje Wickman

Redaktör: Stina Thyberg

Ansvarig utgivare: Hans B. Thorelli

Förord

Som ett led i SNS strävan att väcka initierad debatt kring frågor som har för näringsliv och samhälle gemensamt och aktuellt intresse har man under flera år i s. k. arbetsgrupper behandlat ämnet "skolreformen, yrkesutbildningen och näringslivet". Första delen av denna skrift utgör en sammanställning av de mera allmängiltiga synpunkter som kommit fram genom denna gruppverksamhet — närmare presenterad på s. 15 f. — där representanter för olika former av näringsliv och skola samt ungdomsförmedling har deltagit.

Sammanställningen har gjorts inom SNS kansli på grundval av rapporter från grupperna och referat från två konferenser med representanter från dessa grupper. De åsikter som framförs skall sålunda icke fattas som något uttalande från SNS som organisation utan som debattinlägg från de diskussioner som här refereras.

Vad som här behandlas är närmast iscensättningen av enhetsskolans inslag av yrkesorientering och förberedande praktisk yrkesutbildning. De diskussioner som också förts kring yrkesutbildningssakkunnigas aktuella betänkande refereras inte här men har delvis redovisats i den nyligen stencilerade skriften "Industrin och yrkesutbildningen".

Uppläggningsen av arbetsgruppernas verksamhet har inom SNS kansli handlagts av sekreterare Stina Thyberg. Fröken Thyberg har också i samarbete med adjunkt Lennart Husén utarbetat föreliggande referat.

Fil. dr Gunnar Helén har på SNS uppdrag under ett besök i USA i våras studerat amerikanskt skolväsen, särskilt avvägningen mellan teoretiskt kunskapsstoff och praktisk yrkesförberedelse, vilket kan ge ett intressant material för jämförelse med vår egen planerade enhetsskola. I andra delen av denna skrift redovisar han fakta och intryck från dessa studier.

Stockholm i oktober 1955.

Hans B. Thorelli

Innehåll

*Skolreformen och näringslivet. Diskussioner i SNS arbetsgrupper
1952—1955 (7—72)*

Skolreformen av 1950	9
Riksdagsbeslut —	9
— och försöksverksamhet	10
Inledning	13
SNS skolgrupper	15
Teoretisk yrkesorientering	17
Informationsmaterial	17
Yrkesrepresentanter som gästföreläsare i skolan	19
Kollektiva studiebesök	20
Näringslivets medverkan vid yrkesvalslärarnas utbildning ..	21
Yrkesorientering för föräldrar	22
Information till näringslivet om skolan	22
Praktisk yrkesorientering	23
Målsättning — möjligheter	23
Orienteringsperiodernas längd	25
Anskaffning av praktikplatser	26
Lämpliga arbetsuppgifter	26
Planer och instruktioner	28
Förinformation i skolan	29
Handledning	29
Inställningen till eleverna	30
Förberedande yrkesutbildning — 9 y	31
Specialisering eller gemensam grundutbildning?	31
För tidigt att specialisera i 9 y	32
Alla behöver yrkesutbildning	33
Allmän grundutbildning ger anpassningsbar arbetskraft ...	35
Vad menas med grundutbildning?	35
Yrkes- och behovsanalyser före planeringen av 9 y-kurser ..	36

I produktion eller skolsal?	37
I enhetsskolans, yrkesskolans eller företagens regi?	39
Vad kan man ge för undervisning i produktionen?	40
Växling teori — praktik	40
Yrkesteori	41
Handledare och yrkeslärare	43
Den tunga industrins problem med 9 y	44
Ersättning för 9 y-praktik?	46
Anskaffning av praktikplatser	47
Frihet i yrkesval — behov av arbetskraft	48
Manuellt arbete — manschettarbete	48
Populära — impopulära praktiska yrken	49
Lokalt dominerande yrkesområden	51
Har flickor och pojkar samma yrkesvalmöjligheter?	52
Skola — näringsliv	55
Samarbete a och o för utbildningsplaneringen	55
Fakta och prognoser för utbildningsplaneringen	58

Bilagor

1. SNS verksamhet i skol- och yrkesutbildningsfrågor t. o. m. verksamhetsåret 1954—1955	59
2. Yrkesutbildningsproblem i samband med enhetsskolans genomförande. PM för arbetsgrupper	60
3. Deltagare i SNS skolgrupper 1952—1955	62
4. Material om det lokala näringslivet. SNS lokalgrupp i Sundsvall	67

Skola, yrke, sambälle i USA av Gunnar Helén (73—102)

Överblick	75
Elementary schools	76
High schools	77
Vocational high schools	78
Technical high schools	79
Yrkeskolor	79
Kursverksamhet	79
Uppdragets art	80

Yrkesförberedelsen i high school	82
Kursplaner och metoder	82
Ämnesvalet	85
Studierådgivningen i high school	88
Skolan och handelsutbildningen	90
Hem, familj och hushåll	91
"Industrial Arts"	92
"Industrial Cooperative Training Program"	93
Näringslivets syn på high school	94
Yrkesutbildning i andra skolor än high schools	96
Rena yrkesskolor	96
Läringsutbildning	99
Skola — näringsliv — samhälle just nu	101

Skolreformen och näringslivet

Diskussioner i SNS arbetsgrupper
1952–1955

Skolreformen av 1950

Riksdagsbeslut —

En 9-årig enhetsskola skall enligt riksdagens principbeslut den 26 maj 1950 införas "inom tid som framdeles bestämmes".

Den närmare utformningen av den nya skolan skall ske så småningom på grundval av erfarenheter från den försöksverksamhet som påbörjades redan 1949.

Enhetsskolan skall "i den mån den tillämnade försöksverksamheten ådagalägger lämpligheten" därav ersätta den nuvarande folkskolan, fortsättningsskolan, den högre folkskolan och realskolan.

De första 6 åren skall alla elever följas åt i gemensam undervisning. Genom individualiserade undervisningsmetoder och en viss differentiering av kurserna hoppas man att på bättre sätt än tidigare kunna anpassa undervisningen efter elevernas förutsättningar.

I klass 5 börjar undervisningen i engelska för alla elever.

I klasserna 7 och 8 förbereds differentieringen på olika studievägar, i och med att vissa alternativa tillvalsämnen, teoretiska eller praktiska, tillkommer utöver den för alla gemensamma undervisningen.¹

I klass 9 sker den egentliga differentieringen. Där har eleverna att välja mellan tre linjer, 9 y — den praktiska linjen med förberedande yrkesutbildning, 9 a — den allmänna linjen och 9 g — den renodlat teoretiska linjen, som leder till fortsatta studier i gymnasium.

I klasserna 7 och 8 och i mån av behov även i klass 9 ges en fortlöpande yrkesorientering och yrkesvägledning, i teoretisk form för samtliga elever och för dem som ämnar gå en praktisk utbildningsväg också i praktiskt tillämpad form.

Den teoretiska orienteringen avser att ge en systematisk orientering om anlagsfrågor, utbildningsvägar, utbildningens ekonomi, yrken och arbetsmarknadsfrågor. I klass 7 anslås härför 10 timmar inom ämnet samhällslära, i klass 8 30 timmar.

Den praktiska yrkesorienteringen innebär, att eleverna på olika arbetsplatser under kortare tid får tillfälle att själva göra sina iakttagelser, pröva sin förmåga på olika arbetsuppgifter och skaffa sig de upplys-

---

¹ Som framgår av "trädet" på s. 11 har de flesta försöksskolor emellertid infört en formlig differentiering redan fr. o. m. klass 7. "Endast ett par tre distrikt har valt alternativet med i det längsta odifferentierade klasser på högstadiet." (Undervisningsrådet *Yngve Norinder* vid 31:a svenska läroverkslärarmötet i Lund 1954.)

ningar, som de behöver för att få en riktig uppfattning om kraven på och förhållandena i de yrken de valt att praktisera i.

I klass 9 y slutligen skall ungefär halva tiden av läsåret ägnas åt förberedande praktisk yrkesutbildning, antingen i särskilda yrkesskolor, skolverkstäder inom enhetsskolan o. dyl. eller genom praktik inom företagen. Resten av tiden skall ägnas åt undervisning i yrkesteorier och allmänna ämnen. Efter uppgjort schema får eleverna växla mellan teori och praktik.

— och försöksverksamhet

”TRÄDET” 1948—50

åskådliggör Skolkommissionens förslag 1948, i princip antaget av riksdagen 1950, med linjedelningen uppskjuten ända till klass 9. I klasserna 7 och 8 förekommer endast partiell differentiering enligt elevernas val av alternativa tillvalsämnen.

Y a = klass 9 y med allmänpraktisk inriktning

Y = klass 9 y med branschinriktning

Y t = klass 9 y med förstärkt teoriundervisning

”TRÄDET” 1950—51

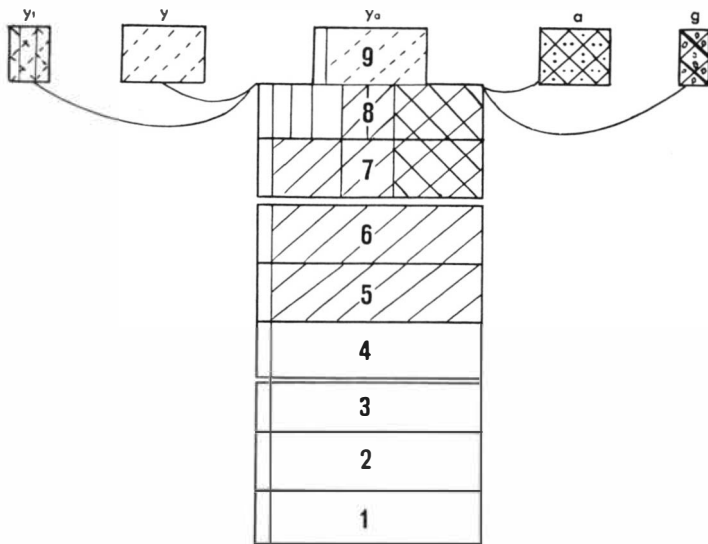
åskådliggör aktuella möjligheter att tillgodose olika elevgrupper på större orter efter riksdagsbesluten 1950 om 9-årig enhetsskola och försöksverksamhet därmed samt 1951 (prop. 136) om realskolestadiets utveckling under övergångstiden före enhetsskolans genomförande.

På båda figurerna betecknar:

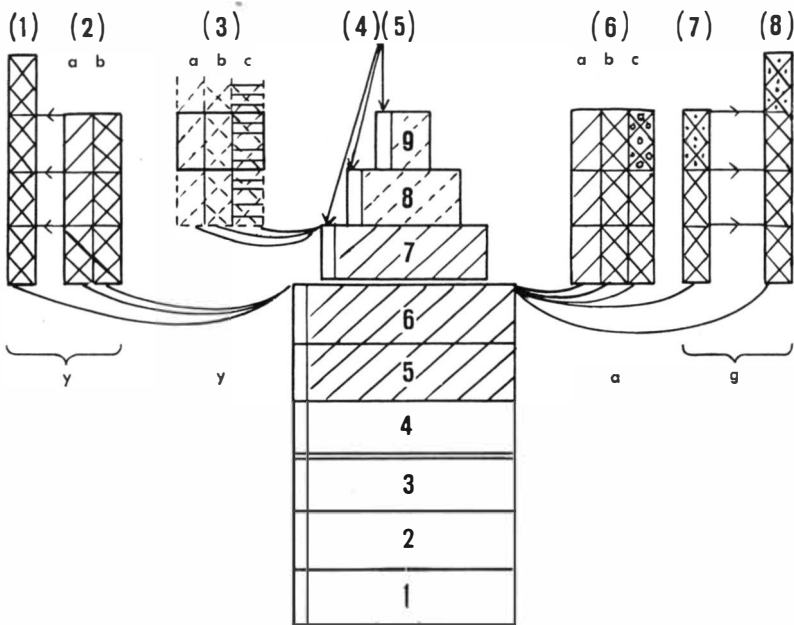
	undervisning i engelska
	frivillig undervisning i engelska
	undervisning i tyska
	frivillig undervisning i tyska
	undervisning i franska
	frivillig undervisning i franska
	möjlighet till alternativa tillvalsämnen
	möjlighet till något mer krävande kurser än normalkurserna

På ”trädet” 1950—51 betecknar:

nr 1 o. 2 fyra- resp. treårig praktisk realskolelinje; den fyraåriga leder fram till praktisk realexamen, den treåriga skall enligt skol-

1948-50

1950-51

- överstyrelsens förslag kunna göras examensfri. Övergång mellan dessa båda linjer är möjlig.
- nr 3 yrkeslinjer, utdifferenterade senast fr. o. m. klass 9. Kan också påbörjas i klass 8 eller fortsättas i klass 10.
- ett främmande språk,
  - enklare kurser i två främmande språk,
  - något mer krävande kurser än normalkurserna i de viktigaste ämnena för att ge möjlighet till övergång till tekniska gymnasier och liknande även från y-linjen. Klasserna 8 och 9 kan tillhöra folkskola, enhetsskola eller yrkesskola, klass 10 endast yrkesskola.
- nr 4 hjälpklasser (folkskola eller enhetsskola).
- nr 5 odifferentierad linje för den ganska stora grupp av ännu icke linjebestämde elever som man torde få räkna med, s. k. "orienteringsklasser".
(Folkskola: allmänpraktisk avdelning eller allmänteoretisk utan tyska; enhetsskola: ej tillval av tyska i 7—8, allmänpraktisk gren av 9 y eller o-1-språkig 9 a.)
- nr 6 examensfri linje med ett, två eller tre främmande språk.
(Folkskola eller enhetsskola; alt. a, b, c motsvarar i enhetsskolan elever som går ut från resp. 1-språkig 9 a, 2-språkig 9 a och 9 g.)
- nr 7 o. 8 tre- resp. fyraårig allmän realexamenslinje, den treåriga avsedd för de mest studiebegåvade. Övergång från tre- till fyraårig linje är möjlig.
Tilläggas bör att det för klasserna 7 och 8 i enhetsskolan finns alternativa kurser utarbetade i de viktigaste ämnena, varav alternativkurs 1 betraktas som normalkurs med allmänorienterande och praktisk inriktning och alternativkurs 2 är avsedd för de elever som önskar en mera krävande kurs.
När enhetsskola införes, ersätter den helt folkskolan. En del realskollinjer kan i vissa fall kvarstå. Yrkesskollinjerna kan alltid kvarstå.

Inledning

Efter de tidigare intensiva tolkningsdebatterna om 1950 års riksdags s. k. enhetsskolebeslut är väl alla nu i stort sett eniga om att detta innebär genomförande av en obligatorisk *nioårig, organisatoriskt sammanhållen skola*. De problem som den samtidigt beslutade, allsidiga försöksverksamheten sysslar med är "de för enhetsskolan ändamålsenliga arbetsformerna, angående lärokursens differentiering med hänsyn till lärjungarnas anlagsdifferentiering och angående lärjungars intagning i enhetsskolan på grundval av skolmognadsprov".¹

Denna distinktion av försöksverksamhetens inriktning kan vara på sin plats med tanke på den förvirring som fortfarande på många håll tycks råda om vad beslutet om nioårig enhetsskola innebär. Så anses man t. ex. ofta ha tagit ställning för respektive emot enhetsskolan, när man förordat sen eller tidig linjedifferentiering. Hur differentieringsproblemet i detalj skall lösas, kommer resultatet av den pågående försöksverksamheten och ett senare riksdagsbeslut att ge besked om, men hur därmed än kommer att bli, är det problemet i princip fristående från frågan om en nioårig, organisatoriskt sammanhållen skola.

Det har vidare hävdats å ena sidan att införande av en enhetsskola skulle medföra en nivellering av bildningsstandarden, å andra sidan att endast enhetsskolan kan ta tillvara de skilda begåvnings- och intresseinriktningarna. Inte heller för sådana förmodanden finns det något som helst underlag i principbeslutet. Hur undervisningen för olika kategorier bör organiseras kan först försöksverksamheten utvisa.

I princip råder knappast några meningsskiljaktigheter om skolreformens yttersta syften, nämligen

- a) att fostra de unga till demokratiska människor;
- b) att höja allmänbildningsstandarden och åstadkomma bättre förutsättningar för eleverna att förstå det samhälle de lever i;
- c) att åstadkomma likvärdighet mellan praktiska och teoretiska utbildningsvägar;
- d) att oberoende av ekonomiska resurser, bostadsort etc. ge en efter individens anlag och intressen anpassad utbildning.

De skarpa meningssättningar som kommit till uttryck rör närmast enhetsskolans innehåll och organisation.

Förmodligen kan mycket av skiljaktigheterna föras tillbaka på den

---

¹ Särskilda utskottets utlåtande nr 1 med anledning av prop. 1950: 70.

artificiella frontlinje som skolkommissionen drog upp mellan *"den gamla och den nya skolan"*, ett olyckligt översättningslån från den amerikanska s. k. framstegspedagogiken. Man menade att den gamla skolan bar på ett tyngande medeltida arv, odlade en ensidig katederundervisning och fråge- och svarmetodik, kännetecknades av en alltför intellektualistiskt betonad undervisning, hade en auktoritär prägel osv. Mot denna bakgrund skisserades en *"demokratisk"* skola, som skulle vara en miljö för barnens fria växt, som — betonades det starkt — skulle verka karaktärsdanande och personlighetsfostrande och som tog hänsyn till varje elevs förutsättningar, intressen och behov.

De motsättningar mellan den gamla och den nya skolan ifråga om mål och medel som skolkommissionen skisserar är emellertid i betydande utsträckning en konstruktion. Mycket av de känsloladdade och högst osakliga debatterna hade förmodligen dämpats betydligt, om skolkommissionen betraktat sig mera som en förespråkare för de livaktiga reformsträvandena inom den gamla skolan och dessutom hade haft en mera realistisk syn på möjligheterna att förverkliga de skisserade framtidsvyerna.

Tyvärr har den av skolkommissionen frambesvarna motsättningen haft som följd att viktiga reformförslag på områden vilka inte varit lämpade som slagfält har kommit i skymundan i diskussionerna. Ett sådant problemområde är, hur man på bästa sätt skall åstadkomma en för de unga lämplig och efter näringslivets behov avpassad yrkesfostran, överhuvudtaget hur balans skall åstadkommas mellan praktiska och teoretiska utbildningsvägar. Signifikativt är att man så gott som undantagslöst i enhetsskolediskussionerna har fastnat på frågan om sen eller tidig differentiering, medan man med allmänt välvilliga fraser avfärdat frågan om den förberedande yrkesutbildningen.

Generellt ställer man sig positiv till en kvantitativ och kvalitativ upprustning av den förberedande och fortsatta yrkesutbildningen, men sällan är man beredd att diskutera hur denna konkret skall utformas och organiseras. De opreciserade uttalandena och remissutlåtandena över yrkesutbildningssakkunnigas (YS) betänkande liksom den tämligen knapphändiga riksdagsbehandlingen av propositionen ger ytterligare belägg för påståendet.

Denna platoniska inställning har man även återfunnit på vissa håll inom näringslivet, som ju är den närmast berörda parten. Viljan att engagera sig i de yrkesutbildningsproblem som tornar upp sig i samband med genomförandet av enhetsskolans 9 y-linje har tidigare ofta saknats.

SNS skolgrupper

För att försöka reparera denna brist har Studieförbundet Näringsliv och Samhälle alltifrån sin start sökt stimulera till debatt om den reformverksamhet på utbildningsområdet som nu pågår för att få fram näringslivets syn på dessa frågor. Temat för arbetet har varit "skolreformen, yrkesutbildningen och näringslivet".

Redan i samband med att skolkommissionen avgav sitt betänkande lät SNS docent Jan Agrell göra en utredning om "vissa psykologiska och pedagogiska förutsättningar" för skolreformen. Resultatet publicerades våren 1950 under titeln "Skolreformen och näringslivet". I denna skrift ingår också en rapport från en rad debatter kring kommissionens förslag som förts i några av SNS lokala grupper.

Sedan riksdagen fattat sitt principbeslut om den nioåriga enhetsskolan, har SNS behandlat problemen i en rad s.k. *arbetsgrupper* runt om i landet. Syftet har därvid främst varit att *informera* näringslivet om den pågående reformverksamheten och att *stimulera till aktiv samverkan* mellan skolväsen och näringsliv vid den praktiska utformningen av skol- och yrkesutbildningsväsendet, inom ramen för principbeslutet. Med näringslivet avses här i första hand industrin, men även handel och hantverk har varit företrädda i grupperna. Handelns utbildningsproblem behandlas under innevarande arbetsår i särskilda grupper i anslutning till handelsutbildningskommitténs nyss avgivna betänkande.

"Skolgrupper" har hittills arbetat i Kiruna, Boliden, Skellefteå, Sundsvall (fyra grupper: en industri-, en hantverks- och en handelsgrupp samt en samordnande grupp), Karlstad, Västerås, Stockholm, Södertälje, Nyköping, Norrköping, Trollhättan, Borås och Halmstad. Förteckning över deltagare i dessa grupper finns i bilaga 3 (s. 62).

Denna gruppverksamhet i SNS regi fortgår allttjämt på många håll, både i de här nämnda grupperna och i nybildade grupper. Det för innevarande arbetsår förgrenade programmet omfattar följande ämnen: skolreformen och näringslivet; yrkesutbildningen, företaget och kommunen; teknikerutbildningen; handelsutbildningen; lokal skolplanering för övergångstiden.

De diskussioner som refereras i denna skrift har i stort sett koncentrerats till frågorna hur enhetsskolans inslag av teoretisk och praktisk yrkesorientering och förberedande yrkesutbildning bör utformas och anknytas till egentlig yrkesutbildning ovanför enhetsskolan. Man har försökt att utifrån det lokala näringslivets struktur och antalet barn i de aktuella årgångarna diskutera igenom, dels sysselsättningsmöjligheterna

— hur yrkesorientering och yrkesvägledning bör läggas upp för att tillgodose både ortens arbetskraftsbehov och individens yrkesvalsfrighet —, dels behovet av yrkesutbildning inom olika näringsgrenar och yrkesområden och slutligen hur detta behov skall tillgodoses. Inte minst har man diskuterat hur skolväsen och näringsliv bäst skall samverka och dela på uppgifterna för att tillvarata de möjligheter till utvidgad och förbättrad vägledning och utbildning för praktiska yrkesområden som skol- och yrkesutbildningsreformerna är avsedda att ge. Den promemoria som i allmänhet har använts som arbetsplan för grupperna återges som bilaga 2 (s. 60).

Genom denna lokala förankring har diskussionerna fått ett påtagligt stoff och på många håll givit direkt matnyttiga resultat som utgångspunkt för den faktiska planeringen av framtidens skola. Det slutliga verkställandet efter centralt uppgjorda ritningar ligger ju på det lokala planet.

Grupperna har sammansatts av representanter för ortens ledande industrier, för handel och hantverk, för folk- och yrkesskolväsen — i några fall även andra skolformer — samt för ungdomsförmedling. Denna möjlighet till informell personlig kontakt mellan de närmast berörda parterna, som ju varit ett av syftena med gruppverksamheten, har uppenbarligen fyllt ett stort behov och stimulerat det samarbete som är en absolut förutsättning för ett lyckat genomförande av skolreformen.

Vid sidan av lokalt inriktade planeringsförslag har debatterna givetvis avsatt en hel del mera allmängiltiga synpunkter. Dessa för olika orter och branscher gemensamma problem har också vid två tillfällen dryftats vid särskilda konferenser med representanter för de olika arbetsgrupperna. Det är en del av dessa mera principiella synpunkter från arbetsgrupper och konferenser som SNS här har sammanställt.

Med tanke på alla de reformer som pågår eller planeras även på de allmänbildande teoriämnenas område har det ansetts viktigt att genom SNS grupp- och konferensverksamhet söka få fram näringslivets önskemål och förslag också när det gäller ungdomens kunskaper i elementa — räkning, modersmål, samhällslära osv. — grunden för all utbildning. Dessa frågor har därför tagits upp i samtliga grupper och vid båda konferenserna. Dessutom utgjorde de ämnet för en särskild kontaktkonferens mellan seminarielärare och representanter för näringslivet som SNS anordnade i Tylösand i maj 1954. I det särskilda referat från denna konferens som SNS publicerat — "Kan skolan lära för yrkeslivet?" (stencil) — återspeglas det mesta av de åsikter som kommit fram på detta område, varför vi här endast hänvisar till denna skrift.

Teoretisk yrkesorientering

Den teoretiska yrkesorienteringen är i och för sig ingen nyhet i och med enhetsskolan. Den har förekommit åtskilliga år redan, framförallt genom arbetsförmedlingsorganens försorg. Men de alltför fåtaliga yrkesvägledarna har hittills endast kunnat nå en del av vår ungdom och endast med alltför små doser av yrkesorientering. Inom enhetsskolan skall enligt planen alla elever få en grundlig och fortlöpande yrkesorientering, både kollektivt och individuellt. (Jfr s. 9.)

Det är emellertid uppenbart att näringslivet måste medverka om skolan skall kunna ge alla elever en aktuell och effektiv yrkesorientering. Därom är arbetsgrupperna genomgående ense. Det ställs också utom diskussion att en sådan medverkan ligger i näringslivets eget intresse. Mycket av den icke önskvärda överrörlighet som tidvis präglar arbetsmarknaden kan förebyggas, om ungdomen i god tid blir grundligt informerad om yrkesvärlden. Att få fler och fler individer på rätt plats bör vara ett led i den allmänna strävan att höja produktiviteten, i samma mån som det kan leda till högre individuell tillfredsställelse. Inte minst gäller det väl också just här att slå ett slag för det manuella arbetets värde vid sidan av de alltmer dragande manschetterkena, vilket ju angetts som ett av skolreformens syften.

Informationsmaterial

Rikligt informationsmaterial är en förutsättning för att yrkesorienteringen i skolan verkligen skall fånga elevernas intresse och inte uppfattas som ett alltför teoretiskt pluggämne bland de många andra. Lättsmälta beskrivningar av yrkets teknik och yrkets miljö (arbetsplatser, arbetstider, risker, ansvar osv.), upplysningar om yrkets krav i fysisk och psykisk bemärkelse, om yrkets möjligheter till utbildning, förtjänster, avancemang osv., kompletterade med åskådningsmaterial i olika former behövs. "En besparing av studiematerial betyder endast en motsvarande brist i orienteringsmöjligheterna," skriver *arbetsgruppen i Trollhättan*.

Flera av grupperna framhåller särskilt att man i yrkesorienteringen bör utgå från det bekanta och närliggande, från arbetslivet på orten som appellerar till elevernas egna erfarenheter, för att stegvis komma fram till översikter och allmänna informationer. Detta får dock inte innebära att den första orienteringen splittras på detaljer. Det påpekades också vid en av SNS skolkonferenser att det är farligt att göra yrkespresentationen specialiserad på ett tidigt stadium, att man bör hålla sig på ett allmänt plan till dess eleverna blivit någorlunda yrkesvalsmogna.

Det informationsmaterial som arbetsmarknadsstyrelsen sammanställer för yrkesorientering, Svenskt Yrkeslexikon m. m., har och måste ha en allmän utformning och måste därför kompletteras med mera konkret, lokalt stoff. Här kan näringslivet göra en betydande insats — framförallt på det lokala planet och gärna via lokala bransch- och yrkessammanslutningar. En kollektiv medverkan är väl en viss garanti mot att materialet får karaktär av rekryteringspropaganda i stället för objektiv upplysning. En intim kontakt mellan skola och näringsliv framhålls som nödvändig även på denna speciella punkt. *Arbetsgruppen i Karlstad* framkastar tanken på regelbundet återkommande *lokala konferenser mellan folk från skola, ungdomsförmedling och företag* där skolans önskemål om hjälp med informationsmaterial, personlig medverkan från näringslivet, möjligheter till studiebesök och praktik för elever och lärare kan diskuteras. Man framhåller för övrigt att det säkert redan finns en hel del användbart material på företagen och att en inventering därför skulle ge en god start för samarbetet i denna verksamhet.

Genom beskrivningar, fotografier, bildband och filmer från ortens företag kan eleverna få en påtaglig första uppfattning om hur olika yrken tar sig ut i verkligheten. Arbetsmiljö och olika arbetsuppgifter är det som först och främst bör visas, hävdar t. ex. *arbetsgruppen i Stockholm*. "Det är i anpassningen till miljön som de största svårigheterna ligger för de nyanställda ungdomarna," sades det också vid gruppernas *konferens i Tylösand 1954*. Senare kan man också, när det gäller industri och hantverk, försöka ge en schematisk bild av produktionskedjan, med hjälp av prover på råvaror, halv- och helfabrikat osv.

Film och bildband framhålls naturligtvis som utomordentliga demonstrationsmedel när det gäller att visa olika faser i en produktions- eller arbetsprocess. Sådant informationsmaterial blir väl åtminstone inom större företag allt vanligare. *Arbetsgruppen i Trollhättan* understryker framförallt bildbandets stora användbarhet vid yrkesorienteringen. Dels är det betydligt billigare att framställa än film, dels är det pedagogiskt särskilt lämpligt genom att bilderna kan skiftas i den takt man önskar vid samtidig muntlig genomgång. Trollhättegruppen har själv utarbetat detaljerade förslag till bildbandsserier som skall belysa stadens näringsliv. Man föreslår här att företagen samarbetar branschvis — inom orten sålunda — för att få fram bildband.

Bildbanden bör utformas så att de i stora drag ger en inblick i produktions- och arbetsförhållanden inom företagen på orten. Vid sidan om dessa band kan det också vara önskvärt att göra sådana som beskriver särskilda yrken. Man måste dock akta sig för en alltför stark specialisering, skriver gruppen. De knappt tilltagna timmarna för teoretisk yrkesorientering förslår inte för några djuplodningar i skilda yrken.

En annan typ av material som yrkesvalsläraren måste ha tillgång till

är uppgifter om dagens och framtidens möjligheter inom olika branscher till sysselsättning, utbildning, lön och andra anställningsvillkor, arbetstider, avancemang osv. I varje fall ur föräldrarnas synvinkel är dessa uppgifter de inte minst viktiga vid ungdomarnas yrkesval. Även här bör företagen lämna skolan rikliga informationer.

Det material som sammanställs bör förvaltas av yrkesvalslärare eller ungdomsförmedling.

Även på centralt håll bör näringslivet kunna ge bidrag till yrkesorienteringen genom att komplettera arbetsmarknadsstyrelsens material med mera konkret stoff. Som förebild i detta avseende kan nämnas den av Industriens Upplysningstjänst påbörjade serien *branschmonografier* med i egentlig mening yrkesorienterande innehåll. För yrkesvalslärarna kan sådana skrifter vara till stor hjälp när eleverna önskar en mera ingående upplysning om ett visst yrke. Ett närmare samarbete mellan arbetsmarknadsstyrelsen och näringslivets centrala organisationer är önskvärd ur flera synpunkter. Med styrelsen som distributör ges de bästa möjligheterna att sprida materialet, samtidigt som detta ger en viss garanti för att materialet blir objektivt och exempelvis inte får karaktär av rekryteringspropaganda i tider av arbetskraftsbrist.

Inom en av de fyra *arbetsgrupperna i Sundsvall* har man utarbetat ett förslag till insamling och presentation av material om det lokala näringslivet till tjänst för yrkesvalslärare och ungdomsförmedlare som torde kunna ge uppslag även för andra orter. Det återges därför i bilaga 4.

Yrkesrepresentanter som gästföreläsare i skolan

En mera direkt medverkan från näringslivets sida i den teoretiska yrkesorienteringen kan tänkas ske genom att representanter för olika yrkesområden kommer till skolan och berättar. Det har här påpekats särskilt att skolan i så fall bör inbjuda både arbetsgivar- och arbetstagarrepresentanter för att få en mera realistisk bild av arbete och arbetsmarknad.

En yrkesman med pedagogiskt intresse bör kunna ge en livfullare bild av yrket ifråga än yrkesvalsläraren som måste använda andrahandsuppgifter. Risken är dock även här att vederbörande utnyttjar tillfället till värvning. *Grupperna i Stockholm, Trollhättan och Borås* understryker särskilt att vederbörande i så fall skall uppträda som talesmän för yrkesområden och inte för ett visst företag. Till detta kommer att orienteringstimarna inte räcker för mer än några få sådana presentationer. På orter med relativt enhetligt näringsliv och en eller ett par dominerande branscher kan dock en sådan medverkan vara befogad, särskilt som de större företagen där ofta har att kämpa emot en "nedärvd" och sakligt oklar motvilja från allmänhetens sida. *Arbetsgruppen i Borås* berör detta problem med tanke på textilindustrin — mera därom under

rubriken Frihet i yrkesval — behov av arbetskraft (s. 48). Möjligen skulle det också vara befogat att låta folk från yrken där fri insyn för allmänheten är särskilt svår att ordna komma till tals på detta sätt.

Överhuvudtaget kan emellertid sådana gästspel inte bli aktuella förrän tidigast i klass 8, påpekar särskilt *gruppen i Stockholm*.

Denna grupp har också framfört tanken att mera än hittills utnyttja *skolradion* för yrkesorientering och då låta talesmän för större yrkesområden ge allmängiltiga skildringar. Slutligen frågar sig Stockholmsgruppen, om inte eleverna kunde få gå till någon yrkesman och få närmare besked när de blivit någorlunda säkra på åt vilket håll de vill.

Kollektiva studiebesök

Flera grupper har betonat att "studiebesök av hittills gängse modell med 30—40 ungdomar som travar runt och tittar på maskiner" inte kan ge mycket ifråga om verklig yrkesorientering. Några ställer sig överhuvudtaget ganska skeptiska till de kollektiva studiebesökens värde. *Gruppen i Trollbättan* menar att informationsmaterial av den typ som beskrivits i det föregående väl kan ersätta de för företagen kostsamma och störande kollektiva studiebesöken. *Stockholmsgruppen* skriver: "För att ett studiebesök skall ha något egentligt värde bör deltagarna fördelas i mindre grupper på 3—5 elever, vilka alternerar mellan olika stationer inom företaget enligt en på förhand noga genomtänkt plan." "Detta förutsätter att företaget har tillräckligt många ciceroner som fått en ordentlig träning för sin uppgift. Kan man på något sätt *sysselsätta* eleverna under besöket så är det ytterligare en fördel. Men inom t. ex. verkstads- och konfektionsindustrin är det i regel ogörligt att släppa till maskiner och material. Man måste tänka på riskerna för olycksfall och skadegörelse. Om tiden räcker till kan *film* vara ett värdefullt komplement, men då skall det vara *yrkesfilm*. Allmänt upplysande film av reklamkaraktär har föga värde i detta sammanhang."

I första hand gäller det att ge ungdomarna en inblick i hur de olika yrkesgrupperna inom ett företag arbetar. *Yrkesmiljön* med allt vad därtill hör är viktigare än tillverkningsstekniken och de färdiga arbetsprodukterna, framhåller Stockholmsgruppen. "Vad gör arbetaren, hur förflyter hans dag, hur samarbetar han med sina kamrater? Är hans jobb tungt, smutsigt, farligt? Hur är det med förtjänsten? Det är frågor av detta slag som skall belysas." "Det är önskvärt att den lärare som skall leda besöket får tillfälle att i förväg besöka företaget för att diskutera uppläggningsen. Läraren bör ju vara bättre orienterad än eleverna, så att han kan förbereda dem på vad som skall ske" och vad de särskilt bör observera. En handledning borde utarbetas för lärarna.

"Det kan vara ett besvärligt problem för företagen att få tag på lämpliga ciceroner och att under besöken frigöra dem från deras normala

arbete. Ifråga om tjänstemän är det kanske relativt lätt att ordna — svårare är det att frigöra ackordsarbetare för sådana uppgifter, i synnerhet om de tillhör ett arbetslag." Så långt *Stockholmsgruppen*.

Överhuvudtaget understryks enigt i samtliga diskussioner, från både skol- och näringslivshåll, att kollektiva studiebesök kan bli givande endast om både gäster och värdfolk är väl förberedda. Skolan har nog inte varit den minsta syndaren därvidlag. Det informationsmaterial som näringslivet har kunnat ge skolan bör gås igenom före besöket. Efteråt bör eleverna få skriva ner eller på annat sätt gå igenom sina intryck. Studiebesöket kan mycket väl också tas som utgångspunkt för arbetet i flera ämnen: modersmål, räkning, fysik, kemi, geografi, teckning osv.

Även om en klass delas upp i mindre grupper kan man utgå ifrån att besöket är av ganska begränsat värde för många på grund av bristande intresse. För att undgå att släpa med elever som saknar intresse för den bransch som skall studeras har man i ett par grupper föreslagit en sällning efter intresseinriktning. Vid ett sådant urval kan man ge de intresserade en mera individuell orientering. Den principen betyder mera arbete med planeringen av studiebesöken, men den borde också ge avsevärt bättre effekt. I den mån det på detta sätt blir för många företag som skall besökas för att lärarna skall kunna följa alla grupper, kan man prova att låta någon av de mognare eleverna vara gruppledare.

Mot denna princip invändes att den karaktär av allroundinformation som orienteringen bör ha på detta tidiga stadium då går förlorad. Ett generellt svar på vilken princip som bör tillämpas kan knappast ges. I vissa fall är det förmodligen lämpligt och nödvändigt att klassen gemensamt besöker en viss arbetsplats — t. ex. när det gäller en mycket dominerande näringsgren (jfr s. 51) — medan man i andra bör differentiera efter elevernas intresseinriktning.

Näringslivets medverkan vid yrkesvalslärarnas utbildning

Frågan om näringslivet har anledning och möjlighet att medverka vid utbildningen av enhetsskolans yrkesvalslärare har fått ett ovanligt enhetligt svar. Såväl i gruppernas rapporter som vid de båda konferenserna framhålls det som angeläget att denna lärargrupp får en mångsidig utbildning och praktisk erfarenhet och att näringslivet satsar på den möjlighet man här har att ge yrkesorienteringen en god anknytning till verkligheten.

Yrkesvalsläraren kommer att få en nyckelposition inom enhetsskolans y-linje, och det är högst angeläget att han får en utbildning som anknuter till yrkeslivets verklighet, framhåller t. ex. *gruppen i Trollhättan*. Det bör understrykas att denna utbildning inte enbart får läggas på det teoretiska planet i form av särskilda kurser. *Yrkesvalsläraren behöver på samma sätt som eleverna — men i högre grad — praktisk orientering*

om ortens näringsliv. Det är nödvändigt att yrkesvalsläraren får kontakt med näringslivsfolk och personlig erfarenhet av förhållandena ute på arbetsplatserna. Detta gäller givetvis alldeles särskilt ortens näringsliv.

Utöver de centralt anordnade kurserna för dessa lärare bör de sålunda beredas möjligheter att genom praktik eller någon form av längre studiebesök följa arbetet direkt inom olika företag. Bl. a. *Trollhättegruppen* anser att företagen bör kunna hjälpa till att bestrida kostnaderna för en sådan verksamhet. Det gäller här en förhållandevis liten investering som bör kunna ge rikt utbyte i form av ökad saklighet i yrkesorienteringen.

Det har också i flera sammanhang framhållits att seminarierna självfallet bör ge en viss utbildning, som i varje fall kan vara en grund för dem som senare skall specialtrimmas till yrkesvalslärare.

Man har vidare också påpekat att det åtminstone på större orter borde finnas både manliga och kvinnliga yrkesvalslärare, med tanke på att en manlig lärare har svårt att få ingående erfarenhet av utpräglat "kvinnligena yrkesområden" och vice versa.

Slutligen har det kraftigt understrukits att lön och övriga villkor för yrkesvalslärarna måste sättas så att man verkligen får de lämpligaste personerna att skaffa sig den särskilda utbildning som krävs.

Yrkesorientering för föräldrar

Föräldrarnas viktiga roll i ungdomens yrkesval gör det i hög grad motiverat att näringslivet tillsammans med skolan söker informera även dem om arbetsförhållanden, utbildnings- och utkomstmöjligheter inom olika yrkesområden och branscher. En sådan saklig upplysning är behövlig inte minst med tanke på att yrkesfördomar ofta "går i arv".

Föräldraföreningar är en väg till kontakt, och därtill bör man kunna ordna särskilda studiebesök på företagen för föräldrar. Självfallet bör man också se till att hemmen nås av sådant informationsmaterial som kan delas ut.

Information till näringslivet om skolan

Slutligen bör framhållas det icke oviktiga moment i samarbetet skola — näringsliv som består i information till företagen om enhetsskolan och dess utformning på orten. SNS gruppverksamhet har visat att en sådan information är nödvändig och i hög grad befrämjande för samarbetet och därmed för förverkligandet av skolreformens syften.

Praktisk yrkesorientering

Den teoretiska yrkesorienteringen är alltså ett första steg in i arbetslivet. I klass 8 tas det andra steget för dem som siktar på den praktiskt yrkesbetonade linjen. De har då att välja praktisk yrkesorientering, aningen som ett av två tillvalsämnen, med sammanlagt fyra veckor, eller som dubbelt tillvalsämne med åtta veckor. Om skoldistriktet så beslutar, kan eleverna få fyra veckors praktisk yrkesorientering som ett tredje tillvalsämne, tillsammans med t. ex. engelska och praktisk tilläggskurs i svenska. Möjligheten till åtta veckors praktisk yrkesorientering tycks emellertid i stort sett ha stannat på papperet. Under läsåret 1954—55 tillämpades detta endast i ett försöksdistrikt.

Även för dem som siktar på 9 a skall det finnas möjlighet att välja praktisk yrkesorientering. Hittills har även detta hört till undantagen, men försöksavdelningen har nu i samråd med överlärarna i de flesta försöksdistrikt utfärdat anvisningar att alla som inte väljer två främmande språk bör delta i den praktiska yrkesorienteringen.

Målsättning — möjligheter

Den praktiska yrkesorienteringen i klass 8 innebär att de elever som beslutat sig för att slå in på praktiska utbildningsvägar skall få komma ut på olika arbetsplatser under någon vecka på varje och på nära håll se och pröva de yrken som intresserar dem mest. Avsikten med detta är enligt skolöverstyrelsen:

”att i anslutning till den teoretiska yrkesorientering, som ges inom ämnet samhällskunskap, ge fortsatt orientering om yrkesliv och yrkesval;

att ute i arbetslivet ge tillfällen till personliga erfarenheter av ett begränsat antal yrken, en konkret uppfattning av vad arbete och arbetsmiljö inom dessa yrken innebär och kräver, samt möjlighet att pröva, om man äger de för yrkena erforderliga speciella anlagen och intressena;

att ge praktiska kunskaper om arbetslivets organisation, om arbetsfördelning och specialisering, om förhållandet mellan över- och underordnade, mellan arbetsgivare och anställda och mellan de anställda inbördes, om arbetarskydd och arbetshygien och om utbildningsförhållanden inom yrkena; samt

att väcka intresse för yrkesarbete och yrkesutbildning.”

Den praktiska yrkesorienteringen är nog den punkt i enhetsskolans praktiska program som SNS arbetsgrupper ställer sig mest skeptiska inför. Målsättningen i och för sig instämmer man gärna i. Denna praktiska yrkesorientering kan bli ett betydelsefullt mellanled då det gäller att åstadkomma en mjuk övergång från skola till arbetsliv och göra ung-

domen mera yrkesvalsmedveten. Det är självfallet av stort värde att eleverna före yrkesvalet kan få "andas verkstadsluft", känna på olika arbetsmiljöer, pröva arbetstempot, känna arbetsgemenskap och pröva på att göra misstag som kanske eljest skulle kommit senare. Inte minst negativa erfarenheter kan bli av värde. Även som allmän samhällsorientering bör en sådan inblick i arbetslivet vara nyttig.

Vad man är skeptisk emot är möjligheten att på denna korta tid uppnå en så hög målsättning som den angivna. I varje fall torde det vara svårt, menar man, att med gott resultat låta eleverna på fyra veckor pröva tre—fyra olika yrken, som skolöverstyrelsen föreslår. På en vecka kan ungdomarna knappast hinna se mer än yrkets utanverk, och en så ytlig kontakt kan lätt ge en felaktig bild. Färre platser och längre tid på varje är alltså vad de flesta grupperna rekommenderar. Fjorton dagar anges från flera håll som en lämplig tid. Några resonemang återges här.

Västeråsgruppen:

"Ett kortvarigt besök på en arbetsplats kan ofta ge en felaktig bild av yrkeslivet; antingen kan de unga få för intressanta och lockande arbetsuppgifter, som leder till besvikelse längre fram, eller också får de — vilket troligen blir det vanliga — börja med tråkiga eller alltför enkla arbeten som kan befaras göra dem negativt inställda till yrket ifråga."

Trollbättegruppen:

"Den praktiska yrkesorienteringen bör utsträckas över en relativt lång tid, förslagsvis 14 dagar. Detta gäller såväl industri som handel och hantverk. Man bör räkna med att eleverna under den första tiden ser enbart glatt optimistiskt på de yrken som de valt att orientera sig i. Det är också önskvärt, att de får en känning av de tröttande och kanske enahanda momenten i arbetets art. Faran att framförallt de icke yrkesbestämde eleverna lätt kan tröttna måste anses bli uppvägd av fördelarna, att arbetet på arbetsplatsen kan flyta relativt kontinuerligt och att eleverna verkligen får en inblick i vad det innebär att hålla på med ett bestämt arbete under en längre tid. Det inskräper för dem yrkesvalets betydelse på ett alldeles särskilt sätt."

Sundsvallsgrupperna:

"Med hänsyn till det stora antal praktikplatser, som behöver anskaffas, ansåg gruppen 14 dagar vara en lämplig normal praktikperiod. Arbetsgrupperna hade också kommit till att längden på praktikperioden i regel behövde vara 14 dagar för att eleverna skulle hinna få en riktig orientering i ett yrke. I sådana arbeten, där man endast kan låta eleverna delta i enstaka arbetsmoment t. ex. arbete i en massafabrik kunde en vecka vara tillräcklig för den praktiska yrkesorienteringen. Skolöverstyrelsens önskemål att varje elev får praktisera i minst tre yrken går bra att realisera för elever, som har 8 veckors praktisk yrkesorientering."

Sundsvallsgruppens synpunkt att en vecka i vissa fall kan vara tillräcklig — Svenska Cellulosa AB har för övrigt utarbetat och tillämpat en plan för praktisk yrkesorientering som omfattar en vecka (se s. 28) —

kan sättas i samband med följande förslag från en representant för textilindustrin i *Borås*. Liksom man i den teoretiska orienteringen ger en lokalt *dominerande bransch* en stående punkt på schemat borde även en av de praktiska orienteringsveckorna vara *obligatorisk* för denna bransch, i varje fall för de elever som väljer den praktiska linjen. Denna obligatoriska vecka skulle givetvis sedan byggas på för dem som önskar mera insyn på området.

Inom *Stockholmsgruppen* har man sökt göra en jämförelse mellan den praktiska yrkesorienteringen enligt skolkommissionens modell, som alltså tillämpas i den statliga försöksverksamheten, och den som prövas inom *den kommunala försöksverksamhet som startades i Stockholm redan 1947*. I denna senare anslås halva tiden även i klass 8 för praktik för dem som väljer praktisk linje (8 p) — här differentieras redan från klass 7. Den praktiskt yrkesorienterande undervisningen i klass 8 är i regel ordnad som tremånaders kurser med yrkesundervisning tre dagar i veckan. Där får eleverna pröva tre olika yrken under året. Men de kan också få praktisera i ett, två eller tre yrken i näringslivet. I klass 9 får eleverna liksom i den statliga försöksverksamheten välja ett yrke och placeras då i verk, företag eller anstalter.

Detta system med praktisk orientering på halvtid i klass 8 prövas på särskild begäran hos skolöverstyrelsen även i försöksskolan i Björkhamnen i Stockholm — som ingår i den statliga försöksverksamheten — vid sidan av den andra linjen. Av 25 elever som ett år valde praktisk linje valde 22 att få praktisk yrkesorientering på halvtid. Det har visat sig att denna praktik redan i åttan varit ett gott botemedel mot skoltröttheten.

Skolgruppen i Stockholm anser att man borde pröva den vägen på flera håll. Ett sådant krav måste dock, fortsätter gruppen, vägas mot behovet även av en förbättrad kunskapsstandard i de grundläggande teoretiska ämnena — räkning, modersmål osv.

Orienteringsperiodernas längd

I den mån det även för den praktiska yrkesorienteringen blir nödvändigt att dela upp tiden på varje arbetsplats är frågan *hur* växlingen skall ske. Från skolhåll framhålles att det ur pedagogisk synpunkt är mindre lämpligt att under längre tid släppa kontakten med eleverna. Halva veckan i skolan och halva i näringslivet anser man vara den lämpligaste växlingen. I varje fall om intervallerna blir längre än en vecka blir de teoretiska momenten alltför koncentrerade, och skolledan gör sig gällande. Trivseln i skolan anses bli bättre med tät växlingsperioder.

Från näringslivets sida vill man i regel ha längre praktikperioder. I synnerhet gäller detta de mera "rörliga" yrken — t. ex. målarens — där man ofta byter arbetsplats och där tre dagar därför är alldeles för kort tid för att komma in i arbetet. Samma sak gäller alla yrkesområden

där de arbetsuppgifter som är lämpade för eleverna tar mer än tre dagar att göra. Det är nämligen från pedagogisk synpunkt önskvärt att eleverna får slutföra en viss uppgift under varje period.

Anskaffning av praktikplatser

Hittills har det i varje fall på större orter varit möjligt att anskaffa tillräckligt med platser för praktisk yrkesorientering. Inom vissa yrken, särskilt en del kvinnliga, har svårigheter emellertid redan förmärkts, och betydligt större kan de beräknas bli vid en fullt utbyggd enhetsskola. Inom *Sundsvallsdistriktet* t. ex. — som torde ha de största erfarenheterna hittills av de här refererade SNS-grupperna — har staden och Njurunda hittills kunnat fungera som "läskapper" för försöksdistriktet i Timrå och Skön. När även de två förra områdena har nått upp till åttonde klass får man emellertid räkna med en brist på lämpliga praktikplatser, varför man i många fall kan bli tvungen att betydligt sänka anspråken på handledning och annan aktivitet från företagets sida.

För kontor och handel anser dock handelsgruppen i Sundsvall att det i allmänhet inte torde vara svårt att ordna platser, även om det inte alltid kan bli inom det speciella gebit som eleven tänkt välja i 97 och efter skolans slut.

Bl. a. *grupperna i Sundsvall, Stockholm, Västerås och Trollhättan* understryker att man måste göra lokala inventeringar branschvis av praktikmöjligheter på företag. Den kartläggningen måste göras över kommundelen för att möjliggöra interkommunalt samarbete. Det är därför bäst att arbetsförmedlingsorganen — där sådana finns — samordnar denna verksamhet. Näringslivets lokala organisationer bör kunna ge god hjälp här.

Anskaffningen av platser skall sålunda så långt möjligt skötas av *ungdomsförmedlingen*, som har den bästa överblicken över arbetsmarknaden och en löpande kontakt med näringslivet. Fördelningen av eleverna bör göras i samarbete mellan *yrkesvalslärare* och förmedling, och den fortsatta administrationen — försäkringsfrågor, ev. byte av arbetsplats, löpande kontakt med elever, arbetsgivare och föräldrar osv. — är yrkesvalslärares uppgift.

Lämpliga arbetsuppgifter

Skall den praktiska yrkesorienteringen ge avsett resultat måste man på arbetsplatserna ta väl hand om eleverna och inte bara låta dem gå på egen hand, framhåller bl. a. *Stockholmsgruppen*. Problemen är då framförallt hur man skall finna lämpliga arbetsuppgifter och bra handledare för eleverna och hur man skall gardera sig mot riskerna för olycksfall och materiell skadegörelse.

Enligt gruppernas handelsrepresentanter bör det inom *detaljhandeln* vara relativt lätt att finna lämpliga sysselsättningar. "Eleven kan t. ex. delta i uppackning av varor, påfyllning av varor från lager och även i övrigt handskap med varorna. Eleven kan också anlitas, ev. i sällskap med annan anställd, vid budskickningar till tull, bank och post för att lära sig något om vilken funktion dessa fyller i näringslivet," föreslår handelsrepresentanterna i *Sundsvalls samordnande arbetsgrupp*. På *kontorssidan* kan det kanske vara svårare att finna roliga uppgifter. De måste här få börja med att springa ärenden, hjälpa till med postgöromål osv., men de kan ändå få en god kontakt med miljön (*Stockholmsgruppen*).

Inom *hantverk* och *industri* är möjligheten att sysselsätta eleverna mycket skiftande efter bransch och företagsstorlek. På industriföretag med stark specialisering och mekanisering av arbetet kan det vara svårt att passa in dem i produktionen. Vissa industrier, t. ex. inom den kemisk-tekniska branschen, med särskilt riskfyllt och tungt arbete torde också ha svårt att ge representativa uppgifter åt så unga praktikanter. Det kan i sådana branscher ligga nära till hands att placera eleverna uteslutande bland t. ex. reparationspersonalen och på andra avdelningar vid sidan av den egentliga produktionen. Därmed skulle man ju emellertid informera endast om en liten del av verksamheten och försumma tillfället att ge en riktig bild av arbetet i driften, det som är mest typiskt för branschen, upptar större delen av arbetsstyrkan, är minst känt av folk i allmänhet och ofta minst populärt.

På ett par håll där man inte kunnat ge eleverna några praktiska uppgifter har de fått spela rollen av passiva åskådare. Man menade att detta gav orientering i så måtto att ungdomarna i alla fall fick se en riktig fabrik. Det har ju allmänt framhållits att detta under alla förhållanden ger mer än sysselsättning i en skolverkstad, vilket ur orienteringssynpunkt endast kan ge en tämligen konstlad bild av "riktig" verkstads-miljö, en nackdel som inte uppvägs av den lugnare miljön och de mindre olycksfallsriskerna. Passiviteten kom emellertid eleverna att tröttna mycket snabbt och bli allmänt missnöjda med yrkesorienteringen.

Man kan naturligtvis gå en medelväg mellan passivitet och sysselsättning i produktionen. "Att låta eleverna gå ut i fabriken och sedan ge redogörelser för vad de sett av olika arbetsuppgifter och olika maskiner torde vara ett effektivt sätt att lära dem en hel del utan att störa driften," säger exempelvis en medlem i *Norrköpingsgruppen*. Frågan är dock om ens denna aktivitet räcker för att hålla intresset vid liv under så pass lång tid som en eller två veckor, och om den ensamt kan ge ett grepp om hur det är att verkligen jobba i branschen. Produktiv aktivitet och "riktig" arbetsmiljö är sålunda hörnstenarna i en meningsfull praktisk yrkesorientering.

Givetvis kan eleverna sysselsättas på särskilda utbildningsavdelningar också på företagen. Det mest gångbara systemet är nog emellertid att låta eleverna vara handräckare åt någon, det s. k. faddersystemet som bl. a. tillämpats inom Cellulosabolaget för elever från försökskolorna i Sundsvallsdistriktet.

Överhuvudtaget gäller det att ge sysslor som inte är för svåra och inte för enkla. Industrirepresentanterna i *Sundsvallsgrupperna* påpekar här att man måste ställa stora krav på eleverna, om de skall kunna få självständiga arbetsuppgifter. "Det är svårt att under den praktiska yrkesorienteringen ge eleverna tillfälle att känna den stimulans i arbetet som ligger i ansvaret. De enkla arbetsmoment man kan utföra som nybörjare är ofta tråkiga och kan lätt ge en missvisande bild av yrket."

Planer och instruktioner

Särskilt inom dessa arbetsgrupper har man också understrukit att man bör utarbeta vissa planer för den praktiska yrkesorienteringen till ledning för företagen och även instruktioner för handledarna. Sådana huvudplaner kan göras branschvis och under medverkan från skolhåll. Inom företagen bör lämpliga arbetsuppgifter tas ut i samarbete mellan arbetsgivare och arbetstagare, förslagsvis inom företagsnämnden och med hjälp av yrkesombud där sådana finns.

Några större företag har redan själva gjort sådana planer. *Svenska Cellulosabolagets* uppläggning för en veckolång orientering i drifts-avdelningarna tycks ha blivit en pedagogisk fullträff och torde kunna tjäna som förebild för andra företag och även andra branscher.

Första dagen samlas eleverna och får allmän presentation av hela arbetsplatsen. De får se "cellulosafilmen" och vandrar sedan under sakkunnig ledning igenom fabriken. Under rundvandringen uppmärksammas de avdelningar där det kan bli aktuellt att någon elev får sin praktiska yrkesorientering.

Efter det gemensamma orienteringsavsnittet får eleverna välja på vilken avdelning de vill praktisera. Varje avdelning kan emellertid endast ta emot en elev. Som handledare fungerar arbetare — ofta förste man inom avdelningen. Särskilda arbetsinstruktioner utarbetas för "faddrarna" efter principen: han skall göra — han skall veta.

Exempel:

AVDUNSTAREN

Indunstar svaglut till tomlinsonlut.

Han skall göra:

Han skall veta:

A. *Vid körning*

1. Kontrollera temperaturen på ytkondensorerne.

Var man avläser temperaturen på vattnet från ytkondensorerne. Att temperaturen skall vara 45—50°C. Varför temperaturen skall hållas inom dessa gränser. Hur han vid behov skall höja eller sänka temperaturen på vattnet från ytkondensorerne.

Veckans sista dag samlas eleverna för en förnyad rundvandring genom fabriken. Vid varje avdelning får respektive elev redogöra för kamraterna för vad han sysslat med under de fyra praktikdagarna.

Avslutningsvis ges eleverna tillfälle att diskutera med utbildningsledaren om arbetsförhållanden, framtidsmöjligheter etc. och framställa frågor om förhållanden som inte direkt kommit fram under praktiktiden. Under de fyra dagarna har denne dessutom besökt eleverna vid ett par tillfällen och diskuterat med dem om arbetet.

Förinformation i skolan

För att effektivisera den praktiska yrkesorienteringen är det vidare nödvändigt att skolan i förväg ger eleverna mesta möjliga information om den bransch och det företag de skall gästa — yrkesvalslärarna bör som tidigare nämnts ha fått lära sig det viktigaste åtminstone om ortens större näringsgrenar.

Det bör i detta sammanhang nämnas att man enligt uppgift på centralt skolhåll planerar att för klasserna 7 och 8 försöka bygga ut den traditionella slöjdundervisningen efter en modell som tidigare prövats i Falun, någonting liknande de amerikanska skolornas "general shops". Slöjdsalarna inreds med olika avdelningar, för t.ex. fotografi, tryckeri, bokbinderi, måleri, keramiktillverkning, elteknik, snickeri och metallarbete. En sådan mångsidig slöjdundervisning bör kunna förbereda många elever för deras kommande möte med det riktiga arbetslivet och kanske avlasta den praktiska yrkesorienteringen en del. Den utgör dessutom ett behövligt praktiskt test som komplement till de teoretiska testen och anlagsproven. Slutligen är den en naturlig miljö för fostran till grupparbete.

Sundsvalvsgruppen har också ett förslag till förenkling av företagets egen information till eleverna. Företag som under ett år skall ta emot flera elevgrupper kan i början av året få samla alla dessa elever och på en gång ge en första instruktion.

Handledning

Grupperna har som nämnts framhållit att eleverna måste tas om hand av och ha ständig personlig kontakt med någon person på arbetsplatsen. Man måste med andra ord utse handledare eller "faddrar", exempelvis

enligt den nämnda modellen från Timrå. Detta kan emellertid på sina håll erbjuda vissa svårigheter, bl. a. därför att ackordsavlönad personal knappast kan komma ifråga utan ekonomiska komplikationer. Därtill krävs givetvis en hel del speciella personliga egenskaper av sådana handledare. Dessa problem gäller också och i skärpt grad vid förberedande yrkesutbildning i 9 y som kommer att förläggas till arbetslivet. De behandlas därför mera ingående i följande avsnitt (s. 43).

Inställningen till eleverna

Det har här tidigare sagts att den praktiska yrkesorienteringen framförallt borde ge eleverna insyn i arbetsmiljön — arbetstempo, tungt eller lätt, rent eller smutsigt, enformigt eller omväxlande arbete osv. Det bör slutligen också sägas, att den allmänna andan på en arbetsplats ju är en mycket viktig del av miljön. Det måste t. ex. betyda mycket för de intryck ungdomarna får, om de möts med intresse och hjälpsamhet eller med irritation över "barnspring i fabriken".

Det är också uppenbart att de subjektiva inställningar till yrke och arbetsförhållanden som eleverna råkar möte hos dem de närmast kommer i kontakt med ofta blir direkt avgörande för deras yrkesval och sålunda föregriper deras egna förvärvade erfarenheter och åsikter. Det är därför mycket viktigt att de företag som skall ta emot elever för praktisk yrkesorientering och 9 y-utbildning ger en grundlig och objektiv information till de anställda, och inte bara till dem som skall vara de närmaste handledarna utan till personalen överlag. Företagsnämnden har framhållits som *en* lämplig väg att väcka de anställdas intresse för dessa företagens uppgifter och insatser i det framtida yrkesutbildningsväsendet.

Förberedande yrkesutbildning — 9 y

Vid diskussionerna om den förberedande yrkesutbildningen i 9 y har man självfallet — som framgår av arbetsplanen (bilaga 2) — sett denna som en del av det totala praktiska yrkesutbildningsproblemet. Här skall dock endast refereras de diskussioner som berör 9 y. En del av gruppernas behandling av yrkesutbildningen i vidare mening, närmast i anslutning till YS:s betänkande, har som nämnts publicerats av SNS i den stencilerade skriften "Industrin och yrkesutbildningen" (våren 1955).

Grupperna har då först och främst enstämmigt understrukit att *näringslivet måste klargöra behovet av yrkesutbildning* av olika slag, genom kvalitativa yrkesanalyser och kvantitativa behovsanalyser, för att ge grunden för planeringen av varje ords yrkesutbildningsverksamhet och 9 y:s plats däri. Detta utredningsbehov behandlas vidare på s. 36 och 58.

Specialisering eller gemensam grundutbildning?

Då det gäller att planera för 9 y-undervisningen har man utgått från frågan hur man med hänsyn till elevernas olika yrkesvalsmognad och till skolornas storlek och resurser kan differentiera den förberedande praktiska utbildningen. Redan den skiftande yrkesvalsmognaden gör frågeställningen komplicerad. De centrala planerande skolmyndigheterna brukar som bekant här räkna med fyra grupper av elever: definitivt yrkesbestämda, preliminärt branschbestämda, obestämda och normalutvecklade samt obestämda och underutvecklade.

Hur många 9 y-kurser skall man då behöva lägga upp för att dessa olika kategorier skall få den utbildning de är mogna för? Frågan är olika svår för olika näringsgrenar, har man påpekat i grupperna. För att ta dem som närmast behandlats i SNS-arbetsgrupperna, så har ju hantverket i regel en tämligen enhetlig utbildning för varje yrke. Inom industrin framförallt men även inom handeln finns däremot i varje bransch en mängd yrken, olika kvalificerade, inriktade på olika specialiteter och med mycket olika krav på utbildning. "En industri omfattar ofta flera yrken. Skall utbildningen inriktas mot ett av dessa eller mot samtliga?" frågade sig sålunda *arbetsgruppen i Norrköping* i början av sina diskussioner 1953. Skall man t. ex. låta en elev som redan före 9 y bestämt vet sig vilja gå igenom en flerårig kvalificerad yrkesutbildning få samma kurs som den som bara är mera vagt inriktad på en viss bransch eller ett visst yrkesområde? Eller skall man försöka differentiera redan här? Är elevernas val på detta tidiga stadium tillförlitligt nog för

en sådan gallring? Och finns det praktiska möjligheter för en sådan splittring av undervisningen?

Dessa problem har som bekant också behandlats av 1952 års yrkesutbildningssakkunniga som föreslagit två linjer (betänkandet s. 187):

system I — en specialiserad grundutbildning med sikte på bestämda arbetsuppgifter inom en viss industri;

system II — en allmän grundutbildning, som syftar till fortsatt mera specialiserad utbildning inom en valfri gren av ett större yrkesområde.

Gruppernas diskussioner har så gott som genomgående utmynnat i följande svar på dessa frågor. De *hjälpklassmässiga* eleverna kräver givetvis även i 9 y specialundervisning i särskilda klasser. Även de *normalutvecklade men totalt yrkesbestämda* bör, så som också är avsett från skolkåll, gå kvar i enhetsskolan och där få ytterligare yrkesorientering. Den typ av skolverkstad för elementär undervisning i metallarbete, elarbete, motorarbete, ytbehandling och snickeri som används vid försöksskolan i Timrå och som planeras för flera andra skolor är ett exempel på hur skolan kan lösa detta problem med elever som inte är mogna att bestämma sig för bransch, än mindre för yrke, eller som ämnar genomgå en utbildning som de är för unga att påbörja i 9 y.¹

De *klart yrkesbestämda* elever som lärare, föräldrar och andra bedömare säkert kan säga vara lämpliga för det yrke och den utbildning de önskar välja bör såvitt möjligt få börja sin lärlingsgång eller vad nu gäller redan från och med 9 y, eller kanske rentav från klass 8, för att inte bli hindrade i onödan. Dessa ungdomar skulle alltså få 9 y, eventuellt även klass 8, inbyggd i en regelrätt yrkesutbildningsgång i allmän eller enskild yrkesskola. Denna grupp av tidigt utvecklade elever gissar man dock i grupperna kommer att bli mycket liten.

Mellan dessa sannolikt relativt små ytterlighetsgrupper av elever kommer alltså, förmodar man i arbetsgrupperna, en stor mellangrupp av mer eller mindre *ungefärligt yrkesinriktade* ungdomar. För dessa rekommenderar grupperna en gemensam grundkurs för varje bransch, en systematisk kurs som ger kunskaper som alla behöver, vare sig man sedan fortsätter yrkesutbildningen eller inte, en minsta gemensam nämnare för varje yrkesområde.

För tidigt att specialisera i 9 y

Motiven för denna slutsats är flera. Framförallt har man både i arbetsgrupperna och vid konferenserna understrukit att det är för tidigt att specialisera eleverna redan från och med 9 y. Varken eleverna eller bedö-

---

¹ En redogörelse för planeringen av denna utbildning ges av undervisningsrådet *Börje Beskow* i artikeln "Den allmänpraktiska grenen av enhetsskolans klass 9 y" i Yrkesrådets tidskrift *Yrke och utbildning* 1955: 2.

märna kan så tidigt och enbart på grundval av skolprestationer med säkerhet veta vilken sorts arbete och utbildning han eller hon är lämplig för. Man får här akta sig för att sätta likhetstecken mellan yrkesbestämmd och yrkesvalsmogen eller lämplig för kvalificerad yrkesutbildning. I många fall kan det tvärtom vara så, att de deciderade av en tillfällighet har "bestämt" sig för ett visst yrke, medan de odeciderade tar allvarligare på problemet och vill vänta och pröva sig fram. "Man kan inte betrakta somliga 9 y-elever som blivande tempoarbetare och andra som blivande yrkesarbetare," sades det bl. a. vid en av konferenserna. "... en differentiering allteftersom begåvning och läggning framträder är bästa vägen."

Alla behöver yrkesutbildning

Det var väl tidigare ganska många som ansåg det direkt överflödigt att offra en sådan allmän utbildning på den stora grupp individer som sedan ändå måste få så pass enkla arbeten att de till nöds endast kräve några timmars, dagars eller veckors träning. Termen yrkesutbildning har ju rentav haft den begränsade betydelsen flerårig utbildning till hantverkare eller kvalificerad s. k. yrkesarbetare. Denna uppfattning förefaller emellertid bli alltmer sällsynt. Alla parter tycks nu vara ense om att de allra flesta yrkesutövare behöver någon skolmässig utbildning, längre eller kortare, vilket är ytterligare ett starkt argument för att göra 9 y till en för stora grupper gemensam grundutbildning. YS har som bekant också framhållit att yrkesutbildningen måste utsträckas till de yrkesgrupper inom industri och handel som förut inte haft någon ordnad utbildning. Frågan är med andra ord inte längre vilken kategori som behöver yrkesutbildning utan vilken utbildning olika kategorier behöver.

Det är dessutom uppenbart att den tekniska utvecklingen undan för undan medför en omskiptning av arbetskraften. "Det förefaller... som om... man nu kan räkna med en tredje grupp, den kanske största, som ligger någonstans mellan "tempoarbetare" och allround yrkesarbetare och som har befogade krav på en ändamålsenligt avpassad yrkesutbildning", skriver SAF och LO i sitt gemensamma remissyttrande över yrkesutbildningssakkunnigas betänkande. *SNS-arbetsgruppen i Stockholm* våren 1955 anger i sina diskussioner kring betänkandet¹ följande skäl för att man för industrins del vill rekommendera att alla ungdomar får systematisk skolmässig utbildning:

"1. Allt större kategorier behöver en — längre eller kortare — systematisk utbildning. Den traditionella uppdelningen i yrkesarbetare och outbil-

---

¹ Publicerade av SNS i den stencilerade skriften "*Industrin och yrkesutbildningen*", 1955.

dade tempoarbetare går i allmänhet inte att upprätthålla. En klar tendens till en förskjutning mot 'mellangruppen' specialarbetare förekommer inom ett flertal branscher... 2. För närvarande utgår man från att en differentiering kan göras redan vid yrkesstarten. En grundläggande skolmässig utbildning för alla skulle emellertid med största sannolikhet medföra att ett inte ringa antal av dem som nu lockas av de höga begynnelselönerna i 'tempojobben' inriktades på mera kvalificerade arbeten. Man kan utgå ifrån att det för närvarande finns en ganska stor 'yrkesarbetarreserv' bland den utbildade arbetskraften. Överhuvudtaget skulle med betydligt större säkerhet en bedömning av elevernas anlag och intresseinriktning kunna göras efter en grundkurs. 3. En viss, om ock begränsad, yrkesträning kan bidra till inlärandet av rätt teknik med höjda ackordsförtjänster som följd och kan medföra en ökad respekt och ansvarskänsla för arbetet."

Att behovet av yrkesutbildning ökar för varje år är sålunda uppenbart, framförallt därför att de arbeten som hittills karakteriserats som okvalificerade kräver alltmer av tekniskt kunnande och förmåga att överblicka större produktionsenheter med tanke på de stora värden man handskas med.

"... alla elever bör få denna förberedande grundutbildning", säger t. ex. *gruppen i Nyköping*, och *Norrköpingsgruppen* skriver från ett av sina senaste sammanträden: "Gruppen var tämligen enig om att man under 9 y-året bör meddela en så allmänt hållen yrkesutbildning som möjligt, då eleverna på detta stadium ej bör ta en alltför definitiv ställning till yrkesvalet."

Gruppen i Borås uttrycker samma sak så här på våren 1954: "Eftersom man inom gruppen varit ganska ense om, att det definitiva yrkesvalet bör uppskjutas till ett tämligen sent stadium, skulle yrkesutbildningen i 9 y lämpligen kunna ges en mera allmän prägel och ej inriktas på alltför specialiserade yrken. Gruppen har därvid vad textil- och konfektion beträffar siktat på en sådan allmän utbildning som textilindustrins utbildningsexperter redan presenterat för 9 y. Endast de definitivt yrkesbestämda bör överföras till yrkesskolan. Genom ett sådant förfaringsätt kan man kanske undvika missgrepp och snedvridningar vid yrkesvalet, och den mera allmänna yrkesutbildningen bör också kunna betraktas som ett första stadium av en fortsatt och mera specialiserad utbildning." Ett år senare skriver samma grupp med anledning av YS:s betänkande: "Erfarenhetsmässigt har det dock visat sig, att den systematiserade utbildningen ger bättre resultat vid något högre ålder än den som ungdomarna i 9 y har... Med hänsyn härtill torde det vara förmånligt, om eleverna i 9 y får en mera branschbestämd utbildning inom t. ex. beklädnadsindustrin eller textilindustrin, för att den systematiserade yrkesutbildningen inom en bestämd begränsad sektor ska kunna sättas in längre fram då yrkesvalet klarnat."

Skolgruppen i Kiruna besvarar frågan så här i sin kommentar till YS:s betänkande: "För gruvindustrins vidkommande vore system I att

föredra, emedan man då vid gruvan kunde specialtrimma eleverna inom speciella sysslor, för vilka man borde kunna finna anlagen hos varje elev. En produktionsarbetare vid gruvan behöver icke nödvändigtvis en överblick över hela yrkesområdet. Vad som emellertid talar emot system I och för system II är att system II ger större möjlighet att fånga elevens intresse för sitt yrke och sin uppgift i samhället, vilket torde vara nödvändigt för att popularisera gruvkarlens yrke, som länge varit i vanrykte icke minst i Kiruna.”

Allmän grundutbildning ger anpassningsbar arbetskraft

En annan huvudmotivering för en allmän grundkurs gäller behovet av anpassningsbar arbetskraft i en skiftande arbetsmarknad, både inom det enskilda företaget, inom branschen och inom hela arbetsmarknaden. Vi citerar *gruppen i Norrköping*: ”Det vore värdefullt med utbildning som tar sikte på det som är lika inom olika industrier . . .” ”Elevernas 9 y-utbildning bör avpassas så att den kan lämpa sig för flera yrken.” ”I en situation med sysselsättningssvårigheter på grund av konjunktursvängning måste man ha möjlighet att ta arbete i en annan bransch.” ”Automationen kommer att friställa arbetskraft. Samtidigt måste vi räkna med att servicebehovet kommer att öka. En mera omfattande allmän utbildning gör det lättare att genomföra denna omställning.”

Den förberedande grundutbildningen i 9 y skall för varje yrkesområde eller bransch vara lika i alla skolor över hela landet, har man också understrukit bl. a. i *grupperna i Stockholm och Trollhättan* och vid *konferensen i Tylösand 1954*. Det är även från denna synpunkt bäst om denna kursplanering sker branschvis.

Vad menas med grundutbildning?

Även på centralt skolhåll har man för den stora gruppen av icke klart yrkesbestämda elever förordat en allmän grundutbildning. Åtskilliga av de folkskoleinspektörer som yttrat sig över YS:s betänkande föreslår kurstyper ”liknande” system II och förlagda till enhetsskolan. Härvid tycks man avse en vagt utformad allmänpraktisk utbildning. I skolöverstyrelsens utlåtande över skolkommissionens principbetänkande framfördes liknande synpunkter. För det stora flertalet elever borde de båda sista skolåren närmast få karaktären av yrkesvalsår med en allmänpraktisk utbildning: ”Den tilltänkta allmänt praktiska undervisningen under de båda sista åren bör även den vara så mångsidig som möjligt för att underlätta deras yrkesval och öka deras möjligheter till mera varaktig arbetsanställning” (s. 69).

Överensstämmelserna mellan denna formulering och de åsikter som kommit fram i SNS arbetsgrupper är således slående. I ”Ny förebild till timplan för klass 9 y”, publicerad i *Aktuellt från Skolöverstyrelsen*

1955: 10, framstår denna överensstämmelse ännu klarare. Vad näringslivets representanter i grupperna ändock särskilt velat understryka är att en allmänpraktisk 9 y-utbildning utan någon anknytning till ett bestämt yrkesområde endast bör tillämpas för dem som är totalt oförmögna att välja ens ungefärlig bana. För alla som har någon inriktning — och det hoppas man bör gälla för de flesta när yrkesorienteringen blivit effektivare — vill man ha ett kursinnehåll som anknyter till ett visserligen ganska vitt men ändock klart avgränsat område — textil- och konfektionsbranschen, verkstadsmekaniska branscher, trä- och massa-industrin osv. — med klart utformade kursplaner och utarbetad metodik som bygger på yrkesanalyser. 9 y-utbildningen får inte bli ett slags fortsättning på slöjden och inte heller enbart en fortsättning på åttans yrkesorientering, framhåller man.

De elever däremot som är så obestämda att de måste få gå kvar i enhetsskolan och få en allmänpraktisk undervisning i en skolverkstad bör ges tillfälle till fortsatt praktisk yrkesorientering på företagen i anknytning till de verksamheter de sysslar med i skolan. Enbart en från näringslivet helt isolerad allmänpraktik kan inte göra dessa elever mer yrkesmogna och realistiskt inställda till yrkesvalet.

Yrkes- och behovsanalyser före planeringen av 9 y-kurser

När det sedan gäller frågan vad en sådan grundläggande 9 y-kurs bör omfatta har arbetsgrupperna i allmänhet endast haft tid och möjlighet att föreslå allmänna riktlinjer. Inom varje bransch och yrkesområde finns det vissa elementära kunskaper som alla behöver, hur pass kvalificerat eller okvalificerat arbete man än har: en viss kännedom om material och maskiner som man arbetar med, grundläggande arbetsteknik, en viss förmåga att läsa instruktioner och arbetsritningar, förmåga till samarbete, kännedom om arbetsstudier, ackordssystem, yrkeshygien osv.

Arbetsgruppen i Trollhättan har dock även utarbetat ett detaljerat förslag till utformning av den praktiska delen av utbildningen i 9 y för verkstadsmekaniska yrken, ett alternativ till den plan för verkstadsindustrin som ingår i YS:s betänkande. Denna plan har redan tidigare publicerats av SNS i den förut nämnda skriften "Industrin och yrkesutbildningen", till vilken vi här hänvisar. I denna skrift har också 1955 års *skolgrupp i Stockholm* framlagt bl. a. vissa metodsynpunkter på grundkursen.

En nödvändig förutsättning för effektiva utbildningsplaner är regelrätta yrkesanalyser, framhåller som nämnts flera av grupperna. "Genom arbetsanalyser kan man få fram de väsentliga momenten för inläringen" (*Karlstadsgruppen* 1955). "Yrkesanalysen bör vara en näringslivets sak, och en sådan analys bör vara grundläggande för kursplanernas utformning" (*Kirunagruppen*). Hittills har sådana analyser gjorts endast inom

ett fåtal branscher, bl. a. genom Arbetsmarknadens Yrkesråd. Det är nödvändigt att det görs på alla områden där utbildningsplaneringen är bristfällig eller föråldrad. Att detta är näringslivets egen uppgift via branschorganisationerna anser även andra grupper än den nyss citerade.

"Den största svårigheten med att lägga upp en systematisk förberedande yrkesutbildning finns i de delar av näringslivet där det tidigare ansetts att man inte behöver annan yrkesutbildning än att följa en van arbetare eller där man ansetts kunna börja arbetet direkt efter en kort instruktion från förmannen. Exempel härpå finns främst inom industrin, t. ex. driftsarbete inom den kemisk-tekniska industrin och inom massa-industrin samt tempoarbete i den mekaniska industrin. Även för dessa yrken torde en systematisk grundutbildning vara av värde. Men det fordras att man först går igenom de yrken det gäller och söker finna ut vad en grundläggande yrkesutbildning för dessa yrken bör innehålla. Att göra en sådan genomgång innebär ett mycket stort arbete, men resultatet därav bör kunna bli en sådan uppläggning av yrkesutbildningen för dessa yrken, att det resulterar i en bättre yrkesskicklighet och därmed blir individen, näringslivet och samhället till gagn", skriver den *samordnande gruppen i Sundsvall*.

Näringslivet bör också vara med och på basis av dessa yrkesanalyser utforma undervisningsplaner och läroböcker för 9 y. Denna medverkan bör ske branschvis för den centrala uppläggningsplanen av en riksenhetlig huvudplan för varje yrkesområde. Lokalt bör de enskilda företagen bidra med uppgifter och stoff för att få huvudplanerna anpassade efter lokala förhållanden.

"Vidare vill vi starkt betona vikten av att förmännen på arbetsplatsen i möjligaste mån får vara med i utarbetandet av kursplanerna, och att de och icke eleverna skall vara de första som får ta del av kursplanernas detaljer, så att de får rätta förståelsen för de olika arbetsinstruktionerna och så att produktionens arbetsmetoder kommer till användning vid undervisningen. I annat fall sås gärna bland eleverna ett misstroende för förmän och lärare eller instruktörer", skriver *Kirunagruppen*.

I produktion eller skolsal?

Här kommer frågorna in huruvida den bransch- och yrkesinriktade utbildningen i 9 y bör förläggas till produktionen eller till skolverkstäder, och i det senare fallet till enhetsskola, allmän yrkesskola eller enskild företagsskola, samt om den bör ges i enhetsskolans eller yrkesskolans regi.

När det först gäller frågan om den första grundutbildningens förläggande till produktionen eller till skolverkstad, förordar man i allmänhet skolverkstad. "På grund av den specialisering och rationalisering som kännetecknat den produktionstekniska utvecklingen har industrins möjligheter att ge en systematisk grundutbildning kraftigt minskats. Det

växande utbildningsbehovet torde medföra att yrkesskolorna i betydligt större utsträckning än för närvarande måste ge en sådan utbildning. Den fortsatta och specialiserade praktiska utbildningen däremot kan och bör i allmänhet industrin svara för", skriver *Stockholmsgruppen 1955*, som också anger några av olägenheterna med grundutbildning i den nuvarande produktionen. Det är svårt att finna handledare som har tid, pedagogisk fallenhet och intresse nog för att ge nödiga instruktioner. Omgivningen är störande. Eleverna är i allmänhet spridda på olika arbetsplatser och måste därför få individuell instruktion, vilket inte är rationellt. Kontroll och övervakning kan inte alltid göras effektiv, och risken för olycksfall och materiella skador blir stor.

"Anledningen till att rycka ut yrkesutbildningen ur produktionen är att det är för dyrt att experimentera i produktionen numera, och att man måste få fram utbildat folk snabbt", säger *gruppen i Norrköping*, som även framhåller att utbildningens förläggande till särskilda utbildningslokaler till stor del skett av pedagogiska skäl. "Före praktiken på industriella arbetsplatser bör . . . grundutbildning ges inom enhets- eller yrkesskola ifråga om elektrisk motordrift och mekaniska bearbetningsmetoder samt allmänna arbetsförhållanden."

Detta önskemål om en första yrkesskolning före praktiken på arbetsplatsen har även framförts från en del handelsrepresentanter. Det vore t. ex. värdefullt om vissa elementa i varukännedom och kundservice kunde meddelas eleverna i en övningsbutik innan de släpps in bakom en riktig disk. Liknande har anförts för kontorsarbete. Att registrera och sätta in korrespondens i pärmar, skriva fakturor, postblanketter och andra sådana grundläggande sysslor skulle skolan kunna lära in för att göra praktiken både effektivare och roligare för eleverna. Man skulle då på arbetsplatserna kunna ge dem mera omväxlande och självständiga sysslor.

Vid *konferensen i Tylösand 1954* förordades att den praktiska 9 y-utbildningen ordnas både genom skolmässig undervisning och i form av praktik i driften. Vid samma tillfälle påpekades också, liksom i en del av grupperna, att de skolor som skall ge sådana grundläggande praktiska kurser måste få produktionsmässig och tidsenlig verktygs- och maskinutrustning och inte endast små maskiner avsedda för slöjd- och hobbyverksamhet. Påpekandet gällde i viss mån kommunala yrkesskolor men framförallt de skolverkstäder inom enhetsskolan som d. t. kan bli nödvändigt att inrätta på orter där det saknas enskilda eller allmänna yrkesskolor. Industrin skulle sannolikt många gånger kunna hjälpa skolan att skaffa sådan utrustning till rimliga priser.

Ännu viktigare är det att man i skolorna har erfarna yrkesmän med pedagogisk utbildning som lärare för yrkesundervisningen i 9 y.

I enhetsskolans, yrkesskolans eller företagens regi?

För frågan i vilken utsträckning 9 y-utbildningen skall ges i enhetsskolans, yrkesskolans eller företagens regi är det svårare att finna en enhetlig linje i gruppernas svar. Av naturliga skäl har man här varit relativt bunden av de faktiska möjligheterna på varje ort. Man har dock även försökt se på frågan mera principiellt, bortseende ifrån att den otillräckliga yrkesskolkapaciteten nu begränsar möjligheterna.

De flesta grupperna anser att den bransch- och yrkesinriktade undervisningen bör ges i yrkesskolornas eller företagsskolornas regi, alltså utanför enhetsskolan. "Risken är för stor för eleverna att de inte kommer att frigöra sig från folkskolans slöjdundervisning, om man inte överflyttar all yrkesundervisning till yrkesskola", skriver *Norrköpingsgruppen*, som också menar att yrkesskolmiljön mer än den vanliga skolan bör kunna stimulera till vidare yrkesutbildning. *Boråsgruppen* avviker något från denna linje och anser att även de branschriktade kurserna bör kunna anordnas inom enhetsskolans ram, medan de specifikt yrkesbestämda kurserna självfallet bör förläggas till yrkesskola. "I båda fallen förutsätts ett intimt samarbete mellan skola och företag, inte minst därför att utbildningen i båda fallen kan bli förlagd till företagen."

Man kommer så till de praktiska möjligheterna att följa dessa önskemål. Det är då uppenbart att yrkesskolornas kapacitet nu är i hög grad otillräcklig. YS har som bekant föreslagit en utbyggnad till en fördubblad kapacitet på 15 år. Förslag om byggnadsbidrag till de kommunala yrkesskolorna enligt samma grunder som till folkskolorna antogs emellertid inte av statsmakterna, vilket kan tänkas bli en hämsko på den utveckling man räknat med. Å andra sidan kan man sannolikt räkna med att de kommunala yrkesskolorna kommer att följa YS:s förslag och näringslivets önskemål att ordna kortare kurser än de nuvarande, kurser som i så fall blir lämpliga för 9 y-undervisning och som ger just den grundläggande skolning som företagen har svårast att klara i produktionen. Med en sådan arbetsfördelning och med en bättre samordning av skolors och företags verksamhet borde man redan med nuvarande resurser kunna få ut en effektivare utbildning. Vidare inrättar enhetsskolorna skolverkstäder, och enskilda företagsskolor tillkommer undan för undan.

Det finns sålunda anledning att förmoda att en snabbt stigande andel av 9 y-eleverna kan få sin förberedande yrkesutbildning i skolmässig form. Självfallet beror det aktuella kravet på denna yrkesutbildningskapacitet på i vilken takt enhetsskolan växer fram. Man brukar emellertid räkna med att den praktiska delen av 9 y-programmet under den närmaste tioårsperioden till mycket stor del måste klaras av ute i arbetslivet, i varje fall så länge vi har de stora ungdomskullarna att utbilda. Hur ser då möjligheterna ut här?

Vad kan man ge för undervisning i produktionen?

Man stöter då i skärpt grad på samma problem som drogs fram i samband med den praktiska yrkesorienteringen: hur man utan alltför stora störningar i arbetet skall kunna ge eleverna lämpliga övningar och arbetsuppgifter och riktiga instruktioner och hur man skall klara hand-
ledarfrågan.

För att börja med *hantverket* så finns ju här sedan gammalt planer för lärlingsutbildningen, varför det i allmänhet inte torde bereda några större svårigheter att systematiskt lägga upp den förberedande yrkesutbildningen.

Inom *handel* och *kontor* har man däremot hittills haft föga av systematisk utbildning. Handelsutbildningskommittén har emellertid nu framlagt förslag till kursplaner, som skall kunna användas i 9 y. Möjligheterna att ha elever i butiker och på kontor är i allmänhet större än när det gäller industrin. Dessutom är det ju lättare på detta område än inom industri och hantverk att ge en relativt verklighetstrogen undervisning inom enhetsskolan. (Dessa problem behandlas i speciella arbetsgrupper inom SNS under innevarande verksamhetsår.)

När det slutligen gäller *industrin* är möjligheterna att ge en systematisk undervisning till 9 y-eleverna mycket skiftande. För de företag som har särskilda utbildningsavdelningar är problemet inte stort, även om man väl i allmänhet måste lägga om undervisningen något för att 9 y skall passa in på det sätt som här tidigare har angetts som önskvärt. *Arbetsgruppen i Stockholm* anför ett exempel på en förutseende sådan samordning, där företaget ger en grundkurs på 20 à 24 veckor för elever i folkskolans avgångsklass.

"Vid AGA, Lidingö, har man i samarbete med skolorna ordnat det så att ett tiotal elever i åttan (nioårig skola ännu ej införd) får undervisning i företagets verkstadsskola under 10—12 veckor i taget. Den undervisning som ges är helt likvärdig med den som de ordinarie eleverna i verkstadsskolan får under sitt första år vid skolan. Meningen är att de folkskoleelever som klarar sig bra i verkstadsskolan skall kunna fortsätta direkt i dess andra klass och på det sättet vinna ett år i sin utbildning." De övriga placeras, om de så önskar, efter en kortare specialutbildning på arbetsuppgifter ute i produktionen. Problemen för folkskolan att organisera sin undervisning för klasser som "skingras" på detta sätt bör, skriver gruppen vidare, kunna lösas genom samarbete mellan närliggande skolor. Man kan t. ex. bilda "skolblock" och sammanföra elever som skall ha samma praktik till grupper för den teoretiska undervisningen.

Växling teori—praktik

Ifråga om växlingen mellan praktisk och teoretisk undervisning i 9 y

har liksom då det gällde den praktiska yrkesorienteringen motstridiga synpunkter framförts. Näringslivet, framförallt industrin, önskar som regel få behålla eleverna minst en vecka sammanhängande, helst mera, medan *skolan* förordar kortare perioder, högst en vecka i taget. *Näringslivets* önskan om längsta möjliga praktikmetoder motiveras bl. a. med att:

eleverna eljest inte kan få en riktig uppfattning om arbetsrutinen, om enformighet respektive omväxling i ett arbete, om veckorytmen i arbetslivet — vilket kanske gäller detaljhandeln särskilt, om miljön och om varje arbetsuppgifts funktion i hela företagsenheten;

eleverna eljest ofta inte hinner slutföra en förelagd uppgift, vilket inte minst ur pedagogisk synvinkel är betydelsefullt;

de praktiska avsnitten ibland kan tänkas bli så pass fysiskt tröttande att i varje fall halvdagsväxling kan vara olämplig;

längre perioder ger även arbetsgivare och handledare större möjlighet att bedöma elevernas lämplighet för yrket ifråga.

På några håll har man sett det som tänkbart att handel och hantverk kan acceptera t. o. m. halvdagspraktik, men den dominerande åsikten är även här längre perioder.

Skolfolket hänvisar å sin sida bl. a. till att eleverna får svårare att ställa om sig, om växlingen sker med mer än en veckas mellanrum, vilket försvårar teoriundervisningen. Kortare perioder kan däremot verka direkt stimulerande på läslusten.

Arbetsgruppen i Nyköping framför förslaget, att den första praktiska perioden görs relativt lång, kanske upp till en månad, så att eleverna hinner komma in i arbetet. Efter ett sådant längre introduktionsavsnitt kan man göra perioderna kortare.

En medelväg har man enligt *Sundsvallsgrupperna* gått vid *Sköns försökskolor* med följande växlingsschema. Handelslinjen hade en vecka allmänbildande ämnen, därpå en vecka yrkesteori och yrkespraktik i skolbutik och en vecka praktik i näringslivet. Handelsrepresentanterna ansåg en veckas sammanhängande praktik avgjort vara att föredra framför tre dagar i taget — som man haft i Timrå under föregående läsår — bl. a. för att eleverna då får en riktigare bild av veckorytmen i handeln. Eleverna på industrilinjén fick en vecka allmänbildande undervisning, sedan två veckor ute i näringslivet, varvid de även fick undervisningen i yrkesteori. En tredje linje, omfattande "blandade" yrken och husligt arbete, hade liksom industrilinjén en vecka allmänbildande undervisning och två veckor med yrkesteori och praktik. Dessa elever fick både teori och praktik i skolan.

Yrkesteori

För den undervisning i yrkesteori som också skall ingå i 9 y gäller allmänt det som nu sagts under avsnittet om specialutbildning eller

grundutbildning i 9 y. De yrkesbestämda elever som övergår till yrkeskola får där också anknyttande teoretisk undervisning. För dem som skall ha en mindre specialiserad grundutbildning bör även teorin läggas på motsvarande relativt allmänna bas.

Det måste även av schematekniska skäl vara önskvärt och ofta nödvändigt att försöka kristallisera ut vad som kan anses vara av gemensamt intresse för flera yrkesområden. Exempel på sådana ämnen har redan nämnts på s. 36. "... gemensam grundläggande teoriutbildning branschvis bör kunna ordnas av enhetsskolan för såväl yrkesbestämda som yrkesobestämda elever. Värdet av teoriutbildningen för dem som sedan får ett tempoarbete eller överhuvud ett mindre kvalificerat arbete är den allmänbildning som det innebär att få en överblick över näringslivet, insyn i en bransch, en helhetssyn på ett yrkesområde, vilket har sitt värde för individen", skriver *skolgruppen i Västerås*. "För närvarande är utbildningen ofta för ensidig och teknisk. Vi är beredda att få in mera utbildning rörande yrkesansvar och yrkesekonomi", säger en näringslivsrepresentant i *Norrköpingsgruppen*.

Vad som starkast präglar diskussionerna på denna punkt är önskemålet att *yrkesteorin nära anknyts till den praktiska undervisningen*. Mycket av den teoretiska bakgrunden kan och bör direkt ingå i praktiken. Idealiskt är därför att, som skett i Skön, teoriundervisningen ges under praktiken i näringslivet. Detta kräver emellertid att företagen kan ställa instruktörer till förfogande som också kan vara teoretiska yrkeslärare. I de många fall där detta inte är möjligt måste en större eller mindre del av teorin centraliseras till yrkes- eller enhetsskolan. En mellanform skulle här kunna vara att, som ett par av grupperna föreslår, ge vissa delar av yrkesteorin i form av systematiska studiebesök på företagen.

Man betonar också starkt att yrkesundervisningen måste meddelas av *lärare som har ingående och aktuell erfarenhet från de yrkesområden det gäller*. Näringslivet är också på många håll berett att ställa sådana personer till förfogande. Beträffande nödvändig komplettering av dessa personers utbildning — se nästa avsnitt.

Vidare är det angeläget att skolväsen och näringsliv samverkar intimt för att få fram undervisningsmaterial för yrkesteorin, *läroböcker och kompendier* som är väl anknutna till det aktuella arbetslivet och väl tillrättalagda för elevernas ålder och mognad. Här har branschorganen återigen en utomordentligt viktig uppgift, men även lokalt kan och bör näringslivet ge stoff. "De lokala företagen måste ges tillfälle att tillsammans med skolmyndigheterna planera teoriämnenas urval, omfattning och kombination", framhåller *Norrköpingsgruppen*. "Exempelvis bör företagen tillhandahålla exempel för räkneundervisningen som hämtas från de praktiska beräkningarna på arbetsplatserna."

Handledare och yrkeslärare

Vare sig 9 y-utbildning i arbetslivet görs enbart praktisk eller kompletteras med en del yrkesteori kräver den för att bli effektiv goda handledare för eleverna. De problem som onekligen möter, i varje fall för industrin, när det gäller för företagen att ställa lämpliga personer till förfogande, för praktik och yrkesteori i 9 y liksom för åttans praktiska yrkesorientering, har diskuterats både i grupperna och vid konferenserna.

Endast de största företagen kan hålla sig med heltidssysselsatta lärare och instruktörer. Mindre företag får lägga dessa uppgifter på den övriga personalen.

Vilka kategorier av anställda som då kan komma i fråga måste bli olika alltefter bransch och företagsstorlek. I allmänhet torde inte förmännen inom industrin ha möjlighet att vara närmaste handledare. Det är också svårt att tänka sig ackordsavlönade arbetare som "faddrar", särskilt på avdelningar där man är bunden av gruppavtal. Frågan om ersättning för inkomstbortfall kan här bli besvärlig att lösa. Vad man i första hand rekommenderar är sålunda att icke ackordsbundna arbetare får fungera som faddrar och instruktörer åt eleverna.

Självfallet gäller det inte bara att finna folk som har tid att handleda — minst lika viktigt är det att få personer som är intresserade och lämpade för uppgiften. Enligt diskussionerna vid *konferensen i Tylösand 1954* måste man ställa bl. a. följande *krav på en god handledare*. Han/hon skall vara kunnig och intresserad av sitt yrke, ha en viss pedagogisk erfarenhet eller skolning, finna uppgiften att handleda rolig — dvs. ha pedagogisk läggning, vara så pass gammal i anställningen att han/hon kan ge vägledning även något utanför sitt eget specialområde och är solidarisk med företaget, ha ett personligt utprägnade som kan vara förebild för eleven.

För att kunna uppfylla alla dessa krav måste handledaren själv få handledning. Först och främst bör det utarbetas *instruktioner för handledare* i samband med kursuppläggningsen. Stommen för sådana anvisningar bör som nämnts kunna göras branschvis och sedan anpassas efter varje arbetsplats i samråd mellan skola, företagsledning och anställda. Jämför här även *Kirunagruppens* påpekande att förmännen bör få vara med vid uppläggningsen av kursplanerna (s. 37).

Vidare måste man ordna kortare *pedagogiska kurser* för handledarna. Detta har mycket starkt framhållits både i grupperna och vid konferenserna. Ett par sådana kurser har anordnats centralt av Arbetsmarknadens Yrkesråd och skolöverstyrelsen. Detta borde även vara en uppgift för branschorganen.

SNS skolgrupp i Karlstad arrangerar i höst på eget initiativ för det lokala näringslivets folk en motsvarande kurs, omfattande 40 timmar

med följande ämnen på schemat: psykologi, pedagogik, metodik och hjälpmedel i undervisningen, tal- och röstvård samt muntlig framställning och slutligen auskultering.

Av de personer i näringslivet som skulle kunna tjänstgöra som *lärare* även i *yrkesteori*, på företagen eller i skolan, krävs utöver det som gäller för de praktiska handledarna även en hygglig teoretisk skolning, som vederbörande inte alltid har haft möjlighet att skaffa sig tidigare. Med tanke på den brist på yrkeslärare som man får räkna med för de närmaste åren i varje fall borde man dock se till att utnyttja de många kunniga och intresserade yrkesmänniskor som näringslivet på många håll är berett att ställa till förfogande även för undervisning i skolan och som med kompletterande teoretisk och pedagogisk skolning skulle bli en god tillgång vid utbyggnaden av yrkesundervisningen. Det bör med andra ord anordnas kurser även för detta ändamål. "Men för att en sådan kompletterande utbildning skall komma till stånd behövs det hjälp från centralt håll", tillägger *arbetsgruppen i Borås*.

Vid SNS *skolkonferens i Båstad 1953* framkastades ett förslag om någon form av utbyte mellan *seminarierna* och *näringslivet*, så att näringslivet ger de blivande lärarna praktik och seminarierna ger näringslivsfolk pedagogiska kurser.

Urvalet av personer för handledaruppgiften bör enligt flera av grupperna ske i samråd mellan företagsledning och anställda. "Såväl företagsnämnd som fackförening bör beredas tillfälle att delta i valet av handledare. Härigenom erhålles bästa garantin för att denne är lämplig ur såväl fackmässig som pedagogisk synpunkt", säger *Nyköpingsgruppen*. Yrkesombuden är givetvis också självskrivna för en sådan medverkan i företaget där sådana finns.

Slutligen har det påpekats att handledarna bör få all den *information om företaget* som han/hon inte redan har.

Den tunga industrins problem med 9 y

Inom vissa yrkesområden lägger arbetarskyddslagen hinder i vägen för 9 y-elevernas sysselsättning. Det gäller t. ex. gruvindustrin, tung och riskfylld kemisk-teknisk industri och skiftarbetande industri. Dessa formella hinder motsvaras givetvis av reella svårigheter att ta emot och sysselsätta så unga elever i dessa riskfyllda produktionsförhållanden. Det ligger dock självklart både i företagets och samhällets intresse att dessa branscher bereder och bereds möjligheter att ge 9 y-utbildning, för att inte komma i ett ogynnsamt utgångsläge från rekryteringssynpunkt. Detta kan anses så mycket angelägnare som driftarbete inom dessa branscher ofta, av stundom föråldrade skäl, hör till de impopulära yrkena.

Det råder emellertid ännu oklarhet om vilka bestämmelser dessa branscher har att följa, vilka särbestämmelser som kan tänkas för 9 y-elever, hur *försäkringsfrågor och säkerhetsföreskrifter* skall ordnas osv. Flera av *arbetsgrupperna* — *Kiruna, Sundsvall* och *Trollbåtten* främst — och *konferensen i Tylösand* har starkt understrukt att dessa frågor måste lösas så snart som möjligt med bistånd från berörda centrala myndigheter och organisationer. Det är också önskvärt att få till stånd en förenkling av den administrativa apparat som för företagen följer med att ha för unga elever — rapportgivning till arbetsmarknadsmyndigheter osv. Den *samordnande arbetsgruppen i Sundsvall* "uttalade sin förhoppning om, att de centrala instanserna skall kunna lösa problemet om skydd för minderåriga under den praktiska yrkesorienteringen i åttan och den förberedande yrkesutbildningen i 9 y så snart som möjligt". "Arbetsgruppen vill . . . påpeka vikten av att frågan om försäkringar av skilda slag görs till föremål för diskussion och utredningar i god tid" (*Trollbättegruppen*).

Den information om förhållandena på arbetsplatserna — risker, säkerhetsföreskrifter osv. — som eleverna måste få i förväg, var de än placeras, får för dessa branscher göras ännu omsorgsfullare. "Man måste . . . se till att eleven redan från början får lära sig att följa säkerhetsföreskrifterna på den arbetsplats, dit han kommer", skriver *samordnande gruppen i Sundsvall*.

Problemen gäller alltså *arbetet i driften*. Att ta emot elever på reparationsavdelningarna är inte svårt, och där är för övrigt också rekryteringsproblemet mycket mindre. På motsvarande sätt kan gruvdriften sysselsätta eleverna endast ovan jord. I intetdera fallet ger en sådan praktik en riktig och hel bild av yrkesområdet. Det framhölls visserligen vid *konferensen i Tylösand* att driftspersonalen kommit att bli allt mindre i och med automatiseringen, medan reparationspersonalen ökar, men det är också uppenbart att de flesta ganska lång tid framöver kommer att behövas i driften.

Driftarbete inom dessa industrigrenar — pappers- och massaindusti, järnverk, gruvor osv. — kräver en helt annan typ av utbildning än den som traditionellt betecknats som lärlingsutbildning för industrin och som närmast är avsedd för de mekaniska branscherna. En driftarbetare behöver kanske inte så stor manuell skicklighet men desto mera av ömdöme och teknisk kunnighet med tanke på de oerhörda materiella värden han skall handha.

Man kan tänka sig vissa (nöd)*lösningar* av 9 y-problemet för dessa branscher. Eleverna kan, så som har tillämpats i Timrå, få *följa reparatörer* eller annan personal som arbetar på olika platser i fabriken utan att direkt stå i driften. Detta kan ge en viss om ock begränsad inblick även i driften. Vidare skulle en del av 9 y-praktiken — liksom av den

praktiska yrkesorienteringen — kunna bestå i att eleverna får gå som *observatörer* och sedan redovisa sina iakttagelser i skriftliga rapporter och enkla skisser. Ibland torde en kombination av dessa metoder kunna göra praktiktiden meningsfull.

Den bästa lösningen, som dock är genomförbar endast för större företag, är naturligtvis att inrätta en *företagsskola* som fyller luckan fram till dess eleven uppnår lagenlig ålder för sysselsättning i produktionen. Detta har redan skett på en del håll. Enligt *Norrköpingsgruppen* har t. ex. företagsskolan vid Skärblacka Pappersbruk, planerad av Arbetsmarknadens Yrkesråd, till en del tillkommit just för att sysselsätta ungdomar som eljest är för unga för branschen men som man gärna vill behålla i företaget.

Gruppen i Västerås pekar här på det hittills kanske mest utarbetade och prövade utbildningssystemet för en tung industri, nämligen den utbildning för järnverksarbetare som tillämpas vid *Sura kommuns yrkes-skolor* i intimt samarbete med *Surahammars Bruk* och i anslutning till försöksverksamheten med enhetsskola där. Efter gemensam grundutbildning, inklusive växelutbildning på samtliga driftsavdelningar, första året — sammanfallande med 9 y — får eleverna välja mellan olika linjer, varav driftslinjen är en. Att den verklighetsbild eleverna under detta år får av arbetsförhållanden m. m. gör deras inställning till driftarbete mera positiv framgår av att första året 4 av 12 och andra året 7 av 12 elever vid linjevalet till klass II valde driftslinjen, trots att samtliga från början tänkt sig helt andra yrken, reparatör, elektriker osv.¹

En systematisk skolmässig utbildning kan sålunda öka den tunga industrins möjligheter att få tillräcklig och kvalificerad arbetskraft.

Ersättning för 9 y-praktik?

Frågan om ekonomisk ersättning till 9 y-elever som får sin praktiska skolning i företag har också tagits upp i gruppernas diskussioner. Man är emellertid i stort sett så införstådd med de preliminära regler som nu tillämpas generellt enligt överenskommelsen mellan arbetsmarknadens parter och berörda myndigheter att ett närmare referat av debatterna här endast skulle innebära en upprepning av samma argumentering som redan återgivits i åtskilliga sammanhang. De grupper, bl. a. Norrköping, som avviker här hävdar att ingen ersättning alls bör utgå. Vad man på alla håll framförallt är enig om, är att om ersättning skall utgå även i fortsättningen det skall ske enhetligt efter sådana överenskommelser som

---

¹ Enligt rektor *Henning Carlssons* redogörelse för denna utbildning i artikeln "Utbildningsproblem inom tung industri" i *Yrke och utbildning* 1955: 2.

nu följs, så att inte den ekonomiska faktorn får bli avgörande för ungdomens yrkesval.

Anskaffning av praktikplatser

Beträffande anskaffning av praktikplatser för 9 y-utbildning i näringslivet gäller samma synpunkter som refererades i samband med den praktiska yrkesorienteringen, varför vi här hänvisar dit (s. 26).

Frihet i yrkesval — behov av arbetskraft

Uppgifter om elevernas yrkesönsknningar visar i allmänhet en fördelning som inte tillnärmelsevis sammanfaller med rekryteringsbehov och struktur hos näringslivet på orten. Bland pojkarna är de mekaniskt-tekniska yrkena — bilreparatör, elektriker etc. — kraftigt överrepresenterade. Flickornas intresse tycks framförallt fångas av vissa service- och vårdnadsyrken, såsom affärsbiträde, hårfrisörska, barnsköterska och sjukvårdsbiträde. Av alla som önskat välja dessa populära yrken kan emellertid endast en del få sin utkomst inom dem, och förmodligen är inte heller mer än en del elever lämpade för det de just då vill bli. Suggestionfaktorer av olika slag tycks verka i hög grad. Markant är den ringa dragningskraft de mindre utbildningskrävande yrkena har för närvarande enligt dessa önskelistor, särskilt tempobetonade jobb och ofta inom den dominerande branschen på orten, textil- och konfektionsindustrin, massaindustrin osv. Samtidigt har ju under senare år de flesta ungdomar, i varje fall tidvis, valt just sådana arbeten i stället för att genomgå en längre utbildning.

Detta belyser ett av yrkesvägledningens största problem, i hög grad betydelsefullt även för näringslivet: hur skall den verka för en ändamålsenlig fördelning av den mänskliga arbetskraften på olika områden — teoretiska och praktiska, kvalificerade och mindre kvalificerade, populära och mindre populära — och samtidigt lämna plats för individen att välja yrke efter håg och fallenhet?

Manuellt arbete — manschettarbete

Oupphörligen varnas föräldrarna för "överskattningen" av de teoretiska utbildningsvägarna. Trots detta söker sig allt flera elever till realskolan, och trots en intensiv propaganda från enhetsskolans sida för 9 y-linjen går inemot hälften av eleverna i 9 a och 9 g. I och för sig behöver inte en sådan tendens i enhetsskoledistriktet vara alltför oroande ur näringslivets synpunkt, eftersom en inte ringa procent av 9 a-eleverna efter skolans slut kan beräknas söka sig till mera kvalificerade praktiska yrken. Den inställning som kommer till uttryck vid yrkesvalslärarnas samtal med föräldrarna om yrkesvalet är emellertid bekymrande. De föräldrar som engagerar sig i elevernas linjeval är nästan undantagslöst inställda på att deras barn om möjligt skall välja i första hand 9 g och i andra hand 9 a. Talet om 9 y-linjens fördelar faller ofta på hälleberget.

Mycket tyder på att linjevalet kan resultera i en olycklig kategoriklyvning, som drar med sig en uppdelning inte bara i mer respektive

mindre teoretiskt begåvade — vilket är betänkligt i och för sig, särskilt med tanke på det relativt starka sambandet mellan teoretisk och praktisk begåvning — utan även i mer och mindre utbildningsintresserade och målmedvetna elever. Det är fara värt att 9 y blir uppsamlingsplats i första hand för dem som inte kunnat hävda sig på andra linjer och dem som är likgiltiga för utbildning.

För att 9 y skall kunna dra till sig teoretiskt och praktiskt begåvade elever och på så vis bli rekryteringsbas för mera kvalificerade yrken och för att stimulera lusten att skaffa sig gedigen utbildning även för praktiska yrken krävs åtgärder från såväl skolans som arbetsmarknadsparternas sida. Grupperna har bl. a. givit följande synpunkter.

Särskild undervisning måste ordnas för de *hjälpklassmässiga* eleverna och även för dem som samlats i 9 y därför att de så att säga någonstans skall placeras men som är *skoltrötta och totalt ovissa* om vad de vill bli. Yrkesorienteringen måste framhålla att *alla jobb är lika viktiga* för produktionen, det manuella lika viktigt som manschettarbetet osv. Framförallt måste det finnas *fortsättningsmöjligheter på den praktiska linjen* likaväl som på den teoretiska. De av yrkesutbildningssak-kunniga föreslagna åtgärderna för att underlätta en övergång från 9 y till högre utbildning måste därför förverkligas snarast. Slutligen måste en kvalificerad praktisk yrkesutbildning leda till en *rimlig ekonomisk vinst*, jämfört såväl med icke manuella banor som med mindre kvalificerade praktiska yrken. Som det nu är medför en längre utbildning ofta endast en obetydligt högre lön.

Populära — impopulära praktiska yrken

Även om man håller sig enbart inom de praktiska yrkenas ram är det som sagt uppenbara skillnader mellan ungdomarnas yrkesönsknings- och de reella utbildnings- och sysselsättningsmöjligheterna på orten. Att en sammanjämkning förr eller senare måste ske är självklart. Det kan "icke vara i samhällets intresse att den naturligt lätttröliga skolungdomen onödigtvis uppmuntras att utbilda sig för yrken som i hemorten har blott ringa eller ingen omfattning" (*Norrköpingsgruppen*) i förlitan på att lagen om tillgång och efterfrågan leder till att de olika yrkesområdena till sist ändå får den arbetskraft som behövs. "Kommunerna vill givetvis inte investera i annan yrkesutbildning än som är av betydelse för dess eget näringsliv", tillägger Norrköpingsgruppen. En anpassning på ett tidigt stadium är nödvändig inte bara för samhället utan även för individen. Förutom att det från samhällets synpunkt är oekonomiskt att ordna yrkesutbildning i proportioner som inte passar arbetsmarknaden, torde det för individen innebära en svårare omställning att ändra yrkesinriktning när man redan börjat på en bana. Det bör därför vara en av yrkesorienteringens uppgifter att göra denna jämkning så tidigt och så

tillfredsställande för alla parter som möjligt. Grupperna är på denna punkt helt eniga.

Sundsvals samordnande grupp framhåller t. ex. att upplysningar skall ges både om de yrken som är representerade i hemorten och om andra, men "just med hänsyn till eleverna bör man . . . framhålla arbetsmarknadens möjligheter. Det har t. ex. förekommit i en avgångsklass . . . i distriktet att 22 pojkar av 76 velat bli skogvaktare. Sedan man förklarat både för pojkarna och för deras föräldrar hur få möjligheterna till anställning som skogvaktare var, ändrade de flesta sina yrkesplaner. En person passar sällan bara för ett enda speciellt yrke. Yrkesorienteringen bör därför inrikta sig på att ta reda på elevens intressen och läggning, t. ex. om han vill ha med människor att göra, om han vill syssla med tekniska konstruktioner eller med djur etc. Sedan kan yrkesorienteringen visa i vilka yrken han kan få utlopp för sina intressen och vilka möjligheterna är att få arbete i dessa yrken. På detta sätt får eleven vissa väsentliga valmöjligheter utan att det fria yrkesvalet tillgår så att eleven bara önskar sig något yrke som är på modet". Ofta finns det för övrigt på orten fler yrken företrädda än man i förstone tänker på. Det är därför viktigt att skolan och arbetsförmedlingen får hjälp att kartlägga arbetsmarknaden. (Jfr s. 19 samt bilaga 4 s. 67.)

En anledning till att industriarbete i allmänhet tycks vara så föga populärt är säkerligen den bristande kontakt folk i allmänhet har med dessa yrkesområden. Det är ju uppenbart serviceyrkena som ligger högst på önskelistorna, yrken där allmänheten dagligen har öppen insyn. De impopulära yrkesområdena torde med andra ord ha mycket att vinna på en utvidgad yrkesorientering, liksom på en bättre planerad yrkesutbildning. (Jfr här avsnittet *Den tunga industrins problem*, s. 44.)

Att de flesta individer kan passa för och trivas med flera olika yrken är för övrigt en åsikt som uttryckts även på andra håll, bl. a. i *1954 års Stockholmsgrupp* och vid *konferensen 1954*.

För att skolan skall kunna fullgöra sin uppgift att länka in eleverna i lämpliga yrken krävs emellertid betydande insatser. Yrkesvalslärare och ungdomsförmedlare måste få inte bara mera tid utan också betydligt bättre hjälpmedel för sin verksamhet, framhåller *flera av grupperna*. De psykologiska *anlagsundersökningar* som skolkommissionen föreslagit som komplement till yrkesvägledningen har prövats i mycket liten utsträckning. Inte ens enkla "intressetest" som kan användas som underlag vid yrkesvalssamtalen har kommit till användning. Även om man inte får spänna förväntningarna på anlagsproven alltför högt, bör de kunna utvecklas till att utvisa vilka typer av arbete individen *inte* passar för. Forskning och försöksverksamhet måste intensifieras på detta område, understryker arbetsgrupperna.

Sundsvallsgrupperna påminner här också om att arbetsgivare, handledare och yrkeslärare kontinuerligt måste ge yrkesvalslärare och ungdomsförmedling sin syn på elevernas lämplighet för de yrken de provat under åttans yrkesorientering och även under 9 y-praktiken.

Lokalt dominerande yrkesområden

Skolöverstyrelsen har i sina direktiv till yrkesvalslärarna rekommenderat att åtminstone någon del av den praktiska yrkesorienteringen söks inom något på orten dominerande yrkesområde. En i viss mån obligatorisk orientering om hemortens viktigaste näringsgrenar har även förordats i en del av SNS arbetsgrupper, framförallt den i *Borås*.

”... det lokala näringslivet måste ges större plats i yrkesorienteringen, och man har t. o. m. ifrågasatt om ej textil- och konfektionsindustrin i Borås skulle ha ett obligatoriskt avsnitt med demonstrationer och studiebesök, ingående i ämnet samhällslära, eventuellt som en del av näringsgeografi med varukännedom... Med tanke på divergensen mellan ungdomens yrkesönsknings och det lokala näringslivets inriktning måste det också vara synnerligen önskvärt att föräldrar och målsmän får en objektiv orientering på ett ganska tidigt stadium, så att en bättre fördelning på olika yrkesområden kan uppnås...”

Man kommer här in på det faktum att vissa yrkesområden är direkt impopulära. Det gäller ofta just de mycket dominerande branscherna och särskilt de mindre kvalificerade arbetena i driften. *Arbetsgruppen i Borås* har ingående diskuterat saken för *textilindustrins* vidkommande.

”Betygsande för den ringa popularitet som textil- och konfektionsindustrin åtnjuter inom Borås är att av 440 manliga och 358 kvinnliga elever som placerats ut på praktisk yrkesorientering fr. o. m. vårterminen 1950 t. o. m. vårterminen 1953 endast 22 pojkar och 27 flickor gått till dessa branscher.”

”Den aversion mot stadens dominerande industrier, som man här klart märker, har från en del håll förklarats med att dessa två industrigrenar är låglöneområden och att de därför skulle verka avskräckande på ungdomen. Då man emellertid har liknande erfarenheter från andra orter där en viss industri dominerar, t. ex. Örebro med dess skoindustri, och även fastän ej i så stor utsträckning från det av metallindustrin dominerade Trollhättan, måste man nog söka andra förklaringsgrunder. Frågan är om ej den riktiga förklaringen ligger i... att föräldrarna inte gärna ser att ungdomarna fortsätter inom samma arbetsområde som de själva. Dessutom tillkommer att de slags arbeten och yrken som man... dagligen har inför ögonen inte utövar samma dragningskraft på ungdomen som de mera ovanliga. Det torde emellertid vara ett rätt allmänt önskemål både bland industrins målsmän i Borås och bland arbetsförmedlingens och folkskolans representanter att ungdomens yrkesval kunde bringas i större överensstämmelse med ortens näringsliv.”

”Textil- och konfektionsindustrin bör sålunda klarare än hittills peka på

den variation av yrken och sysselsättningar som ryms inom detta industriområde och även upplysa om de möjligheter till avancemang och vidareutbildning som ges inom industrin. Som exempel kan nämnas att i genomsnitt *en* av *sju* vävare kan beräknas få möjlighet att bli vävlagare, och att *en* bland omkring *fjuttio* arbetare kan avancera till förman inom en textilindustri. Möjligen kan det sägas, att textil- och konfektionsindustrin icke hittills tillvaratagit de möjligheter som man haft till befordran av den egna personalen, och i det fallet bör nog de egna organisationerna öva påverkan på industrin."

Samma problem finns i hög grad för *massindustrin i Sundsvallsdistriktet*. "Det lever kvar förlegade föreställningar. Man säger det är smutsigt i massindustrin — det gäller numera bara enstaka avdelningar, det ger låga löner och kräver skiftarbete — det gäller också många andra branscher", sades det vid *konferensen i Tylösand 1954*. "En grundlig upplysning till elever och föräldrar — inte minst — från företag, företagsnämnder, arbetstagarorganisationer, kommuner osv. bör kunna göra denna negativa inställning mera positiv och realistisk."

Har flickor och pojkar samma yrkesvalmöjligheter?

Under diskussionen om yrkesvalsfriheten har flera grupper, framförallt de i *Stockholm* och *Norrköping*, också stannat vid frågan om flickor har samma möjligheter som pojkar att välja yrke. YS förutsätter uttryckligen att så skall vara, och formellt finns i allmänhet inga hinder för flickor att välja "manliga" yrken och vice versa. Dessa möjligheter är emellertid alltför ofta enbart teoretiska. I praktiken är det ofta mycket svårt att placera flickor i vad man vant sig att betrakta som manliga yrken, vilket givetvis gör det svårt för yrkesvägledarna att uppmuntra sådana yrkesval. Vi citerar *1954 års Stockholmsgrupp*:

"Många yrken har av ålder ansetts specifikt manliga . . . Men det finns ingenting som säger att kvinnor inte skulle ha förutsättningar att klara dessa yrken lika bra som män. Det är visserligen sant att vissa yrken rent fysiskt kan vara mera påfrestande för kvinnan än för mannen. Yrken där man måste *stå* och arbeta . . . anses i allmänhet mindre lämpliga för kvinnor, men tänker man t.ex. på en presserska inom konfektionsindustrin (eller på en husmor) så håller inte detta streck.

Om man ute i näringslivet är litet tveksam när det gäller att släppa in flickorna i vissa yrken kan det bero på att man ser ekonomiskt på problemet. Man kostar på en flicka en ordentlig yrkesutbildning, och så gifter hon sig och försvinner från yrket för åtskilliga år, kanske för all framtid.

Flickorna har kanske inte alltid samma 'drive' som pojkarna när det gäller yrke och framtid. Tanken på familjebildning och försörjningsplikten i samband därmed sätter kanhända en annan prägel på pojkarnas yrkesplaner än på flickornas. Men dessa synpunkter bör inte tillmätas avgörande betydelse. *Flickorna bör få större frihet i yrkesvalet."*

Stockholmsgruppen fortsätter: "Det gäller att övervinna den konservatism som otvivelaktigt finns inom näringslivet härvidlag. Yrkesvals-

lärarna och yrkesvägledarna borde här ha en viktig uppgift. De skall ge flickorna impulser att välja ett jobb de trivs med, oavsett om det gäller ett 'manligt' eller ett 'kvinnligt' yrke.

Det borde med andra ord i princip inte vara någon skillnad på pojkar och flickor i fråga om val av yrke."

Frågan om det lönar sig att utbilda kvinnor har inom *gruppen i Norrköping* besvarats så här.

"Kvinnorna är i detta hänseende inte en enhetlig grupp. Vi bör skilja på mödrar och icke mödrar... Enligt en undersökning som vi gjort i vissa nybebyggda stadsdelar, var drygt en fjärdedel av kvinnor med ett barn under 7 år förvärvsarbetande. Det relativa antalet förvärvsarbetande mödrar sjönk därefter snabbt med stigande barnantal... Men varför stannar så många kvar i förvärvsarbete efter första och andra barnet?... En väsentlig orsak kan vara att vederbörande befarar att hon skall få svårt att återgå till förvärvsarbete när barnen har vuxit upp... Kan det inte tänkas att en yrkesutbildning gör det lättare för den hemarbetande kvinnan att återgå till förvärvslivet?"

"På sid. 147 i betänkandet redovisas resultatet av en enkät rörande kvinnornas inställning till arbetet. Enligt denna skulle kvinnorna vara mindre intresserade och ansvarsmedvetna än männen och mindre inriktade på avancemang. Jag kan inte hålla med om att kvinnorna är mindre ansvarsmedvetna än männen."

"De skillnader mellan män och kvinnor som vi har i vårt samhälle är bara till en liten del biologiskt betingade. Till allra största delen beror de på tradition och vanetänkande. Kvinnorna har inte samma ambition sägs det. Vad får de för sin ambition? Det är inte så förvånande om många ger upp, därför att motståndet är för stort. En bättre yrkesutbildning för kvinnor skulle ge bättre anpassning och större trivsel. Vi är inne i en ny epok och måste acceptera kvinnorna som en jämställd part på arbetsmarknaden."

"Uppfattningen om vad män och kvinnor duger till är ofta inkonsekvent. Om kvinnorna är svagare än männen, är då trappstädning ett lämpligt arbete för en kvinna? Det vanliga talesättet att kvinnorna är sämre bilister håller nog inte heller streck. Jag såg i en tidningsnotis att ett amerikanskt försäkringsbolag, som har högre bilförsäkringspremier för personer under tjugofem år, sänkt dessa för kvinnorna."

"Vi får i detta sammanhang inte glömma bort att det ur både familjens och samhällets synpunkt är av stort värde, om den gifta kvinnan har möjlighet att återgå till förvärvslivet, om försörjningsbördan för familjen plötsligt skulle läggas på henne genom dödsfall eller sjukdom."

Gruppen beslöt sammanfatta sina synpunkter på följande sätt: "Kvinnor och män bör ha samma utbildningsmöjligheter. De på s. 147 i betänkandet (YS) anförda uppgifterna om kvinnornas och männens genomsnittliga yrkesverksamma tid kan icke motivera olikheter ifråga om möjligheterna till yrkesutbildning, dels emedan de individuella variationerna i detta hänseende är stora på grund av att vissa kvinnor måste lämna förvärvslivet i samband med familjens tillväxt, medan andra som har mindre familjer eller är ogifta fortsätter sitt förvärvsarbete, dels emedan yrkesutbildning är av stort värde även för de kvinnor, som

lämnar förvärvsarbetet i samband med barnsbörd. En yrkesutbildning för dessa senare kan underlätta återgången till förvärvslivet då barnen blivit äldre och modern inte längre på samma sätt behövs i hemmet. Den kan dessutom ge familjen trygghet genom att modern på grund av sin yrkesutbildning blir en potentiell familjeförsörjare som kan överta den ekonomiska försörjningen av barnen, om detta blir nödvändigt. I samband med frågan om yrkesutbildning för kvinnor bör också observeras värdet av utbildningsformer som ger möjligheter för kvinnor som önskar återvända till förvärvslivet att friska upp sina kunskaper.”

Skola — näringsliv

Samarbete a och o för utbildningsplaneringen

Otaliga gånger har man i kommentarerna till skolreformen citerat dåvarande ecklesiastikminister Weijnes ord att "enhetsskolan står och faller med 9 y". Man bör nu kunna gå ett steg längre och säga att 9 y liksom yrkesorienteringen står och faller med ett gott samarbete mellan skola, näringsliv, arbetsförmedling och föräldrar.

Från högre skolhåll har man ofta påpekat att det gäller att vinna näringslivets förtroende för och solidaritet med enhetsskolan, särskilt med dess yrkesförberedande avsnitt. För att försöket skall lyckas måste näringslivet påta sig betydelsefulla uppgifter, bl. a. ställa till förfogande praktikplatser och kvalificerat folk som handledare.

Utifrån sådana uttalanden borde man ha kunnat förvänta att de centrala och lokala myndigheterna skulle ha funnit det högst angeläget att direkt och på ett tidigt stadium engagera näringslivsfolk till aktiv samverkan vid utformningen och uppläggningsen av den praktiska yrkesorienteringen och den förberedande yrkesutbildningen. Så har emellertid skett endast i ringa utsträckning, i varje fall på det lokala planet.

I 1940 års skolutredning satt endast skolfolk med i regel föga erfarenhet av praktiska yrkesutbildningsproblem. Även i 1946 års skolkommision saknades aktiva näringslivsmän bland ledamöterna. Inte ens i kommissionens yrkesutbildningsdelegation eller 1952 års yrkesutbildnings-sakkunniga placerades aktiva representanter för näringslivet. "Samarbetet mellan industri och yrkesutbildning är en viktig fråga. Det borde ha börjat redan vid utformningen av betänkanudet (YS), men det förefaller som om de som inom industrin skall ta hand om utbildningen inte varit representerade vid utredningen", skriver *Norrköpingsgruppen*. Åtskilliga av de övriga grupperna har gjort liknande reflexioner.

Även vid iscensättningen av enhetsskolan på det lokala planet har näringslivet i flera fall ställts inför fullbordat faktum. Skolmyndigheterna har beslutat om inrättande av enhetsskola och först sedan väddjat till näringslivet att aktivt engagera sig för att försöken måtte föras i hamn. Det borde ha varit självklart att i god tid — åtminstone innan man nått fram till högstadiet — anordna konferenser mellan skola och näringsliv för att få diskutera uppläggningsen av yrkesorientering och 9 y-utbildning. I några försöksdistrikt har expertråd, sammansatta av representanter för ortens näringsliv, tillsatts *i efterhand*. Vad dessa kan göra för en rationellt

ordnad praktisk yrkesorientering och förberedande yrkesutbildning är det ännu svårt att yttra sig om.

I "Ny förebild till timplan för klass 9y"¹ riktar skolöverstyrelsen följande uppmaning till försöksdistrikten: "När den lokala planeringen för klass 9y påbörjas, måste anvisningarna kompletteras genom upplysningar inhämtade vid samråd med representanter för ortens näringsliv, arbetsförmedlingen och yrkesskolorna i trakten, om sådana finns." Till detta kan dock fogas gruppernas understrykande av att samrådet bör ske på ett tidigt stadium, helst före beslutet om försöksverksamhet.

Att näringslivet tidigare i många fall visat en reserverad inställning till enhetsskolan och de yrkesförberedande avsnitten däri kan till mycket stor del förklaras av att man sålunda ställts utanför både på det utredande och på det verkställande planet. Dessutom har man fått en i hög grad bristfällig information om syftet med och — framförallt — det praktiska genomförandet av yrkesorientering och yrkespraktik. Detta beror förmodligen i sin tur på att man på skolhåll inte alltid kunnat ge mer än allmänna anvisningar och vaga förhoppningar som svar på frågor om alla de praktiska problem som tornat upp sig och som man efter flera års erfarenhet i många fall ännu inte hunnit lösa tillfredsställande.

Den bristfälliga kommunikationen är så mycket mera beklaglig som man ofta får erfara att ju bättre kontakten med skolreformen och dess problematik blir, desto villigare är näringslivet att göra en insats för att göra det bästa av de möjligheter som reformen är avsedd att ge.

Näringslivets passivitet under den första delen av reformtiden får väl dock inte enbart skyllas på myndigheter och skolväsen. Skol- och yrkesutbildningens reformering borde så uppenbart ligga i näringslivets intresse att man redan på ett tidigare stadium självmant skulle ha gått in för ett aktivare engagemang. SNS gruppverksamhet på detta område har som nämnts från början tillkommit just för att stimulera näringslivet på olika håll i landet till aktivitet och samverkan med skolan. Centralt har också arbetsmarknadsorganisationerna under de senaste åren ägnat dessa frågor ökat intresse. Överhuvudtaget kan nog näringslivets intresse för skol- och yrkesutbildningsreformerna nu anses väckt och dess villighet till aktiv medverkan uppenbar.

"Hur man än vänder på dessa problem, kommer man inte ifrån att näringslivet får dra tyngsta lasset ifråga om 9y-utbildningen. De yrkesskolor som finns kan inte klara mer än en ringa del av den väldiga uppgiften att ge alla dessa ungdomar grundläggande yrkesutbildning. Det gäller därför att planläggningen av denna utbildning sker i intim samverkan mellan skola och näringsliv, så att de resultat som uppnås står i rimlig proportion till de nedlagda kostnaderna", skriver *1954 års skol-*

---

¹ I Aktuellt från Skolöverstyrelsen 1955: 10.

grupp i Stockholm och fortsätter: "Skolans uppgift i detta sammanhang blir att få fram ett fylligare underlag för bedömning av ungdomarnas förutsättningar för olika yrkesgrenar. Kanske man kan finna någon form för anlags- eller lämplighetsprövningar som kan underlätta en sådan bedömning. Ett rimligt mål synes vara att förhindra att ungdomar som är *direkt olämpliga* för ett yrke kopplas in på en specialiserad yrkesutbildning."

Detta är således två krav som man anser rimliga: att näringslivet får vara med och lägga upp riktlinjerna för den verksamhet som det skall hjälpa till att genomföra och vars resultat är ett livsintresse för hela vår produktion samt att det från skolhåll tas krafttag för att öka elevernas möjligheter att välja "rätt" yrke.

Man föreslår inrättande framförallt lokalt av *samarbets- och planeringsorgan för löpande kontakt mellan skolväsen, näringsliv och ungdomsförmedling*, organ som kan göra nödiga utredningar och planera för en samordnad skol- och yrkesutbildning på orten. Den informella verksamheten i SNS arbetsgrupper har visat att kontaktorgan av sådan typ inte bara är allmänt samarbetsbefrämjande utan också kan vara ett utmärkt forum för idéskapande och utredande verksamhet till ledning för det praktiska handlandet. I *Norrköping* tillvaratas t. ex. gruppernas synpunkter kontinuerligt av de formella, verkställande och planerande skolorganen. I *Karlstad* har SNS-gruppen i samverkan med staden och SNS centrala kansli satt igång en prognostisk undersökning av ortens näringsliv, befolkning och arbetskraft för att ge underlag för planeringen av stadens utbildningsväsen. Här samverkar näringsliv, skola och arbetsmarknadsorgan både idémässigt, organisatoriskt och ekonomiskt. (Jfr s. 58.) Karlstadsgruppens pedagogiska kurs för handlare i företagen är ytterligare ett exempel på praktiskt samarbete. Inom *Sundsvallsgrupperna* slutligen har åtskilliga fakta sammanställts till ledning för den pågående försöksverksamheten där.

Skolgruppen i Stockholm 1955 har i skriften "Industrin och yrkesutbildningen" utvecklat ytterligare en del förslag för samarbetet. Man framhåller sålunda att den bristfälliga kontakten mellan yrkesskolorna och företagen borde förbättras genom *särskilda kontaktpersoner på båda sidor*. Det är ganska klart att båda parter har mycket att vinna på en kontinuerlig anpassning. Skolornas rektorer hinner inte hålla en löpande kontakt och skulle därför behöva assistans av en särskild kontaktman, i varje fall vid större skolor. På företaget måste det likaså finnas en person eller avdelning som närmast handlägger och ansvarar för utbildningsfrågor av olika slag.

Slutligen ett citat från *Boråsgruppen* i våras: "För att marken skall kunna beredas för en samverkan mellan skola och yrkesliv borde lämpligast *samarbetsdelegationer för olika branscher* bildas. På dessa sam-

arbetsdelegationer skulle det ankomma att bedriva propaganda och söka vinna förståelse för de nya formerna för yrkesutbildningen.”

Fakta och prognoser för utbildningsplaneringen

Lika självklart som det är att skola och näringsliv samarbetar vid planeringen av enhetsskola och yrkesutbildning, lika självklart är det, anser grupperna, att denna planering baseras på en grundlig utredning av yrkesutbildningsbehovet på olika områden, nu och så långt in i framtiden som man tror sig kunna bedöma med någorlunda säkerhet.

Regelrätta *kvantitativa yrkesanalyser* måste göras för att fastställa vilka kunskaper och färdigheter varje yrke kräver. Det är näringslivets sak att göra detta, och det effektivaste bör vara att göra det branschvis genom centrala utbildningsorgan, så som redan sker inom några av de större industribranscherna. Dessa analyser kan sedan anpassas efter företagens egenart för att bli utgångspunkt för de lokala uppläggningsarna av yrkesutbildningen.

Vidare krävs *kvantitativa analyser av rekryteringsbehovet* genom kartläggning av proportionerna mellan olika yrkeskategorier, deras åldersfördelning osv. Sådana analyser bör göras både branschvis och ortsvist. På varje ort får dessa uppgifter sedan ställas mot de befolkningsstatistiska data.

Självfallet bör man för båda dessa typer av analys så långt möjligt ställa *prognoser* med hänsyn till teknikens sannolika utveckling — och därav följande nya arbetsmetoder — och till bedömbara förändringar av andra produktionsbetingelser — och därav följande nya fördelningar av näringsgrenarna.

Planen för SNS arbetsgrupper har som framgår av bilaga 2 sökt ange vissa riktlinjer för en lokal behovsanalys, och flera av grupperna har i mer eller mindre ambitiös grad efter dessa linjer gjort vissa uppskattningar. I Sundsvall, Södertälje, Borås, Halmstad och troligen även på flera håll kommer dessa beräkningar sannolikt att kunna ge en tämligen god vägledning vid uppläggningsen av yrkesutbildningsväsendet.

En regelrätt utredning efter dessa riktlinjer, byggd på alla tillgängliga näringsgeografiska och befolkningsstatistiska uppgifter och utförd av en specialinriktad forskare, igångsätts som nyss nämnts i Karlstad i höst på initiativ av SNS-gruppen där. (Jfr s. 57.)

Genom kartläggningar av dessa slag bör man kunna få fram det totala behovet av arbetskraft och utbildning, den nödvändiga grunden för en aktuell yrkesorientering och en effektivt utbyggd yrkesundervisning.

SNS verksamhet i skol- och yrkesutbildningsfrågor

t. o. m. verksamhetsåret 1954—55

Verksamhetsåret 1949—50

En vetenskaplig undersökning av vissa psykologiska och pedagogiska förutsättningar för skolreformen, utförd av docenten i pedagogik Jan Agrell, Uppsala.

Debatter i SNS lokalgrupper om näringslivets syn på skolreformen.

Våren 1950

Resultaten av nyssnämnda utrednings- och debattverksamhet publicerade i skriften "*Skolreformen och näringslivet*" — Synpunkter på försöksverksamheten, distribuerad bl. a. till riksdagens ledamöter före beslutet om 9-årig enhetsskola.

Verksamhetsåret 1952—53

3 arbetsgrupper kring ämnet "Skolreformen och näringslivet".

Maj 1953

Arbetsgruppskonferens i Båstad med samma ämne.

Referat: "*Enhetsskolan och näringslivet*" (stencil).

Verksamhetsåret 1953—54

7 arbetsgrupper kring ämnet "Skolreformen och näringslivet".

Maj 1954

Arbetsgruppskonferens i Tylösand kring ämnet "Näringslivet och framtidens skola".

Kontaktkonferens i Tylösand med representanter för Svenska Seminarieläraryrkesföreningen och näringslivsrepresentanter i SNS arbetsgrupper kring ämnet "Kan skolan lära för yrkeslivet?".

Referat: "*Kan skolan lära för yrkeslivet?*" (stencil).

Verksamhetsåret 1954—55

8 arbetsgrupper kring ämnet "Skolreformen och näringslivet".

5 arbetsgrupper kring yrkesutbildningssakkunnigas betänkande.

Maj 1955

Resultaten av verksamheten i två av de sistnämnda arbetsgrupperna publicerade i skriften "*Industrin och yrkesutbildningen*" (stencil), distribuerad till riksdagens ledamöter före beslutet i yrkesutbildningsfrågan, till kommunala och andra allmänna samt enskilda yrkesskolor, försöksskolor, berörda centrala myndigheter, arbetsmarknadsorganisationer, politiska organisationer osv.

Utöver denna verksamhet har skol- och yrkesutbildningsfrågor också behandlats vid åtskilliga s. k. plenarsammanträden i SNS lokalgrupper.

Slutligen kan tilläggas att fortsatt utredningsverksamhet planeras samt att arbetsgruppsverksamheten fortgår under innevarande verksamhetsår kring följande ämnen: 1. skolreformen och näringslivet, 2. yrkesutbildningen, företaget och kommunen, 3. teknikerutbildningen — i anslutning till nyligen avgivet betänkande, 4. handelsutbildningen — i anslutning till nyligen avgivet betänkande, 5. lokal skolplanering för övergångstiden — i anslutning till snart föreliggande betänkande från den s. k. realskoleutredningen.

Yrkesutbildningsproblem i samband med enhetsskolans genomförande

1. *Hur många elever* kan beräknas gå den praktiska linjen av högstadiet i en tänkt respektive kommande enhetsskola på orten år 19xx?
2. Hur stort är för närvarande *rekryteringsbehovet* av ung arbetskraft av olika slag inom företag och branscher på orten? Hur stort kan det bedömas bli under de närmaste åren?
Gör en inventering, i möjligaste mån även inom hantverk och handel.
3. *Hurudan utbildning* bör dessa olika typer av arbetskraft ha, och hur bör den lämpligen läggas upp? I vad mån är det önskvärt att den ges i kommunala yrkesskolor, inbyggda verkstadsskolor och enskilda lärlingskolor eller i produktionen?
Bör den mera kvalificerade arbetskraften få någon utbildning? Vad bör denna i så fall omfatta? Bör den ges i skolmässig form eller enbart genom arbetspraktik?
4. a) *Hur många* av 9 y-eleverna *kan placeras i yrkesskolor*, kommunala och enskilda, som redan finns på orten?
b) I vilken utsträckning kan *företagen* bereda de övriga praktikplatser? Finns det några företag på orten som av någon anledning inte har möjlighet att ta emot så unga praktikanter?
c) *Vad bör ytterligare göras* från kommunens resp. näringslivets sida för att fylla behovet av skol- och yrkesundervisning?
5. *Uppläggnig av yrkesorientering* i klasserna 7 och 8.
a) Hur bör den *teoretiska yrkesorienteringen* läggas upp?
Hur bör individens *valfrihet* avvägas mot *utkomstmöjligheterna* på hemorten?
Hur kan och vill *näringslivet aktivt medverka* i denna yrkesorientering (genom att ställa sakkunnigt folk till förfogande för föredrag i skolorna, genom att lämna upplysningsmaterial osv. — skolans yrkesvalslärare kan ju inte rimligen ensamma behärska alla yrkesområden)?
b) Hur bör de *kollektiva studiebesöken* på företagen ordnas för att bli givande (genom förberedelse i skola och på företag, genom uppföljning i skolan, genom broschyrer, litteratur, filmer osv.)?
c) Hur bör den *praktiska yrkesorienteringen* i klass 8 läggas upp (4 eller 8 veckors vistelse på en eller flera arbetsplatser)?
Kan man ta emot ungdomarna på företagens producerande avdelningar?
Hur kan frågan om lämplig *handledning* av eleverna ordnas under den praktiska yrkesorienteringen?
Kan eleverna beredas tillfälle att själva *delta i enklare arbeten* under dessa orienteringsbesök? Eller bör man koncentrera sig på att orientera om arbetslivets allmänna förhållanden och regler (företagsorganisation, fackför-
eningsväsen, arbetarskydd osv.)?

6. Uppläggnig av den *förberedande yrkesutbildningen i klass 9 y* för olika branscher och typer av företag.
- a) Skall alla elever inom en bransch på detta stadium få *samma förberedande grundutbildning*, som alltså dels kan vara ett första steg för dem som kommer att gå en längre utbildningsgång, dels kan vara en avrundad allmän "arbetsfostran" för dem som sedan går direkt ut i mer eller mindre okvalificerat arbete? *Eller* skall man från början av 9 y *skilja* mellan dem som redan nu avser att genomgå en kvalificerad yrkesutbildning och dem som är mera yrkesbestämda och varav de flesta sannolikt kommer att stanna vid relativt okvalificerat arbete?
 Vilket värde kan det ha att ge alla — även dem som kommer att stanna som tempoarbetare o. dyl. — en sådan allmän, "orienterande" utbildning som kan hinnas med i 9 y? I vad mån finns det för övrigt intresse för att ge tempoarbetare utbildning i olika tempon?
- b) Vad bör en eventuellt gemensam *grundläggande utbildning* ungefärligen *omfatta* inom olika branscher?
Vilka praktiska arbetsuppgifter bör ingå däri och i vilken utsträckning bör de ges inom skolverkstäder respektive produktion? I vilken utsträckning kan man, när praktiken är förlagd till produktionen, låta eleverna cirkulera mellan olika avdelningar? Vad kan man ur företagets synpunkt vinna på ett sådant relativt arbetskrävande arrangemang?
Vilka yrketeoretiska ämnen bör den omfatta?
 Kan näringslivet på orten ställa sakkunnigt folk till förfogande som *lärare* i sådana ämnen?
 Hur skall de företag göra som inte kan och får sysselsätta ungdomar under 18 år i produktionen *tung industri, skiftesarbete* osv.)?
- c) Hur kan *handledningen* av 9 y-praktikanter ordnas på företag som saknar särskild utbildningspersonal? Har de ordinarie arbetsledarna möjlighet att handleda eleverna? Kan arbetarna tänkas åta sig att vara "faddrar"?
 Kan man tänka sig att företagen och skolan på orten i samarbete, genom *utbyte av yrkesmässiga respektive pedagogiska erfarenheter*, kan lösa denna fråga (genom kortare pedagogiska kurser för handledare på företagen, genom att enhetsskolans lärare får tillfälle att närmare orientera sig i ortens företag och yrkesliv)?
 I vad mån kan *företagsnämnderna* medverka i denna fråga?
- d) Hur bör *praktik och skolgång kombineras* i 9 y (hur långa perioder)?
7. Bör skolan eller ungdomsförmedlingen förmedla praktikplatser?

Deltagare i SNS skolgrupper 1952—1955¹

Kiruna 1953—55

Ordförande:

Disponent Boris Serning (1953—54),
LKAB.
Bergsingenjör Bror-Knut Lundin
(1954—55), LKAB.

Bergsingenjör Hans Ahlmann, LKAB.
Personalkonsulent Karl-J. Edström,
LKAB.

Överingenjör Uno Fernlund, LKAB.
Kamrer K. G. Lundblad, LKAB.
Bergsingenjör K.-E. Sellergren, Tuoluvaara Gruv AB.

Rektor Bengt Stensland, Kiruna Praktiska Ungdomsskola.

Överingenjör John Törnqvist, LKAB.
Bergsingenjör Rudolf Westerlund,
LKAB.

Bokhållare Anselm Wiklund, LKAB,
ordf. i Kiruna stads folkskolestyrelse.

Boliden 1954

Ordförande:

Civilingenjör Björn Tornqvist, Bolidens Gruv AB.

Bergsingenjör Dag Ingler, Bolidens Gruv AB.
Herr Albin Wallin, Bolidens Gruv AB.

Skellefteå 1955

Ordförande:

Överingenjör Simon Carlsson, AB
Scharins Söner, Klemensnäs.

Rektor Harald Engqvist, Skellefteå Stads Yrkeskola.
Konsulent Gösta Carlsson, Västerbotens Norra Köpmanaförbund.
Ingenjör Tage Larsson, Bolidens Gruv AB, Rönnskärsverkens Industriskola.
Ingenjör Erik Lundmark, Skellefteå Fabriks- och Hantverksförening.
Herr Karl Johan Ocklind, Bolidens Gruv AB, Rönnskärsverken.
Assistent Johannes Perstrand, Arbetsförmedlingen.
Fabrikör Oscar Westberg, Westbergs Gummiverkstad.

Sundsvall 1954—55

SAMORDNANDE OCH RÅD-GIVANDE GRUPP

Ordförande:

Överingenjör R. Hellerqvist, Östrands Sulfatfabrik, Timrå.

Överlärare Einar Blom, Enhetsskolan Kvissleby, Njurunda.

Överlärare Per Bratt, Sundsvalls folkskolor.

Direktör Hans Bäuml, Mohögs Mekaniska Verkstad, Skönsmon.

Disponent N. Fürst, Fosfatbolaget, Stockviksverken.

Överingenjör G. Gidlöf, Sund-Skönviks Verkstäder, Sundsbruk.

Distriktsöverlärare Magnus Hovlin, Hagaskolan, Skönsberg.

Skorstensfejarmästare Mattur Larsson.
Civilingenjör Hans Erik Nissen, Svenska Cellulosa AB.

---

¹ I de grupper som arbetat under flera säsonger har sammansättningen i vissa fall växlat något, varför några här upptagna personer endast deltagit i verksamheten under en del av den angivna tiden, somliga endast i enstaka sammanträden. Uppgifterna om titlar och anknypning till företag gäller självfallet tiden för deltagandet i SNS-gruppen, varför de i några fall nu är inaktuella.

Distriktsöverlärare Gösta Sjöström,
Timrå.
Assistent Bertil Sundberg, Arbetsför-
medlingen.
Ombudsman Sten Söderberg, Medel-
pads Köpmannaförbund.
Tekn. dr H. Tydén, SCA:s Forsknings-
laboratorium, Skönsmon.
Läroverksadjunkt Stig Watz.
Socialchef Johan Westberg, Svenska
Cellulosa AB.

INDUSTRIGRUPP

Ordförande:

Överingenjör F. Carrick, Ortvikens
Sulfitfabrik, Skönsberg.
Överlärare Per Bratt, Sundsvalls folk-
skolor.
Direktör Hans Bäuml, Mohögs Meka-
niska Verkstad, Skönsmon.
Ingenjör A. Carlsson, Fosfatbolaget,
Stockviksverken.
Personalkonsulent Helge Eriksson,
Ortvikens Sulfitfabrik, Skönsberg.
Civilingenjör Ingemar Flodén,
Nyhamns Kemiska Fabrik, Essvik.
Direktör S. Gamfeldt, Gunnebo Bruks
AB.
Disponent Gösta Leväl, Levåls Dam-
ekiperings.
Civilingenjör Ingvar Lindholm, Sör-
åkers Sulfitfabrik, Söråker.
Ingenjör Rune Lundahl, Ortvikens
Sulfitfabrik, Skönsberg.
Ingenjör John Norén, Televerkstaden.
Överingenjör G. Stahre, Svartviks
Sulfitfabrik, Svartvik.
Rektor K. Söderström, Centrala Verk-
stadsskolan.
Yrkesvalslärare Curt Wahlquist,
Skönsberg.

HANDELSGRUPP

Ordförande:

Köpman Ragnar Berglund, AB Elias
Andersson, Sörberge.
Yrkesvalslärare Gösta Asp, Timrå.

Folkskollärare Sture Augustin, Sunds-
vall.
Järnhandlare O. Engsjö, Skönsberg.
Köpman Bengt Eric Ericson, Stockviks-
verken.
Köpman Egon Jansson, Sundsvall.
Köpman Thor Johansson, Skönsberg.
Köpman Jac Lalander, Lalanders Herr-
kläder.
Disponent K. A. Nyberg, Strömbergs
Färghandel.
Köpman Hj. Nyman, Sundsvall
(specialaffär).
Köpman Gösta Ring, Sundsvall.
Köpman A. E. Sjöberg, Njurunda
(specialaffär).
Kamrer Henry Stadling, AB M. Fel-
länder.
Ombudsman Sten Söderberg, Medel-
pads Köpmannaförbund.

HANTVERKSGRUPP

Ordförande:

Skorstensfejarmästare Mattur Larsson.
Frisörmästare Erik Bergman.
Frisörmästare Einar Engström.
Verkmästare Ivar Fromell.
Fabrikör Thure Koop. Koorps Indu-
striservice, Svetsnings- och Mekanisk
Verkstad, Fagervik.
Sjuksköterska Gunnel Lundahl.
Plåtslagarmästare Einar Magnusson.
Målarmästare Alex Norrgård,
Skönsberg.
Körsnär Aisa Nyman.
Tvättmästare Adolf Nyström, Vivsta-
varv.
Konditor Ernst Rosell.
Snickarmästare G. Schedin, Kvissleby.
Folkskollärare Per Sundström,
Njurunda.
Fil. kand. Pär Söderberg, Skönsberg.

Karlstad 1952—53, 1955

Ordförande:

Civilekonom Måns Nerman (1952—
53), Nermans Trycksaker.
Konsul Curt Wennberg (1955), AB
C. J. Wennbergs Mekaniska Verk-
stad.

Länsarbetsdirektör Arvid Eskel, Länsarbetsnämnden.
Rektor Uno Forsberg, Yrkesskolorna, Skoghall.
T. f. folkskoleinspektör H. W. Frimodig, Karlstads folkskolor.
Ingenjör T. Gäwert, AB C. J. Wennbergs Mekaniska Verkstad.
Civilingenjör Anders Lindqvist, Ammunitionsfabriken Zakrisdal.
Civilekonom Måns Nerman, Nermans Trycksaker.
Överingenjör Sven Sandgren, Ammunitionsfabriken Zakrisdal.
Ingenjör Walter Sköld, Skoghallsverken.
Civilekonom Carl-Eric Tegström, Herman Geijer & Co AB.
Rektor Stig Westberg, Karlstads skolor för yrkesundervisning.

Västerås 1953—54

Ordförande:

Personalkonsulent Sven Nyman, AB Svenska Metallverken.
Ingenjör Fritz Edebo, ASEA.
Folkskollärare Bo Hassel, Västerås Folkskolor.
Assistent Håkan Håkansson, Arbetsförmedlingen.
Rektor Henning Karlsson, Surahammars Yrkesskolor.

Stockholm 1954, 1955

Ordförande:

Utbildningschef Ragnar Meder (1954, 1955), Skandiaförsäkringar.
Rektor Fredric Bagge (grupp II 1955), Skolan för Bokhantverk.
17:e byråsekreterare Sten Olof Döös, Kungl. Arbetsmarknadsstyrelsen.
Faktor Ingmar Ekelund, Skolan för bokhantverk.
Civilingenjör Fritiof Ekstedt, Sveriges Verkstadsförening.
Byrådirektör Birger Gårdstedt, Kungl. Överstyrelsen för Yrkesutbildning.

Kamrer Anders Lind, Trafik AB Grängesberg-Oxelösund.
Personalkonsulent Gert Lindeberg, AB Gunnar Collijn.
Studierektor Hilding Lindestam, AGA, Lidingö.
Kanslichef Per Lindman, Arbetsmarknadens Yrkesråd.
Civilekonom Anna-Greta Nackstad, AB Nordiska Kompaniet.
Verkstadschef Albert Nerlén, ERMI.
Ingenjör Lars Näslund, Marabou AB.
Yrkesvalslärare Rune Näslund, Nytorps Folkskola.
Yrkesvalslärare Rolf Olsson, Björkhagens Folkskola.
Ombudsman Arnold Palm, Svenska Målareförbundet.
Överlärare Helge Rynnel, Långbrodals Folkskola.
Hovjuvelerare Åke Strömdahl, Hugo Strömdahl AB.
Ingenjör Knut Svensson, AGA, Lidingö.
Överlärare Sixten Thorslund, Björkhagens Folkskola.
Bokbindarmästare Lars Wahlström, Håkan Wahlströms Bokbinderi.
Ingenjör Jean Westman, Ernst Nilson AB.
Överdirektör Harald Wik, Statens Hantverksinstitut.

Södertälje 1955

Ordförande:

Verkstadsingenjör Lennart Östbrink, AB Scania-Vabis.
Rektor Folke Billberg, AB Scania-Vabis Yrkesskola.
Rektor Rolf Hallberg, Södertälje Stads Yrkesskolor.
Köpman Edvin Johansson, Köpmannaföreningen.
Civilingenjör Karl-Erik Larsson, AB Svenska Maskinverken.
Assistent John Lindholm, Ungdomsförmedlingen.
Personalkonsulent Carin Mårdh, Tobaksmonopolet.

Optiker Henry Sandh.
Yrkesvalslärare Stig Stenbom, Södertälje Folkskolor.

Nyköping 1953, 1954

Ordförande:

Inköpschef Gösta af Ekenstam, Hargs Fabriker AB.

Konsulent Birger Berggren, Landstinget.
Intendent Carl-Göran Bergman,
AB Oxelösunds Järnverk.

Direktör Ernst Bratt, AB Nyköpings
Automobilfabrik.

Folkskollärare Lennart Brihall, Nyköpings
Folkskolor och Yrkeskolor.
Assistent Hans Carlsson, Arbetsförmedlingen.

Personalkonsulent Leif Conradsson,
AB Sunlight.

Disponent Gösta Ekwall, Wedholms AB
Överlärare Knut Ljung, Nyköpings
Folkskolor.

Direktör K. G. Kanderup, Köpmannaföreningen.

Urmakare Harald Krusell, Hantverksföreningen.

Civilingenjör Gunnar Lamby,
AB Sunlight.

Köpman Yngve Lindahl.

Civilingenjör Atle Lundström, Oxelösunds
Järnverk.

Direktör Petrus Svensson, Svenssons
Järnhandel; Köpmannaföreningen.

Ingenjör Folke Westerberg, Charles
Westerberg & Co AB.

Civilingenjör Hans Westerberg, Charles
Westerberg & Co AB

Civilingenjör K. O. Wikholm, AB Nyköpings
Automobilfabrik.

Norrköping 1952—53, 1955

Ordförande:

Rektor Helmer Hellgren, Tekniska
Gymnasiet.

Assistent Gunnar Ahnberg, Konsum.

Direktör Bertil Andersson, AB Nyborgs
Yllefabrik.

Rektor Gösta Andersson, Norrköpings
Stads Yrkeskolor.

Civilingenjör Carl-Ivar Bråkenhielm,
Lithografiska AB.

Överingenjör Walter Busch, Norrköpings
Bomullsväveri AB.

Överingenjör Axel Ekwall, Skärblacka
Pappersbruk.

Ingenjör Nils-Olov Engström, Lithografiska
AB.

Butikskonsulent Bertil Graan, Konsum.
Rektor Bertil Göthberg, Lennings
Tekniska Institut.

Civilingenjör Gunnar Hasselberg,
Fiskeby Fabriks AB.

Folkskoleinspektör Sven Hedby.
Köpman Gösta Johansson.

Byråchef Arne Jörnstedt, Norrköpings
Stads Statistiska Kontor.

Möbelfabrikör E. M. Kardell.

Aktuarie Holger Korpås, Norrköpings
Stads Statistiska Kontor.

Personalchef C. B. Lydahl, Goodyear
Gummi Fabriks AB.

Ingenjör Tage Norberg, Norrköpings
Elektrotekniska Fabriker AB.

Personalchef Per-Åke Norkrans, AB För-
enade Yllefabrikerna.

Ingenjör Sven Paulsson, Manus.

Disponent Harald Söderberg, Essve.

Assistent Arne Westergren, Arbetsför-
medlingen.

Trollhättan 1953—54, 1955

Ordförande:

Personalchef Henrik Järnefors (1953—
54), Nydqvist & Holm AB.

Läroverksadjunkt Olof Thörn (1954
forts., 1955), Samrealskolan.

Rektor Karl Dahlin, Trollhättans Yrkes-
skolor.

Assistent Sten Grusell, Arbetsförmed-
lingen.

Kamrer Arne Gustafsson, Nydqvist &
Holm AB.

Bergsingenjör Gerhard von Hofsten,
Ferrolegeringar Trollhätteverken AB.

Ingenjör Erik Ivan Carlsson, Svenska Flygmotor AB.
Personalchef Torsten Lindefelt, Svenska Aeroplan AB.
Köpman Walter Magnusson.
Ingenjör Göte Sahlberg, Nydqvist & Holm AB.
Folkskoleinspektör Gustaf Wallinder, Trollhättans folkskolor.
Kamrer Roy Warner, Svenska Aeroplan AB.
Assistent Brita Westerlind, Arbetsförmedlingen.
Personalchef Yngve Ytterberg, Stridsberg & Björck AB.
Personalchef Bengt Örelius, Nydqvist & Holm AB.

Borås 1954, 1955

Ordförande:

Fil. mag. Tore Westeman, AB Svenskt Konstsilke.
Målarmästare Harry Bergstrand, Bergstrand & Granebo.
Ingenjör Curt Gremner, AB Erikson & Larson.
Assistent Artur Gustavsson, Arbetsförmedlingen.
Folkskollärare Wilhelm Gustafsson, Borås Folkskolor.
Köpman Gunnar Johansson, Firma Johnnas.
Personalkonsulent Rolf-Åke Larsson, Kilsunds AB.

Bokbindarmästare Einar Lindskog, Otto L. Lindskogs Bokbinderi.
Direktör Yngve Magnusson, Bröderna Magnusson Damkonfektionsfabrik AB.
Rektor Folke Mossberg, Borås Stads Yrkesskolor.
Assistent Inger Munthe, Arbetsförmedlingen.
Herr Bernt Rehn, AB Svenskt Konstsilke.
Civilingenjör Harald Senneryd, AB Sveriges Förenade Trikäfabriker.
Notarie Arne Westerstad, Borås Wäveri AB.
Överlärare Carl Wänstrand, Borås Folkskolor.

Halmstad 1954—55

Ordförande:

Disponent Göran Lindblom, Halmstads Järnverk AB.
Adjunkt Kurt Cederholm, Halmstads Läroverk.
Överingenjör Gustaf Dahl, AB Malcus Holmquist.
Disponent C. A. Håkansson, AB Löfgren & Jönsson.
Överlärare Nils Malmsten, Halmstads Folkskolor.
Assistent Jan Norlin, Arbetsförmedlingen.
Disponent Lars Peters, Svenska AB Vato.
Glasmästare Sigurd Sjösten.

Material om det lokala näringslivet

På uppdrag av SNS samordnande grupp i skolfrågan har undertecknade utarbetat nedanstående förslag till insamling och presentation av material om det lokala näringslivet till tjänst för yrkesvalslärare och ungdomsförmedlare.

1. Vilka uppgifter skall materialet innehålla?

De uppgifter som gruppen ansett materialet bör innehålla framgår av det utkast till frågeformulär med kommentarer som bifogas såsom bilaga 1 och 2. Ing. R. Lundahl har hjälpt gruppen genom att fylla i frågeformuläret för Örtvikens Sulfittfabrik och pappersbruk som exempel.

2. Hur kan insamlingen ske?

Gruppen föreslår att insamlingen av materialet sker kommunvis genom yrkesvalsläraren (Njurunda, Skön och Timrå) resp. ungdomsförmedlaren (Sundsvall). Härvid utnyttjas de kontakter med näringslivet som skolan och ungdomsförmedlingen har inklusive SNS arbetsgrupper i skolfrågan.

3. Hur bör materialet sammanställas?

Förslagsvis sammanställs materialet som ett företagsregister i lösbladssystem. Genom utbyte av material kommer detta att omfatta alla de fyra ovan nämnda kommunerna. Utom de direkt insamlade uppgifterna förses materialet med hänvisningar till "Svenskt Yrkeslexikon" för beskrivning av yrkena.

Materialet redovisas i:

a) En alfabetisk företagsförteckning i A 5 med de uppgifter som svarar mot frågeformulärets "huvud" (första sidan) och som för vidare upplysningar hänvisar till resp. sidor i b.

b) En huvudförteckning i A 4 där alla övriga uppgifter samlas företagsvis efter hand som de inflyter. Huvudförteckningen förses med genomgående paginering. Varje blad förses med anteckning om vilket företag uppgiften gäller och när den lämnats.

c) Ett register efter yrkesgrupper och undergrupper med sidhänvisningar till huvudförteckningen. Registret uppställs efter samma system som yrkesförteckningen till "Svenskt Yrkeslexikon". Format A 5.

Bladen till huvudförteckningen (b) och det alfabetiska företagsregistret (a) kan färdigställas efterhand som uppgifterna insamlas. Till yrkesregistret (c) kan från början iordningställas blad med beteckningarna på yrken och yrkesgrupper och deras nr i "Svenskt Yrkeslexikon" och lämnas plats för införande av sidhänvisningen till huvudförteckningen (b). Sedan insamlingen kommit en bit på väg kan nya blad av yrkesregistret (c) iordningställas, där sidhänvisningar motsvarande det därtills influerna materialet medtagits. Arbetar man med stencil behöver inte registrets blad skrivas om utan endast kompletteras med sidhänvisningar.

4. Hur skall materialet hållas aktuellt?

För att hålla materialet aktuellt föreslås att uppgifterna ur företagsförteckning (3 a) och huvudförteckning (3 b) en gång årligen tillställs resp. företag för granskning och ev. korrigeringsmed hänsyn till förändringar. Man bör ta reda på om företagen föredrar någon särskild tidpunkt för att lämna och kontrollera uppgifter av detta slag t.ex. därför att de då ändå lämnar liknande uppgifter till någon annan.

Sundsvall den 6 december 1954

G. Asp

B. Sundberg

H.-E. Nissen

Bilaga 1.

Uppgifter till skolan och ungdomsförmedlingen

Företagets namn: Ortvikens Sulfitfabrik

Adress: Skönsberg

Företagschefens namn: Överingenjör Frank Carrick, tel. 57 430

Kontaktman för rekrytering: Personalkonsulent Helge Ericsson

Kontaktman för studiebesök: Ingenjör Rune Lundahl

Datum för uppgiftens lämnande: 3/12 1954

Verksamhet: Tillverkning av sulfitmassa och papper

I. Personal

Yrkets beteckning	Antal anställda		Yrken i vilka nyanställda kan placeras: minimiålder
	Män	Kvinnor	
Krankörare	2		
Traversförare	2		
Vedgård och renseri	36		16
Syraberedare	4		
Kokare	4		
Hjälpkokare	8		
Silare	6		
Blekare	6		
Provtagare i blekeri	3		16
Maskinförare, sulfitfabriken	3		
Passare, ”	3		
Maskinförare, pappersbruket	4		
Torkare ”	4		
Rullare ”	4		18
Virapassare	4		
Destillatör	4		
Div. driftsarb., sulfitfabriken	25		18
” ” pappersbruket	30		16
Eldare	4		
Turbinmaskinist	4		
Truckförare	5		18
Traktorförare	1		18
Mek. reparatörer	37		16
Elektriker (starkström)	13		16
Snickare	17		16
Murare	2		16
Målare och isolerare	7		16
Instrumentmakare	6		16
Laboratoriebiträde	1		16
Div. arbetare	50		16
Förmän	15		
Ingenjörer	7		
Kamrer	1		
Kassör och bokhållare	4		
Stenograf och sekreterare		2	18
Förrädsförvaltare	1		
Kontorist		2	17
Telefonist		1	16
Ritare	1		
Övriga	3		
Exp.biträde	1		16
Svarvare	2		
Fräsare	1		

2. Uppskattat rekryteringsbehov under tiden: 1/1—31/12 1955.

Yrkets beteckning	Antal	
	Män	Kvinnor

3. Arbetstider

Yrkesgrupp	Ordinarie arbetsvecka tim.	Arbetstid
Driftsarbetare i kontinuerlig drift i pappersbruk och vissa avdelningar i sulfittfabriken	42	Skiftbyten kl. 6.00, 14.00 och 21.00
Driftsarbetare i intermittent drift i sulfittfabriken	48	Skiftbyten kl. 6.00, 14.00 och 21.00
Dagarbetare: mek. verkstad, el. verkstad, snickeriverkstad, utearbete ..	48	Måndag—fredag kl. 6.15—9.00, 9.45—13.00, 13.30—16.00 Lördag kl. 6.15—9.00, 9.30—12.15
Renseriarbetare i två skift	48	Kl. 6.00—15.00, 15.10—24.00 inkl. matraster
Kontorstid	41,5	Kl. 9.00—12.30, 13.30—17.00

4. Ordnar företaget för personalen?

	Mot betalning	Som förmån	Anmärkning
Måltider	x		Frukost, lunch, kaffe och middag. Matsäck för driftsarbetare. Öppet för samtliga.
Bostad	x		Ungefär för 40 % av personalen.
Arbetskläder		x	I vissa arbeten enligt avtal.
Tvätt av d:o	x		Öppet för samtliga.
Resor till och från arbetsplats			

5. Personalens utbildning.

A. Förekommer företagsskola, skolavdelning, utbildning av lärlingar eller elever?

(V. g. stryk under det tillämpliga.)

Om utbildning inom företaget förekommer:

a) Vilka yrkesgrupper avser utbildningen?

Instrumentmakare, reparatörer, elektriker och driftsarbetare.

b) När antas elever?

Varje höst.

c) Vilken ålder skall eleverna ha?

Fyllda 16 år.

d) Vilka fordringar skall elev fylla för att bli antagen?

Genomgången folkskola och fortsättningskola eller enhetsskola med godkända betyg.

e) Hur lång är utbildningstiden?

Två år.

f) Hur många elever antas per år?

Cirka 10.

g) Vilken lön erhåller eleverna under utbildningstiden?

15 år   kr/tim

16 år   kr/tim

17 år   kr/tim

B. Stöder företaget utbildningen på annat sätt än som angetts under A?

Ja!

Genom att lämna bidrag till korrespondenskurser som har anknytning till resp. yrke.

Genom att i samarbete med kommunal yrkesskola ordna kurser.

Genom att ordna kurser för arbetsledare.

C. Kan företaget ta emot ungdomar, som senare vill gå igenom en skola för vidare teknisk, merkantil (etc.) utbildning, som förpraktikanter?

I så fall för vilken typ av vidare utbildning och hur många?

6. Ekonomiska förhållanden.

A. Mellan vilka gränser ligger vanligen årsförtjänsten för de största yrkesgrupperna?

För arbetare

16—17 år   4 500—4 700 kr

18—25 år   7 500—9 500 kr

B. Erhåller personalen utom lön andra förmåner än som ev. redan redovisats under punkt 4?

Vilka?

7. Övriga upplysningar.

PM ang. uppgifter till skola och ungdomsförmedling

För ungdomsförmedlingen och skolan — och då särskilt den nya enhetsskolan — är det av stort värde att ha tillgång till färska uppgifter om det lokala näringslivet. Uppgifterna kommer direkt endast att ställas till yrkesvalslärarnas och ungdomsförmedlarnas förfogande för deras arbete med yrkesorientering, och yrkesvägledning.

För att underlätta ifyllandet av bifogade frågelista har som exempel också en ifylld frågelista medsänts. I det följande lämnas ytterligare några kommentarer till frågorna. Den som därutöver behöver upplysningar för ifyllandet kan vända sig till yrkesvalslärare: ..... tel.: .....

Kommentar till frågorna.

1. Det är värdefullt om uppgifterna över yrkena specificeras så långt möjligt. Ange t. ex. svarvar, fräsare, arborrare etc. i stället för endast verkstadsarbetare.

I kolumnen "Yrken i vilka nyanställda kan placeras: minimiålder" anges för de arbeten där man kan ta in personal utan tidigare praktik inom företaget eller i liknande arbeten i andra företag minimiåldern för nyanställda.

2. I samband med yrkesorienteringen på enhetsskolans högstadium frågar eleverna ofta efter möjligheter att efter skolan få arbete inom olika yrkesområden. En uppgift om rekryteringsbehovet är då av stort värde för yrkesvalsläraren och ungdomsförmedlaren.

Ange först vilken period det uppskattade rekryteringsbehovet gäller och sedan vilka yrken det är fråga om och hur stort behovet är.

3. Här anges den ordinarie arbetstidens längd och förläggning för olika yrkesgrupper.

4. I anmärkningskolumnen lämnas närmare uppgift om de anordningar för personalen som finns, t. ex. vad de omfattar, om de endast avser viss personal etc.

5. A. Med utbildning av lärlingar och elever menas här varje form av planmässig utbildning.

B. Här upptas i första hand hjälp till personalen för utbildning utom företaget.

C. Observera att det här gäller s. k. förpraktik, dvs. praktik före inträde i tekniska skolor, handelsskolor etc.

6. Både ungdomarna själva och deras föräldrar är intresserade av de ekonomiska förhållandena i olika yrken i samband med yrkesvalet.

A. Det är klart att den individuella dugligheten har betydelse för lönen, men i regel kan man dock ange vissa gränser för olika yrkeskategorier.

B. Särskilt föräldrarna frågar utom efter lön även efter andra förmåner, t. ex. pension.

7. Här lämnas de ytterligare upplysningar som man anser kunna vara av värde för yrkesvalslärare och ungdomsförmedlare. Material i form av broschyrer etc. om företaget får gärna bifogas.

Gunnar Helén

Skola, yrke, samhälle
i USA

Överblick

På väggen i många av de yrkesskolor som finns i amerikanska high schools finner man inskriptionen:

The theoretical man knows why
The practical man knows how
The successful man knows both

Tanken att teori och praktik måste gå hand i hand för att föda den framgång, som är ett amerikanskt nyckelord, är starkt rotad i Förenta Staternas skolväsen. De senaste årens utveckling har understrukt dess betydelse. Yrkessalar (workshops, shops), yrkeslärare och yrkesklasser bildar ett starkt uppmärksammat inslag i nära nog varje skola för amerikanska tonåringar. Det betyder visserligen inte att de ungdomar som lämnar high school — det fyra- eller sexåriga högstadiet av den tolvåriga skolan — skulle ha fått en egentlig yrkesutbildning, men det innebär att de i någon, låt vara ofta blygsam form fått kontakt med praktiskt, yrkesförberedande arbete.

Skolsystemet i USA skiftar, som det ofta brukar framhållas, från delstat till delstat. Trots de enorma skillnaderna i undervisningsnivå och materiell standard mellan t. ex. Mississippis fattiga skolor och Kaliforniens välsituerade kan man emellertid urskilja en enhetlig skolstruktur över hela nationen. Den åttaåriga bottenskolan (elementary school) med ett fyraårigt högstadium (high school) motsvaras på sina håll av sex + sex skolår och på andra av sex + tre + tre, men om man bortser från den formellt skiftande skolpliktsåldern och ett inte oväsentligt antal studieavbrott (dropouts) i high schools övre klasser, kan man säga att amerikansk ungdom i allt större utsträckning har en tolvårig skolgång. Därtill kommer att ett snabbt växande antal elever — ca 40 % av dem som tar avgångsbetyg från high school och bland dem även många sådana som sedan upptar ett manuellt arbete — passerar ett trettonde och fjortonde skolår i junior colleges.

Jämförelser med svenska förhållanden skulle emellertid bli haltande, om man förutsatte att ett visst antal skolår i USA och Sverige utan vidare vore likvärdiga. På den teoretiska sidan torde man behöva göra den justeringen att svensk studentexamen snarare motsvarar kunskapsnivån efter passerat junior college (14 skolår) än efter mottaget high school diploma (12 skolår). Man kan också uttrycka jämförelsen så att

High School	12	12	12
	11	11	11
	10	10	10
	9	9	9
	8	8	8
	7	7	7
	School	6	
	Elementary	5	
		4	
		3	
		2	
		1	

Elementary och high schools
 8 år + 4 år eller
 6 år + 3 + 3 år eller
 6 år + 6 år

åtskilligt flera och allsidigare utbildningstillfällen för manuellt yrkesarbete i skola och inte minst på arbetsplatserna. Att dessa tillfällen inte helt utnyttjas är en annan historia.

En första överblick över alla dessa olikartade utbildningsmöjligheter, deras värde och art, får man lättast genom att granska dem ur den tidsföljd i vilken de kan tänkas möta den enskilde individen.

Elementary schools

Det första mötet med undervisning i praktiska ämnen sker redan i elementary schools. Utöver frivillig hemkunskap och slöjd i de fem lägsta klasserna förekommer obligatorisk sådan i sjätte till åttonde

en svensk gymnasist vid uppflyttning från andra ringen av det fyraåriga gymnasiet har kunskaper jämförliga med dem man möter hos amerikansk skolungdom som just har fått sitt avgångsbetyg från high school.

Ifråga om den yrkesförberedande och yrkesutbildande undervisningen är exakta jämförelser ännu svårare att göra. Trots mängden av praktiska studietillfällen i en "vanlig" high school, trots det växande antalet välutrustade, yrkesförberedande high schools (vocational high schools) och trots förekomsten av regelrätta yrkesskolor torde man knappast kunna säga att amerikanska tonåringar i genomsnitt har en bättre yrkesförberedelse för praktiskt förvärvsarbete än jämnårig svensk ungdom. Dels är eftersläpningen i många stater enorm, dels förskjuter den längre skolplikten den regelrätta yrkesutbildningen några år uppåt. Däremot låter det sig nog med en viss generalisering sägas att amerikansk ungdom — däri då inräknat årskullarna upp mot 25 år — sammanlagt *erbjudes*

klasserna. För de mentalt och fysiskt handikapade samt de socialt missanpassade barn som inte kan tillgodogöra sig en normal skolgång finns på sina håll en praktiskt betonad specialundervisning. Särskilt i Chicago har denna yrkesförberedande undervisning nått avsevärda resultat.

High schools

Av mera allmänt intresse är den yrkesförberedande undervisning som möter i flertalet av de 28 000 high schools (varav 3 000 privata). Eftersom eleverna på detta stadium har stor frihet ifråga om tillvalsämnen, händer det ofta att även elever som direkt planerar en fortsatt teoretisk studiegång lutar på undervisningen i de praktiska ämnena. De gör där sina övningsuppgifter (projects) utan att syfta till en fortsatt utbildning inom det ifrågavarande yrket. Obligatoriska ämnen i high schools

ÄMNESFÖRDELNING I EN REGULJÄR HIGH SCHOOL

Teoretiska tillvalsämnen	Obligatoriska ämnen	Praktiska tillvalsämnen
Matematik, Engelska (tilläggskurs), Naturvetenskap, Världshistoria, Tyska, Franska, Spanska	Klass 12 Engelska Förenta Staternas historia Fysisk fostran	"Industrial arts", ritteknik, fotografering, tryckerikunskap, "hem och familj", maskinskrivning, stenografi, bokföreläsning, bilkörning, butikskunskap, musik, konst
Matematik, Naturvetenskap, Världshistoria, Engelska (tilläggskurs), Tyska, Franska, Spanska	Klass 11 Engelska Social Studies Fysisk fostran	"Industrial arts", ritteknik, fotografering, tryckerikunskap, "hem och familj", maskinskrivning, stenografi, bokföreläsning, bilkörning, butikskunskap, musik, konst
Matematik, Naturvetenskap, Engelska (tilläggskurs), Tyska, Franska, Spanska	Klass 10 Engelska Social Studies Fysisk fostran	Träslöjd, avancerad bilkunskap, ritteknik, fotografering, tryckerikunskap, "hem och familj", maskinskrivning, stenografi, bokföreläsning, musik, konst
Matematik, Naturvetenskap, Engelska (tilläggskurs)	Klass 9 Engelska Social Studies Fysisk fostran	Träslöjd, elementär bilkunskap, ritteknik, fotografering, tryckerikunskap, "hem och familj", maskinskrivning, stenografi, musik, teckning

De rikare möjligheterna till tillval av praktiska ämnen i vocational high schools framgår på s. 86 ff.

tre högsta klasser är i allmänhet endast engelska, amerikansk historia, samhällslära och gymnastik.

Många yrkeslärare hävdar att teoretiskt inriktade elever ofta väljer arbetet i en shop, därför att de tror att det är lättare än studiet av latin, franska, spanska eller matematik. Eftersom de vet att de även utan slutårens kunskaper i dessa ämnen kan vinna inträde vid colleges eller universitet, föredrar de alltså att tillsammans med sina icke teoretiskt inriktade kamrater ägna sig åt ett eller ett par praktiska ämnen eller det allmänt yrkesorienterande hantverksämnet "industrial arts". Där träffar de jämnåriga ur såväl allmänbildningsklasserna som ur de mera renodlade klasser för husligt arbete, handel och teknik som ofta återfinnes i den "vanliga" high school och för vilka de olika shops i första hand är avsedda. De obligatoriska ämnena för vinnande av avgångsbetyg från high school är desamma i de praktiska som i de teoretiska klasserna. Kursplanen för sådana high schools blir dock utomordentligt brokig genom att eleverna i så hög grad komponerar sitt eget schema.

Vocational high schools

De speciella vocational high schools som nu inrättats på allt flera ställen torde ha vuxit fram ur iakttagelser, att den yrkesförberedelse för praktiska yrken som kan ske inom industrial arts-programmet i den vanliga high school, inte varit tillfredsställande. Ett normalschema i en sådan vocational high school ger tre gånger så mycket tid åt arbetet i shops och kan därigenom på ett helt annat sätt göra det möjligt för eleverna att fullgöra sina övningsuppgifter. Genom att något öka timantalet per vecka utöver de vanliga 30 timmarna lyckas flera vocational high schools uppehålla de normala examensfordringarna i engelska och social studies (samhällslära m. m.).

Förvånande är vilken rikedom av yrkesförberedande linjer som kan erbjudas i en sådan vocational high school. Medan en high school av mera traditionell typ nöjer sig med shops i trä- och metallslöjd, hemkunskap och hushåll, maskinskrivning och stenografi, någon gång därtill en bilverkstad, ett tryckeri eller en radioverkstad ger en förstklassig vocational high school utbildning för bl. a. sömmerskor, skraddare, snickare, sjuksköterskor, mekaniker av mycket skilda slag, tandtekniker, skönhetsvårdare, skomakare, urmakare, fotografer, konditori- och restaurangpersonal. Huruvida denna utbildning kan betraktas som en avslutad yrkesutbildning eller ej är starkt omdiskuterat. Två sådana skolor i Minneapolis och Los Angeles, som jag närmare studerade, kunde emellertid placera avgående elever på yrkesmarknaden utan svårighet. Detta gällde även sådana high schools som var kombinerade med någon form av

lantbruksutbildning. För lantbruket finns eljest ett stort federalt utbildningsprogram, som jag ej närmare berör i denna uppsats.

Technical high schools

Om en high school med yrkesinriktad undervisning ej direkt tar sikte på utbildning i enskilda yrken utan vill ge en mera allmänt tekniskt och praktiskt orienterad utbildning (pre-engineering), särskilt med sikte på en senare ingenjörutbildning vid college, kallas den ofta technical high school. Trots namnet ligger dessa skolor ifråga om kursplan och struktur närmare de traditionella high schools än yrkesskolorna. Utöver de alltid obligatoriska ämnena engelska och social studies krävs här även matematik och naturvetenskap och det är ingalunda ovanligt att finna undervisning i tyska, spanska eller rentav latin i en sådan skola.

Yrkesskolor

De rena yrkesskolorna ligger i USA liksom i Sverige utanför det obligatoriska skolsystemet. Det innebär emellertid inte att alla som söker sig till en yrkesskola (*trade school* eller *vocational school*) skulle ha genomgått lilla high school. Vid *technical institutes* (tvååriga skolor, jämförbara med våra tekniska gymnasier) krävs vanligen detta av de inträdesökande. Många av dem som i förtid lämnat den tolvåriga skolan (siffran torde för närvarande utgöra ca 30 % av hela elevantalet) söker sig omedelbart eller senare till de regelrätta yrkesskolorna.

Där organiseras ofta kurser för *lärlingar i yrkeslivet* (apprentices). För sådan och annan yrkesutbildning finns federala anslag, medan däremot den ordinära skolutbildningen inom elementary och high schools till omkring 98 % finansieras med delstatliga eller kommunala skattemedel. Även om flertalet federalt understödda yrkesskolor (enligt Smith-Hughes-lagen) är delstatligt eller kommunalt organiserade, existerar emellertid även ett stort antal privata skolor av denna typ. Dessa är emellertid ofta jämställda med de allmänna och kan, när de väl godkänts, även få statsbidrag, exempelvis för lärlingsutbildningen. Vissa av dem kan vara rena *företagsskolor*, syftande till såväl vidareutbildning och fortbildning av företagets anställda personal som till en regelrätt lärlingsutbildning av aspiranter.

Kursverksamhet

Många företag som ej uppehåller en egen skola bedriver i stället en kursverksamhet och specialutbildning (specialized training), som förefaller vara i snabbt växande. De stora varuhusen, de privatägda kommunikationsföretagen, detaljhandels- och distributionskedjorna, banker och bilfirmor föredrar ofta att ge sin personal den egentliga yrkesutbild-

ningen i egen regi. Denna utbildning föll emellertid utanför mitt studiområde.

Besläktad med kursverksamhet av detta slag är givetvis de olika former av *deltidsutbildning på fritid*, framförallt i form av kvälls- och korrespondenskurser, som erbjudes den vuxna allmänheten i mycket stor omfattning. Genom att denna kursverksamhet på kvällarna utnyttjar de ordinarie skolornas shops och verktygsuppsättningar får de mycket stora investeringarna på detta område en särskild motivering. Medan de kommersiella korrespondenskurserna, pedagogiskt och finansiellt övervakade av kontrollorganet National Home Study Council, riktar sig till dem som vill studera på egen hand, svarar ofta en särskild sektion av de reguljära dagskolorna för huvuddelen av kvällsundervisningen för vuxna. Även för colleges och universitet har fritidsutbildning av vuxna blivit en viktig uppgift. Slutligen bör omnämnas den mycket betydande utbildningsservice som fackföreningar av skilda slag (labor unions) tillhandahåller åt sina medlemmar. Särskilt känd är den verksamhet som inom damkonfektionsbranschen bedrivs av International Ladies Garment Workers Union.

Mot denna bakgrund av ett rikt varierat skol- och utbildningssystem bör man se det inledningsvis gjorda påståendet, att de som söker sig till manuellt yrkesarbete har flera och allsidigare utbildningstillfällen i USA än i Sverige. Möjligheten att utnyttja det ordinära skolsystemets dyrbara utrustning i yrkessalarna och tillvaron av dess stora kår av välutbildade och välavlönade yrkeslärare och instruktörer har liksom den yrkesskickliga yrkeskraftens höga placering på löneskalorna bidragit till att sätta yrkesförberedelserna i centrum för skoldebatten. Även om den obligatoriska skolan än så länge försett näringslivet bara med en bråkdel av dess yrkestränade arbetskraft — ca 200 000 av 15 000 000 — och även om både inom industri, handel, hantverk och jordbruk huvuddelen av yrkesträningen sker utanför skolan, speglar dock existensen av teoretisk och praktisk utbildning sida vid sida i den reguljära skolan ett bättre balansförhållande än i Sverige.

Detta har skapat ett självmedvetande hos dem som arbetar med någon form av yrkesundervisning och utgör en viss motvikt till manschettyrkenas även i USA betydande dragningskraft. En yrkeslärare i en skomakarverkstad i en av San Franciscos high schools svarade mig, när jag frågade om han hade samma lön som den filosofie doktor som undervisade i franska och latin ett par våningar högre upp i byggnaden: "Tyvärr måste jag erkänna att jag inte har mer."

Uppdragets art

På uppdrag av SNS har jag sökt samla konkreta intryck hur olika skolor, främst av high school-typ, behandlar yrkesorienteringens, yrkes-

förberedelsens och yrkesutbildningens problem. I anslutning till den följande redogörelsen för dessa rapsodiska studier, företagna vid ett 40-tal skolor i New York, Washington, D. C., North Carolina, Georgia, Louisiana, Mississippi, California, Missouri, Minnesota och Illinois, kommer jag även att återge några av de iakttagelser jag kunnat göra om samarbetet med näringslivet.

Genom förmedling av två parallellorganisationer till SNS, *The Committee for Economic Development* och *The Joint Council on Economic Education*, fick jag på alla platser jag besökte goda kontakter med ledande personer i det lokala näringslivet. Då min resa företogs på inbjudan av det amerikanska utrikesdepartementet, har jag också kunnat tillgodogöra mig iakttagelser som andra av State Departments gäster gjort vid liknande resor, delvis i andra stater inom USA än dem jag hade tillfälle att besöka.

Yrkesförberedelsen i high school

Kursplaner och metoder

En broschyr riktad till föräldrar och elever i ett av USA:s största skoldistrikt och utdelad till de elever som ett halvår senare skall börja i high school (grade 9) inledes så här:

Varför gå i high school? Förvånar er den frågan? Kanske svarar ni: "Varför? Det är ju bestämt i lagen", som om det inte funnes några andra skäl. Det finns emellertid andra skäl. Här följer några av dem. Somliga människor går i high school för att

- skaffa sig allmänbildning
- lära ett särskilt yrke eller en speciell färdighet
- förbereda sig för college
- hålla sig borta från gathörnen
- lära sig att samarbeta med andra
- vänta tills man blir gammal nog för att få ett arbete
- lyfta sig över mängden
- bli goda medborgare
- utveckla sina talanger och intressen och sin personlighet
- tävla om platser

Vilka av dessa tycker ni är goda skäl?

Den okonventionella uppräkningsen ger utan broschyrförfattarens ställningstagande säkerligen en god bild av hur skiftande amerikansk allmänhet ser på high school. Yrkesförberedelsen är endast ett skäl bland många till att gå i denna skola.

Att ur de många officiella, ofta rätt frasrika urkunderna leta fram hur amerikansk skola själv ser på sin uppgift på högstadiet är svårare. Detta är endast ett program av många:

- att förvärva grundläggande kunskaper;
- att förstå vetenskapens metoder;
- att förbereda sig för ett yrke, lära det och behärska det;
- att förvärva och bevara god fysisk och psykisk hälsa;
- att lära sig att bli en god konsument; (!)
- att bli medveten om moraliska värden;
- att lära sig uppskatta naturens och konstens skönhet;
- att lära sig att bli en god medborgare;
- att lära sig att bli en god familjemedlem;
- att lära sig att förståndigt utnyttja sin fritid.

Som motivering för den faktiska kursplanen i all dess mångformighet formuleras ofta tre syften: 1. förberedelse för en sysselsättning, 2. utbildning för medborgarskap, 3. personlig utveckling. Ur dessa syften härledes sedan studiet av engelska (samt i den mån det är erforderligt för fortsatta studier avancerad matematik, naturvetenskap och främmande språk), historia och samhällslära, konst, musik, fysisk fostran och hygien (samt i för individen erforderlig utsträckning undervisning i hem- och hushållskunskap, hantverks- och yrkesbetonade samt tekniska ämnen). Det måste emellertid understrykas att valet av de inom parentes satta ämnen bygger på elevens eget tillval till schemat av icke obligatoriska ämnen. Detsamma gäller konst och musik i de högsta klasserna.

Den mycket välutvecklade ämnes- och yrkesrådgivning (guidance), som jag skall beröra i ett särskilt avsnitt, ger emellertid goda urvalsmöjligheter. Att schematekniska svårigheter skulle hindra någon elev att välja ett visst i skolan bedrivet ämne förekommer ytterligt sällan, vilket bl. a. förklaras av att inom high school samundervisning ofta sker av elever från olika klasser (grades). Det är sålunda inte ovanligt att i en avdelning, som studerar spanska eller metallslöjd finna elever från såväl nionde som tionde och elvte klasserna.

Trots schemats böjlighet efter individernas önskemål är "curriculum" (kursplaner och metodiska anvisningar), det begrepp i amerikansk skola, som för närvarande är föremål för det mest intensiva reformarbetet. Jag skall inte gå in på den vittsyftande och intensiva debatt, som förs mellan å ena sidan företrädarna för en återgång till ett undervisningssystem med större tonvikt på de klassiska bildningsämnen och överhuvudtaget på det formella kunskapstillägandet och å andra sidan dem som försvaret den nuvarande studieinriktningen eller rentav vill ytterligare minska det exakta kunskapstillägandet till förmån för samlevnadsteknik, tillämpad psykologi och fritt studium av övningsämnen. Men även om man bortser från den centrala debatten befinner sig kursplanestudiet i en ständig utveckling.

Vid snart sagt varje skola, i varje större skoldistrikt, i varje delstatlig skolstyrelse, Board of Education, inom federala myndigheter och nationsomspännande organisationer finns personer eller institutioner som ägnar sig helt eller delvis åt kursplanerevision, däri innefattat såväl förekomsten av ett ämne på skolschemat som dess studieinnehåll. Icke minst betydande är det arbete som utförs av The Council for Advancement of Secondary Education, en institution som arbetar i nära anslutning till den stora lärarorganisationen National Education Association. Dess kursplaneundersökningar ledes av den kände pedagogen Galen Jones.

Här finns en stark tonvikt på införande av privat- och nationalekonomisk undervisning på high school-schemat, ett arbete som livligt främjas av the Joint Council on Economic Education — i viss mån en parallell-

institution till SNS — och dess delstatliga underorgan. Genom sin ställning som fristående näringslivsorganisation har Joint Council ett utomordentligt inflytande. Trots att införandet av den ekonomiska undervisning som organisationen pläderar för avancerar mycket snabbt, sker det dock mera sällan i den formen att ekonomi införes som självständigt ämne på schemat, utan mera på så sätt att ekonomiska synpunkter och ekonomiskt kunskapsstoff inarbetas i historie-, samhälls- och naturkunnighetsundervisningen liksom i de praktiska ämnen där så är naturligt. Sammanfattningsvis låter det sig sägas att strävan efter förbättrad undervisning i ekonomi är den tydligaste trenden i amerikansk kursplanerevidering av i dag, åstadkommen genom ett intimt samarbete mellan skoladministratörerna och näringslivets folk.

Låt oss emellertid återgå till läget i stort med bortseende från det revisionsarbete som alltså är ständigt fortskridande. För att ge en bild av vad amerikansk ungdom faktiskt studerar i high school kan man givetvis göra en uppräknig av hela den imponerande rad av ämnen som förekommer på schemat. En sådan uppräknig blir dock varken särskilt överskådlig eller upplysande. Den kan visserligen försedd med uppgift om antalet veckotimmar ge en föreställning om vilka ämnen skolan anser viktigast, men den säger föga om den betydelse ämnena tillmätas i förhållande till varandra och ingenting om i vilken utsträckning de många tillvalsämnen faktiskt väljes av eleverna.

En bättre överblick får man däremot av de krav som skolorna uppställer för avgång ur high school (graduation, high school diploma). Visserligen varierar dessa från stat till stat och ofta även från skola till skola, i regel med hänsyn tagen till de colleges och universitet till vilka man levererar den studiemässiga eliten av de avgående eleverna och av vilkas inträdeskrav man är beroende. En sammanställning av kraven på betygsenheter i det fyrtiotal skolor som jag besökte ger följande tabell:

Ämnesgrupp	Betyg
Arts (inkluderande konst, "hantverk", hemkunskap, musik, talekonst)	I/2
Civics (samhällslära m. m.)	I
English	4
Health Education (hygien m. m.)	I/4
Mathematics or General Business (matematik eller allmän handelslära)	I
Physical Education (fysisk fostran)	7/4
Science (biologi, fysik, kemi, allmän naturkunighet eller trädgårdslära)	I
U.S. History (obs. att allmän historia ej är obligatorisk)	I

De yrkesförberedande ämnena kommer alltså enligt denna tabell praktiskt taget utanför bilden. Den mycket blygsamma grad av yrkesförberedelse som man kan tillägga undervisningen i industrial arts och home economics — ingående i Arts — skall jag något senare söka belysa.

Ämnesvalet

Gynnsammare och riktigare blir bilden emellertid om man statistiskt sammanställer uppgifter om i vilken utsträckning varje ämne väljs av eleverna. Någon samlad sådan skolstatistik fanns emellertid ej tillgänglig, såvida man inte ville nöja sig med mycket grova sammelnubriker som ur yrkesförberedelsens synpunkt blir mycket lite upplysande. Det största material, på vilket jag lyckades få fram en exakt, jämförande ämnesstatistik, var Chicagos skolväsen med dess 38 reguljära high schools med i runt tal 80 000 elever. Där ingår ej de 7 vocational high schools och andra direkt yrkesförberedande högre skolorna i stadens skolväsen med ca 10 000 elever. Materialet från de 38 skolorna inrymmer ca 84 000 elever 1953—54, ca 76 000 1954—55.

De fördelade sig i avrundade tal på följande sätt:

Ämnesgrupp	1953—54	1954—55
Engelska	84 000	76 000
Samhällslära m. m. (Social studies)	52 000	48 000
Naturvetenskap	56 000	52 000
Matematik	48 000	43 000
Främmande språk	27 000	27 000
Allmänt yrkesförberedande ämnen ("technical, trade and vocational" samt industrial arts)	39 000	34 000
Handelsutbildning (Business Education)	53 000	47 000
Hemkunskap, hushåll m. m. (Home Economics)	17 000	15 000
Konst, teckning m. m. (Art)	22 000	19 000
Musik	34 000	31 000
Gymnastik, idrott m. m. (Physical Education)	84 000	76 000

Av intresse är att inom gruppen främmande språk spanskan studerades av ca 14 000 år 1954—55, medan tyska och franska blott drog till sig 3 000 studerande vardera. Latinet nådde siffran 4 820.

Delsiffror för ämnena inom de olika huvudavdelningarna publicerades överhuvudtaget ej. Från arkivmaterial kan jag emellertid återge följande statistik för de ur yrkesförberedelsens synpunkt särskilt viktiga avdelningarna:

Technical, Trade and Vocational Department
 ("Praktisk yrkesförberedelse")

Ämne	Antal elever	Antal skolor med undervisning i ämnet
Lineärritning (arkitekt-)	I 196	10
Frihandsteckning (arkitekt-)	57	2
Maskinritning	I 645	6
Ritteknik	II 772	35
Allmän lineärritning	797	4
Flygmotorlära	98	2
Träslöjd	5 108	30
Mönsterslöjd	154	3
Luftkonditionering	182	2
Elektrisk verkstad	662	6
Elektriska motorer	I 081	2
Elektronik	178	1
Radio	166	2
Gjutning	I 003	7
Smide	196	1
Maskinverkstad	I 684	8
Svetsning	2100	1
Plåtslageri	83	1
Bilverkstad	I 330	10
Bilkörning	120	1
Avancerad bilkörning	60	1
Allmän typografutbildning	3 028	29
Linotype	80	1
Konsthantverk	50	1
Litografi	96	1
"Commercial Art"	126	1
"Industrial Art"	3 326	28
Plastkännedom	193	2
"Industrial Arts Special"	44	1
Totalt	34 615	199

Business Education Department (Handelsavdelningen)

Ämne	Antal elever	Antal skolor med undervisning i ämnet
Bokföring	6 621	36
Näringsgeografi	4 468	29
Handelslagstiftning	2 420	30
Grundläggande affärsutbildning	6 080	35

Butikspraktik	2 148	27
Försäljning	2 022	21
Stenografi 1	4 128	36
” 1 och 2	47	2
Maskinskrivning 1	8 128	37
” 2	1 646	34
” 3	687	12
” 4	83	2
” 1 och 2	213	3
” 3 och 4	56	2
” 1 och 4	31	1
” 1, 2 och 3	10	1
” 1, 2, 3 och 4	15	1
Speciell maskinskrivning	183	3
Transkription 1	1 774	31
” 2	653	22
” 2 och 3	57	4
Maskinkalkyl	882	13
Annonsering	284	4
Affärsorganisation	727	10
Sekreterarutbildning	25	1
Terapeutisk maskinskrivning	37	1
Terapeutisk stenografi	37	1
Arbets träning inom ”Distributive Education”	51	2
Detaljhandel	22	1
Varukännedom	32	1
Försäljning	22	1
Totalt	47 176	404

Home Economics Department (“Hem och familj”)

Ämne	Antal elever	Antal skolor med undervisning i ämnet
Klädkännedom och klädvård	5 452	35
Födoämneslära	5 106	36
Hushåll	3 380	32
Skrädderi	299	2
Skönhetsvård	20	1
Hemlaboratorium	789	6
Barnvård	30	1
Hemkunskap för pojkar	40	1
Speciell klädvård	35	1
Skolkök	50	1
”Personlighet”	51	1

Avancerad barnavård	14	I
Speciell födoämneslära	19	I
Totalt	15 285	119

Yrkeslärarna och instruktörerna i shops hävdar ofta att de för de yrkesförberedande och praktiska ämnena rätt gynnsamma siffrorna måste ses mot bakgrunden av att många teoretiskt inriktade elever gärna väljer en shop, för att de tror att den är "lättare", ger mindre hemarbete, än arbetet i ett teoretiskt tillvalsämne. Det faktum att det dock ej är "lek-ämnena" träslöjd och industrial arts som når de högsta siffrorna utan ett så pass krävande och direkt yrkesförberedande ämne som ritteknik talar delvis ett annat språk. Den höga siffran för förberedande typografutbildning är intressant men förklaras kanske delvis av att snart sagt varje high school har sin egen av eleverna redigerade och tryckta tidning, vilket rimligen måste verka attraherande till print shop.

En annan faktor av stor betydelse för hur valet av tillvalsämnen utfaller är givetvis den mycket omfattande studierådgivningen i high school, som inte minst ur näringslivets synpunkt är ett utomordentligt intressant inslag i amerikansk skolorganisation.

Studierådgivningen i high school

Redan på våren i åttonde klassen (grade 8, vanligen avslutningsåret i elementary school) börjar upplysningsarbetet från high schools sida gentemot elever och föräldrar. Broschyrer och föräldramöten aviserar det nya skolåret. Så här kan det låta: "High school kommer att vara något annorlunda. High school är ett jobb. High school är någonting roligt. En rad studierådgivare står beredda att hjälpa Ert barn tillrätta i high school." Dessa är utom ämneslärarna, klassföreståndaren, skolpsykologen, en särskild kursplanerådgivare, föreståndare för flickorna och för pojkarna, yrkesvalslärare och några rådgivare (counselors) för vilka svenska termer saknas — adjustment teacher, attendance counselor. Uppräkningen slutar med vice rektor och rektor, som övervakar alla dessa "guidance workers" och gärna diskuterar elevens enskilda problem. Detta sista är sannerligen ingen fras. Rektorererna i alla de skolor jag besökte lade sig uppenbarligen vinn om att närhelst de mötte en bekymrad elev sätta sig in i hans svårigheter. Naturligtvis kunde de inte känna igen alla elever i skolor på 1 000 elever eller det dubbla, men de höll en demonstrativt hjärtlig ton, när de tilltalade eleven, som förmodligen kom denne att tro att han var igenkänd.

Den rena studierådgivningen är emellertid inte enbart avsedd att vara psykologiskt och pedagogiskt tillrättaläggande. Den arbetar i stället för

en individuell behandling av varje elev. Kursplanen skall verkligen vara individuellt utarbetad, menar man, och bygga på den uppfattning om framtida studiegång och yrkesbana som rådgivarna, eleven och föräldrarna tillsammans kan nå fram till.

Hjälpmedlen heter tests och återigen tests. Det rör sig emellertid långt ifrån enbart om intelligensprov av den typ som malicen både i Sverige och USA har många syrliga ord att säga om. Utöver rena mönads- och kunskapstests förekommer ofta yrkeslämplighets- och studielämplighetstests (ability tests). Parade med rikhaltiga upplysningar av yrkesvalsläraren (placement counselor) och i många skolor särskilda upplysningsdagar med besök av företrädare för olika yrken — i t. ex. Santa Monica High School i California inte mindre än 57 stycken — torde dessa tests ha stor betydelse. Särskilt om de nyttjas av rådgivare med egen praktisk lärarerfarenhet, tycks de väl tjäna sitt dubbla syfte: yrkesorientering och kursplaneindividualisering.

Det bör tillfogas att de olika rådgivarna helt får koncentrera sig på elevernas och skolans sociala problem. De har ingen undervisning och bortsett från rektor och vice rektor inga andra administrativa uppgifter än dem som är direkt förenade med deras huvuduppgift: att hjälpa eleverna tillrätta.

Några skolor med ett elevantal över 2 000 hade funnit det nödvändigt och önskvärt att ytterligare förstärka den rådgivande verksamheten genom att inom skolan sammanföra elever och lärare till mindre enheter. Denna "den lilla skolans princip", utarbetad bl. a. i New Orleans, som även innebär att vissa timmar på schemat är avdelade till rena studierådgivningskonferenser, föreföll att fungera väl men är kostnadskrävande, då den innebär en större lärarkonsumtion än eljest.

Mera speciell, men kanske viktigast ur näringslivsynpunkt är den studie- och yrkesrådgivning som utövas inom handelsundervisningen (s. 90) och det s. k. *Industrial Cooperative Training Program* — mera därom i det följande, s. 93 ff. — av de s. k. *coordinators* (samordnare). Dessa har dels till uppgift att förbereda elevens kursplaneval, dels samordna hans teoretiska och praktiska studiegång i skolan med den yrkespraktik utanför skolan som en sådan elev bereds i näringslivet, och slutligen att fungera som platsförmedlare och ett slags informell "övervakare" sedan eleven lämnat skolan. Denna coordinatorverksamhet möter man framförallt fullt utvecklad i vocational high schools och trade schools, men även i några av de reguljära high schools som jag besökte fanns välutbildade coordinators, i regel med erfarenhet både som lärare och yrkesarbetare. Denna i Sverige så ovanliga kombination är i USA föga sällsynt, då det där inte betraktas som något särskilt märkligt, om en person byter yrke några gånger under sin levnadsbana.

Skolan och handelsutbildningen

Tre olika kategorier av studerande möter man i handelsavdelningen, Business Department, inom high schools. Utöver skolans "egna" elever ur de skolpliktiga årgångarna organiserar sålunda de flesta Business Departments undervisning i Distributive Education (grundläggande handelskunskap) för halvtidsläsande ungdom, som nyligen lämnat skolan, och kvällskurser för vuxna. De förra, som kallas day-part-time-extension-classes, indelas i två typer: kurser för sådana i handeln anställda som kan avdela hälften av sin dagliga arbetstid till skolstudier och intensivkurser av kortare varaktighet för dem som inte kan vara borta från arbetet halva dagen men däremot några dagar i stöten.

De reguljära kurserna för skolans egna elever är i allmänhet ordnade som växelundervisning, "cooperative classes". Termen innebär att undervisningen är såväl teoretisk som yrkespraktisk. Ett växlande antal timmar, dock minst 15 timmar teori och 15 timmar kontors- eller affärs-tjänstgöring, ingår i grundkursen. För den individuella uppläggningsen av kurserna svarar skolans "coordinators" men ett intensivt lokalt samarbete mellan skolans och handelsorganisationer föregår som regel kursernas start. Programmet fastställs efter samråd med den lokala handelskammaren eller detaljhandelsorganisationen, som stundom kallar olika intresserade till ett stort sammanträde. Där bildas då en rådgivande kommitté, vars första arbete består i att uppspära lämpliga praktikantplatser och samarbetsvilliga företag. En stor publicitet i den lokala pressen, radion och televisionen omger ofta sådana samarbetsoperationer mellan skolan och näringslivet.

Kurserna är ofta rätt snävt avgränsade men genom att en elev ett år tar en kurs, nästa år en annan osv. behöver utbildningen inte bli så ensidig som kursuppläggningsen anger. Här några av ämnesrubrikerna: försäljning i detaljhandeln; reklam i detaljhandeln; varukännedom; möbelförsäljning; konfektionshandel; personaladministration; kontors-teknik; sales promotion i detaljhandel och grosshandel.

Det är givet att dessa kurser endast får betraktas som yrkesorienterande. En regelrätt handelsutbildning ger de ordinära high schools knappast, även om en elev genom att välja såväl maskinskrivning som stenografi och bokföring samt genom att komplettera denna utbildning med några av de ovannämnda eller liknande kurserna kan nå en förhållandevis god start för en fortsatt specialutbildning. Den får man vanligen i de regelrätta handelsskolor som är organiserade av handelskammarna, av privata företag och på ett högre plan vid universiteten, där man alltid träffar på en särskild fakultet av handelshögskoletyp.

Hem, familj och hushåll

Den undervisning som high schools ger i *Home Economics Department* är svår att jämföra med något likvärdigt i Sverige. Den täcker såväl den rena skolköksundervisningen som den hemkunskap som numera finns på schemat för näst sista realskoleåret. Men därutöver innehåller denna undervisning elementa i privatekonomi, klädvård, födoämneslära, barnavård och barnpsykologi, möblering och heminredning, ja praktiskt taget allt som har med ett hems utrustning, vård och utnyttjande att göra. Bara det faktum att lokalen, the home economics-shop, inte bara är ett skolkök utan alltid ett i skolan inrett, ofta mycket välutrustat hem av genomsnittstorlek säger något om ämnets genomslagskraft i amerikansk skola.

Det finns knappast någon amerikansk pedagogisk tidskrift som inte regelbundet sysslar med "home making" eller "home economics". Men detta faktum är inte utslag av någon moderörelse. Undervisning i "hem och familj" är och har länge varit en integrerande del av skolsystemet. "The american way of life" möter besökaren mera direkt i denna undervisning än i något annat skolämne. Redan 1903 uttryckte en av ämnets pionjärer, kemiprofessorn Ellen Richards, målsättningen så här:

strävan efter ett ideal för familjelivet, som passar vår tid och inte hindras av förgångna tiders traditioner;

utnyttjande av den moderna vetenskapens alla resurser för förbättrande av familjelivet;

hemmets befrielse från det materiella slaveriets dominans;

strävan efter enkelhet i familjelivet genom frigörande av familjemedlemmarnas egen kraft och genom att göra dem disponibla för de mycket viktigare och varaktigare uppgifter, som hänger samman med familjens och samhällets intressen.

1949 sökte en grupp av lärare i home economics att formulera två grundläggande satsar för den undervisning som syftar till "effective (!) home and family living":

i första hand åstadkomma en lämplig förberedelse för de personliga, familjära och sociala förpliktelser, på vilka familjelivet vilar;

i andra hand förbereda för de ledarskapets förpliktelser som härrör sig ur den förra funktionen; uppmuntra till forskning och försöksverksamhet inom home economics; förbereda för yrken vars aktivitet är inriktade på "hem och familj".

Dessa mycket allmänt hållna deklamationer anger emellertid att det

här är fråga om ett ämne som i högsta grad vill vara "life adjustment", dvs. en direkt förberedelse för det praktiska livets behov. De många organisationer som bevakar konsumenternas intressen och som spelar en så relativt betydande roll i amerikanskt affärs- och vardagsliv, tjänstgör som en permanent påtryckningsgrupp på skolan i riktning mot en sådan anpassning.

Ett exempel på en kursplan i home economics, bestående av två terminer, vardera om 20 veckor:

Hushållskunskap	2 timmar	per dag	under fem veckor		
Klädvård, sömnad m. m.	1 timme	" "	" "	" "	" "
Heminredning	2 timmar	" "	" "	" "	" "
Skönhetsvård	2 timmar	" "	" "	" "	" "
Familjepsykologi	1 timme	" "	varannan vecka		
Praktisk barnavård	1 timme	" "	" "	" "	" "

"Industrial Arts"

Undervisningen i industrial arts har introducerats i amerikanska high schools i syfte att ge eleverna en första inblick i industriellt liv och arbete. Det är här ingalunda frågan om en egentlig yrkesutbildning, utan den vill enbart göra eleverna förtrogna med själva maskinsituationen, verktygsutrustningen, sambandet mellan konstruktion och tillverkning samt med de mänskliga problemen inom industrin.

Man anser att dessa kurser haft en gynnsam effekt såtillvida, att de väcker intresse för själva industrin som arbetsplats och möjliggör ett mera informerat yrkesval. Personligen kom jag till intrycket, att de mångsidiga och därför ofta dyrbara maskin- och verktygsutrustningarna i industrial arts-shops skulle innebära ett oerhört slöseri med pengar, om de inte samtidigt utnyttjades även för mera substantiell undervisning. Den kontakt eleverna får med den mycket moderna, ofta svåröverskådliga maskin- och verktygsparken kan knappast uppfattas ens som en effektiv yrkesförberedelse.

Arbetet består i att eleverna i begränsad utsträckning får betjäna maskinerna, assistera vid lärarnas demonstrationer, delta i diskussioner i verkstaden, redogöra för innehållet i böcker, lästa i anslutning till demonstrationerna. I princip består en industrial arts-shop av:

ett arbetsrum (*Working Center*), dvs. ett utrymme för maskiner, verktyg, förråd;

ett planeringsrum (*Planning Center*), där eleverna kan studera och fullborda sina övningsuppgifter "projects";

ett undervisningsrum (*Teaching Center*), där de viktigaste pjäserna är svarta tavlan och en rörlig planschskärm;

ett avslutningsrum (*Finishing Center*) för målning, polering etc.;

ett *bibliotek* med broschyrer och böcker i anslutning till verkstaden.

Kanske kan man sammanfattningsvis säga om undervisningen i industrial arts att den har ett värde för dem som *inte* väljer manuell yrkesarbete inom industrin. De som väljer ett manschettyrke har där åtminstone fått någon hum om hur deras kamrater som går till verkstadsindustrin har det på sina arbetsplatser. Som yrkesförberedelse för de 60 % av f. d. high school-elever som senare går till rutinarbeten inom industrin är dessa shops, såvitt jag kan förstå, föga effektiva.

”Industrial Cooperative Training Program”

Av en helt annan och mera effektiv art som yrkesförberedelse är det s. k. Industrial Cooperative Training Program, som förenar den teoretiska klassundervisningen med yrkespraktik på arbetsplatser inom industrin. Bestämmelserna är att eleven måste ha fyllt 16 år och vara sysselsatt i skolan eller på en särskild anvisad arbetsplats minst sex timmar under 190 dagar av året under tre på varandra följande skolår — de tre sista high school-åren. Han blir därvid reguljärt och lönemässigt anställd av arbetsgivaren för åtminstone 15 timmar per vecka. Växlingen mellan skola och arbetsplats följer skiftande modeller: a) förmiddagen i skolan, eftermiddagen på arbetsplatsen inom industrin, b) en vecka i skolan, en vecka i industrin, c) två veckor i följd i skolan, två veckor i industrin. Man rättar sig helt enkelt efter de lokala förhållandena, några strikta regler förknippade med de statliga bidragen finns ej.

Inom denna utbildningslinje spelar samordnarna, ”coordinators”, en stor roll. De ansvarar för samarbetet mellan skolan och den utomstående arbetsplatsen, följer varje elevs framsteg och svårigheter att finna sig tillrädda, tar emot anvisningar och kritik från arbetsgivaren och söker att anpassa eleven efter dennes krav.

Undervisningen i *skolan* består utöver de obligatoriska ämnena engelska, social studies och fysisk fostran av ämnen i anslutning till den praktiska arbetsgången, related subjects; yrkesteknologi, formgivning, sociallagstiftning etc.

Detta program är ej begränsat till industriella yrken i trängre mening. Det tränger ut över hantverksområdet, sammanfaller inom handeln med vad jag tidigare redogjort för på det fältet, innesluter även yrkespraktik på tryckerier, sjukhus, bilverkstäder etc.

Ur företagsarsynpunkt är detta program värdefullt inte minst som rekryteringskälla. Cirka 70—75 % av praktikanterna stannar efter avslutad skolgång på praktikplatsen och får därefter sin avslutande yrkesutbildning i företagsskola eller som lärling.

Tyvärr är omfattningen av detta samarbetsprogram allttjämt liten. I jämförelse med det diskutabla studiet av industrial arts har det en försvinnande liten omfattning och även i förhållande till de rena yrkesskolorna är denna linje av liten storleksordning. Trots att programmet existerat i 35 år omfattar det i staden New York endast ca 3 000 elever, medan ungefär 50 000 går till yrkesskolorna och flera hundra tusen tar del i industrial arts-undervisningen. I vissa städer i mellanvästern och södern föreföll emellertid programmet vara på stark frammarsch och i California hade det en betydande omfattning.

Näringslivets syn på high school

Bland alla kategorier av näringslivets folk finner man i USA 1955 ett livligt dokumenterat intresse för *lokala* skolfrågor. Vid sidan av denna angelägna och oftast starkt realistiska diskussion om de lokala skolfrågorna förekommer givetvis också skolresonemang på ett mera generellt plan. I dessa senare, som gäller möjligheten av federala bidrag och federal kontroll, segregation eller integration, pedagogiska metoder m. m., yttrar sig dock näringslivets företrädare snarare från privatpersonliga, stundom känslomässiga utgångspunkter och mera sällan med utgångspunkt från näringslivets faktiska behov. Ett intimt samarbete med de lokala skolmyndigheterna förekommer och det är ingalunda ovanligt att företagarna uppträder som påtryckningsgrupp i samband med val till den lokala skolstyrelsen, Board of Education.

När man frågar den enskilde företagsledaren eller personalchefen hur han ser på den produkt som firman mottar från den obligatoriska skolans högstadium, varierar svaren givetvis starkt från fall till fall. Två huvudtyper av svar kunde emellertid utkristalliseras. Gemensamt för dem båda var att ingen av dem, till vilka frågan riktades, ville ha en utvidgad eller mera specialiserad yrkesutbildning inom high school. Den ena kategorin av svar kan pressas in under följande generalisering: "Om skolan bara ger ordentliga kunskaper i 'the three R:s' — reading, writing, arithmetic — skall vi nog ge dem den erforderliga yrkesutbildningen i vår firma." Den andra svars-kategorin, som till en del går stick i stäv mot den första, formulerades så här av en bankman i sydöststaterna: "Amerikansk skola lägger alldeles för stor vikt vid torrt kunskapstilläggande i stället för att fostra samarbetsmänniskor. Den fäster för stor vikt vid fakta och för lite vid känslan."

Bakom den senare formuleringen låg iakttagelsen att alltfjämt många människor måste lämna sitt arbete som olämpliga, helt enkelt därför att de inte kan samarbeta med kolleger, överordnade och underordnade. Den förra formuleringen rymmer i sig en lika markerad kritik mot den gängse undervisningsmetoden som anses vara alltför starkt inriktad på lösa resonemang och alltför lite arbetande med hårt "plugg".

Att näringslivet, och då speciellt industrin, inte begär någon, vidgad yrkesutbildning eller yrkesförberedelse i high school har säkert många orsaker. En är förmodligen den att ett så mångformigt och individualiserat skolsystem som det amerikanska helt enkelt skulle spricka, om det även skulle svälja yrkesskolan eller en fylligare yrkesförberedelse inom den obligatoriska skolans ram. En annan ligger i den höga grad av självständighet som präglar den amerikanske företagsledaren eller chefs-tjänstemannen. Han är ofta misstrogen mot den utbildning hans personal har fått så att säga utanför hans egen kontroll. Han vill trimma sitt folk i sin egen anda och fäster mycket stor vikt just vid det handlag, den psykologiska metod, den stil som det egna företaget håller. Slutligen kan det påpekas, att själva traditionen med en omfattande vidare- och specialutbildning i företagens egen regi verkar återhållande på skolans inträngande i yrkeslivet.

En så allmänt hållen orientering som industrial arts tycks i sin menlöshet rätt väl svara mot vad t. ex. personalchefen väntar sig av skolan — "hitintill men inte längre". En företagsledare i mellanvästern konstaterade som något självklart: "Om industrin bara skulle förlita sig på yrkesutbildningen inom det offentliga skolväsendet, skulle vi för länge sedan ha lidit brist på kvalificerad arbetskraft."

Yrkesutbildning i andra skolor än high schools

Rena yrkesskolor

Ett citat ur en artikel publicerad i maj 1951 av Harvard Business Review och ägnad den offentliga skolans roll i yrkesutbildningen: "Kan man i facklitteraturen finna en tillfredsställande analys av orsakerna till att de medel som så rikligt ställs till vår ungdoms förfogande för att förbereda den för arbetslivet inte utnyttjas bättre? Det finns flera orsaker till detta sakförhållande, somliga tydliga, andra svåråtkomliga, men tillsammans ger de den nedslående bilden av ett stort slöseri med offentliga penningmedel, tid och krafter."

Många utländska besökare har förvånat sig över det relativt låga elevantalet inom den skolmässiga yrkesutbildningen i ett så industrialiserat land som USA. I New York når de rena yrkesskolorna föga mera än 15 % av elevantalet i de "traditionella" teoretiska klasserna på högstadiet av den obligatoriska skolan (35 000 i förhållande till 225 000), i Chicago något över 10 % (10 000 i förhållande till drygt 80 000) och i hela landet ca 4 % (220 000 i förhållande till 6 000 000).

Det torde inte vara fel att anta, att även i USA — trots det gynnsamma löneläget för manuella yrken — den sociala dragningskraften hos manschetttyrkena alltjämt spelar en roll för skolvalet. Föräldrarna räknar — liksom i Europa — med att ha sina barn bättre placerade i en regelrätt high school-undervisning än i en yrkesskola.

Situationen av i dag måste emellertid ses mot bakgrunden att yrkesutbildningen fram till för 15—20 år sen försiggick i särskilda skolor (trade schools), som från början hade en karaktär av avstjäpningsplats för de teoretiskt mindre begåvade. Sedan yrkesutbildningen genom skapandet av comprehensive schools — dvs. skolor där teori och praktik, klassiska studier och yrkesstudier bedrivs sida vid sida i samma byggnad och delvis av samma elever — och sedan vissa yrkesförberedande moment (som framgått av den tidigare framställningen) har öppnats även för dem, som direkt syftar till högre teoretiska studier, har den psykologiska situationen förändrats till den praktiska yrkesutbildningens fördel. Å andra sidan motverkas en tidig och allmän övergång till yrkesgrenarna av den allt vanligare strävan hos föräldrarna att ge barnen en full high school- och i växande grad även collegeutbildning. Sedan även på college-stadiet antalet praktiska yrkesutbildningsvägar om några år har ökats

kan emellertid vid ett förnuftigt studieval knappast den senare faktorn dra några elever bort från de manuella yrkena.

De technical high schools, som ger en allmän teknisk färdighet och förberedelse för ingenjörsyrken vid sidan av den reguljära high school-kursen, har också med framgång vidgat yrkesutbildningsbasen. Dessa skolor vill markera sin särart gentemot de gamla yrkesskolorna och sin samhörighet med det allmänteoretiska skolsystemet, förmodligen i syfte att värja sig och eleverna gentemot verkningarna av sociala fördomar i samband med skolvalet. Så här låter det i rekryteringsbroschyren för en av de största av dem, Lane Technical High School i Chicago: "Många tror att Lane är en yrkesskola. Det är inte fallet. Tre till fyra år engelska, två eller fyra år matematik, tre eller fyra år naturvetenskap och två till tre år social studies fordras för examen. Pojkar som önskar välja tyska, spanska, polska eller latin kan göra det under de två sista åren. Fordringarna inrymmer också åtta betyg från verkstads- och ritningskurser i den fyraåriga tekniska kursen. Ingen elev får specialisera sig bara på en verkstad."

Går man till motsvarande broschyr för en av de ledande vocational high schools, The Minneapolis Vocational High School and Technical Institute, gör den också reklam för att den ansluter till den "akademiska" studiegången med undervisning i engelska, historia, främmande språk etc. Samtidigt hävdar den som sitt huvudsyfte att ge "färdigheter, erforderliga för att skapa en yrkeskunnig arbetare inom ett begränsat område. Dessa färdigheter skaffar man sig genom arbete i de skolverkstäder som skapats för ändamålet." Related subjects till det praktiska yrkesarbetet spelar i en sådan skola en stor roll. Det är här till exempel formgivning, materialkännedom, tillämpad naturvetenskap.

Om man kommer in i en shop till en sådan skola, ger den till det yttre samma intryck av rikhaltig verktygs- och maskinuppsättning som i en high school-shop för industrial arts, ja stundom kan undervisningen pågå i just en sådan lokal, upplåten för yrkesskolan. Men skillnaden är här att shopundervisningen är huvudsaken, och att den aldrig pågår kortare tid än tre timmar i sträck — i regel hela tiden efter frukostrasten, medan eleverna sällan stannar mer än en timma i en industrial arts-shop. Den yrkesteorin, som hänger samman med eftermiddagspasset, ägnas sista timmen före frukostrasten. Därför återstår egentligen för den allmänbildande undervisningen endast de två första morgontimmarna. Det är också något av ett under att så pass många av eleverna i vocational high school förmår avlägga ett high school diploma med erforderliga betyg i de allmänbildande ämnena. Givetvis hänger det samman med att varje årskull inrymmer en rätt stor andel av sådana elever, som på en gång är manuellt och teoretiskt begåvade, en kategori som just nu i USA förefaller vara på väg över till vocational high schools. En annan för-

klaring är den att det tolfte och sista året i högre grad ägnas repetition och avrundning av kurserna i de teoretiska ämnena och endast i mindre grad åt arbete i shops.

De yrken för vilka Minneapolis Vocational High School ger fullständig skolutbildning är: bilmekaniker-, flygmekaniker- och frisöryrkena, handelsyrken (stenografi, kontorsmaskinskötsel, bokhålleri, allmänt kontorsarbete, multigrafering och offset-tryck), möbelsnickeri, konsthantverk, skönhetsvård, konstruktionsritning, arkitekturritning, elektriker- och grafikeryrkena, metallarbete (tool and die), sömnad, mönstertillverkning, sjukvård, barnvård, radio och television, restaurang och hotell, detaljhandel, plåtslageri, skomakeri, skråreri, tapetseri, urmakeri, svetsning.

För en blivande elektriker ser schemat under de sex terminerna ut på följande sätt:

<i>Första terminen</i>	<i>Andra terminen</i>	<i>Tredje terminen</i>
Engelska		Engelska
Tillämpad matematik		Tillämpad matematik
Tillämpad ritning	Lika med första	Tillämpad naturvetenskap
Elektrisk verkstadspraktik		Elektrisk verkstadspraktik
3 timmar per dag		3 timmar per dag
<i>Fjärde terminen</i>	<i>Femte terminen</i>	<i>Sjätte terminen</i>
	Engelska	
	Amerikansk historia	
Lika med tredje	Samhällslära och psykologi	Lika med femte
	Elektrisk verkstadspraktik	
	2 timmar per dag	

Jag var mycket imponerad av den utbildning och de insikter som instruktörerna i de olika shops ägde i denna skola. Flertalet av dem hade genomgått 2 eller 4 år i college, hade därefter (i många fall efter att ha tillbringat ett tiotal år eller mera i yrkeslivet) genomgått en tvåårig facklärskola eller ett yrkeslärsseminarium. Ytterst få var hämtade direkt ur arbetslivet utan föregående pedagogisk utbildning, och i de fall detta skett, hade lärarna senare underkastat sig sådan utbildning i form av sommar- eller kvällskurser. Likaväl som lärarna i de teoretiska ämnena fortsatte de — kan man säga — att hela livet på sin fritid förkovra sig för sitt yrke.

Tre *rådgivande kommittéer*, sammansatta av prominenta medlemmar ur näringslivet, såväl från arbetsgivar- som fackföreningssidan, träffade

regelbundet samman med skolans lärare och ledning för att kontinuerligt diskutera kursplaner och arbetsuppläggning för de skilda yrkena, i speciellt syfte att hålla yrkesträningen å jour med utvecklingen på arbetsplatsen.

För den kategori av "veteraner" — personer som fullgjort två års militärtjänstgöring utanför USA — som utgör en så stor del av den utbildningssökande amerikanska ungdomen är vocational high schools en eftersökt skolform. Man möter dem inte enbart i kvällskurserna för vuxna eller i särskilda "Veterans Courses" utan ofta även i de reguljära klasserna. För tonåringarna förefaller dessa äldre kamrater som önskar avlägga det high school diploma på yrkessidan, vilket de av någon anledning inte tog vid normal ålder, vara både en stimulans och en uppskattad vägledning.

Lärlingsutbildning

Även lärlingsutbildningen (apprenticeship) har som yrkesutbildningsform en begränsad omfattning i USA. Ca 200 000 lärlingar är för närvarande inskrivna hos de lokala organ, Regional Offices eller State Apprenticeship Agencies, som existerar i 40-talet stater. Trots att lärlingskapet existerat sedan 1640-talet och de första invandrarnas tid har det inte blivit någon dominerande utbildningsform. Först med nedgången i immigrationsvågorna efter det första världskriget och den stora bristen på utbildad hantverkspersonal tog man upp lärlingsfrågan på federal basis. Den lag som motsvarar Smith-Hughes-Act inom den skolmässiga yrkesutbildningen är på lärlingsområdet Fitzgerald-Act från 1937, vars innehåll grundar sig på de förslag som 1934 framlades av ett utredningsorgan The Federal Committee on Apprenticeship.

Det officiella federala huvudorganet, som är en byrå inom socialdepartementet, Department of Labor, omfattar 300 personer, inklusive den regionala personalen. I varje delstat finns ett State Apprenticeship Council med ledamöter från arbetsgivar- och arbetstagarparterna samt yrkesskolorna. Ofta är någon av rektorerna vid någon av de största yrkesskolorna verkställande ledamot, och i praktiken fungerar lärlingsutbildningen som en förlängning av studietiden, till största delen utanför skolan, för dem bland de avgående eleverna som har intresse för en sådan kvalificerad yrkesutbildning. Det minimum av tid som lärlingsutbildningen omfattar är 4 000 arbetstimmar under två år, men vanligt inom fotografi, elektricitetsyrkena, tillskäraryrket m. fl. är att tiden uppgår till både tre, fyra och fem år.

Under lärlingstiden betalas eleverna med en lön som uppgår till minst 50 % av normal ackordsinkomst. De får samtidigt förplikta sig

att fullgöra teoriutbildning, oftast på men stundom även utanför arbetstiden. Vanligen är den förlagd till den yrkesskola där de förut varit elever, men stundom som vid Ford Motor Company och andra större bilfirmor och kommunikationsföretag är teoriutbildningen helt företagets egen affär. En av de mest välutvecklade privata yrkesskolorna, The William Hood Dunwoody Industrial Institute i Minneapolis, har specialiserat sig på att avlämna elever till företag med lärlingsutbildning och har inom metallfacket nått upp till ett lärlingsantal på närmare hälften av dem som vid skolan studerar denna yrkesgren. Ett speciellt system med deltidssysselsättning redan under studietiden skapar för många elever en mycket mjuk övergång mellan den reguljära studiegången och lärlingstiden. I nära anslutning till denna stora skolas verksamhet har staten Minnesota lagt upp ett specialprogram för att enrollera "veteraner" som lärlingar. "Veteranen" garanteras en inkomst av 65 dollars i månaden redan från starten.

En av svårigheterna att utvidga lärlingsinstitutionen till nya yrkesområden, speciellt kvinnliga sådana, hänger samman med bristen på goda instruktörer på arbetsplatserna. Det faktum att yrkesskolorna och high schools har dragit till sig en sådan mängd av goda yrkeslärare tycks ge en av förklaringarna härtill. De som har pedagogiskt intresse bland yrkesarbetarna går hellre över till en position, som helt låter dem realisera de pedagogiska intentionerna, än de söker uppehålla kombinationen av yrkesarbetare och instruktör.

Skola — näringsliv — samhälle just nu

Med jämna mellanrum höjs i USA rop på flera och bättre utbildade yrkesarbetare. Trots den manuella arbetskraftens lönemässiga och sociala uppsving är dragningen till manschettyrkena, som jag redan påpekat, en besvärlig realitet. Bland de skäl till intensifiering av praktisk yrkesutbildning som anförts på sistone är arbetsminister Mitchells 1 maj 1955 framförda argument att just den välutbildade yrkesarbetarkårens tillväxt är nödvändig för att USA skall kunna behålla sitt produktionsförsprång framför Sovjetunionen. Han riktade emellertid inte så mycket kritiken mot ett felaktigt yrkesval utan mot det slöseri med nationell kraft som han ansåg, att de "underutvecklade områdena" av USA utgjorde, och framförallt mot diskriminationen på arbetsmarknaden av negrer, kvinnor och personer över 45 år. Mitchell krävde att yrkesvägledningsprogrammet i skolorna skulle breddas, så att det började redan i elementary schools och att det på high school-stadiet nådde en sådan omfattning som här tidigare skildrats med exempel från välutbyggda skolor. "Det gäller", sade Mitchell, "att leda ungdomarna in på de utbildningsvägar där de kan förverkliga sig själva och få utveckla alla sina möjligheter."

Det kan emellertid inte döljas att samtidigt som många krafter verkar i denna riktning, försvarar den snabba utväxten och förlängningen av skolgången en utveckling i den av Mitchell önskade riktningen. Medan omkring år 1900 8,4 % av en årskull genomgick high school, fullbordar nu mer än 70 % den tolvåriga skolan. Om några år kommer siffran säkert att ligga kring 90 %. Samtidigt närmar sig siffran för college-studerande hälften av de aktuella årskullarna. När Minnesota-guvernören Freeman, en av de inflytelserika politiker som starkt specialiserat sig på skolfrågor, nyligen besökte Sverige förkunnade han, att det inte skulle dröja mer än några tiotal år, innan fyra år vid college skulle vara gemene mans självklara fortsättning på den tolvåriga skolan. Det skulle betyda att en mycket liten del av varje årskull skulle gå ut i produktivt arbete före 22 års ålder, och då har ändå inget tillägg gjorts för militärutbildningen av manlig ungdom.

Det är naturligtvis en öppen fråga huruvida även collegeutbildningen kan göras så differentierad att den mer än nu blir förberedande för manuella yrken. Det kan ju tyckas att en sextonårig skolgång med all den inriktning på formalia och boklig bildning som ligger däri skulle verka avskräckande på dem som från början tänkt sig en rutinarbetarsyssla t. ex. i industrin. Efterhand som automationen där når väsentliga

resultat och eliminerar vissa enformiga arbeten, kan det ju dock tänkas att ett välavlönat industriarbetarjobb kan verka väl så lockande på collegeungdomen som de — förmodligen även i fortsättningen eftersläpande — rutinsysselsättningarna i manschetterkena gör.

Från näringslivets sida kan man räkna med en viss skepsis mot en förlängning av skoltiden även om collegetiden kommer att stanna utanför den obligatoriska skolan. Det finns emellertid många företagsledare som finner det helt naturligt att alla deras anställda har en så lång utbildningstid före den första anställningen. Det faktum att arbetsveckans krympning ner mot 30 timmar nu diskuteras på fullt allvar, innebär också att näringslivet i takt med stigande rationalisering tydligen anser sig kunna avstå från ett betydande antal produktionstimmar utan att därför någon allvarlig nedgång i nationalproduktiviteten befaras. I ett sådant läge är det ju möjligt att det amerikanska samhället också kan avstå från den unga arbetskraftens tjänster ytterligare några år.

SNS SKRIFTSERIE

- MÄNNISKAN I INDUSTRISAMHÄLLET. DEL I. ARBETSLIVET
av *Torgny T. Segerstedt* och *Agne Lundquist*. 440 sid., utg. 1952. Pris kr 25:—
- MÄNNISKAN I INDUSTRISAMHÄLLET. DEL II.
FRITIDSLIV — SAMHÄLLSLIV
av *Torgny T. Segerstedt* och *Agne Lundquist*. 557 sid., utg. 1955. Pris kr 25:—
- TJÄNSTEMÄNNEN, NÄRINGSLIVET OCH SAMHÄLLET
En attitydundersökning
av *Edmund Dahlström*. 280 sid., utg. 1954. Pris kr 14: 50
- KONJUNKTURER OCH EKONOMISK POLITIK
Utveckling och debatt i Sverige sedan första världskriget
av *Erik Lundberg*. 552 sid., utg. 1953. Andra tryckn. 1953.
Pris häft. kr 28: 50, inb. kr 32: 50
- NÄRINGSLIV OCH SAMHÄLLE
En samling föredrag från SNS konferens
124 sid., utg. 1953. Andra tryckn. 1954. Pris kr 7: 50
- TJÄNSTEMÄNNEN OCH DEN INDUSTRIELLA OMVANDLINGEN
En studie av tjänstemannakårens tillväxt inom industrien
av *Erik Höök*. 114 sid., utg. 1953. Pris kr 5: 50
- DISTRIBUTIONSEKONOMISKA PROBLEM
En inventering
164 sid., utg. 1953. Pris kr 9: 50
- SVENSK STATSFÖRVALTNING I ARBETE
av *Gunnar Heckscher*. 436 sid., utg. 1952. Pris häft. kr 14: 50, inb. kr 17: 50
- EFFEKTIVITET OCH RÄTTSSÄKERHET
Ett diskussionsinlägg om statsförvaltningen
28 sid., utg. 1952. Pris kr 1: 50
- VINSTDELNING OCH VINSTANDELSSYSTEM
Uppkomst — Utveckling — Framtidsmöjligheter
av *Torsten Skytt* och *Sven H. Asbrink*. 48 sid., utg. 1952. Pris kr 3: 75
- KONKURRENS ELLER SAMVERKAN
Ett diskussionsinlägg om kartell- och monopolproblem
av *Hans Brems*, *Bert Lindström*, *Jonas Nordenson*, *Jan Rydström*,
Ulf af Trolle och *Jan Wallander*. 260 sid., utg. 1951. Pris kr 8: 75
- FÖRHÅLLET MELLAN FÖRETAG OCH ANSTÄLLDA
I SVENSK INDUSTRI
Några jämförelser med amerikanska förhållanden
av *Charles A. Myers*, Massachusetts Institute of Technology.
116 sid., utg. 1951. Pris kr 6: 75
Myers' bok finns även i en engelsk upplaga
- INDUSTRIAL RELATIONS IN SWEDEN
112 sid., utg. 1951. Pris inb. kr 8: 75
- SKOLREFORMEN OCH NÄRINGSLIVET
Synpunkter på försöksverksamheten och reformens psykologiska
och pedagogiska förutsättningar
av *Jan Agrell*. 135 sid., utg. 1950. Pris kr 4: 50

SNS böcker finns i bokhandeln — men de kan också beställas direkt
från SNS, Sköldungagatan 2, Stockholm Ö. Tel. 23 25 20. Pg 35 62 60.

